T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

NESEFÎ TEFSİRİNDE AYETLERİN SONLARINDA YER ALAN ESMÂÜ'L-HÜSNÂ'NIN MANAYA ETKİSİ

Mehmet OĞUZ

17908005

Danışman

Prof. Dr. Nurettin TURGAY

Diyarbakır 2021

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

NESEFÎ TEFSİRİNDE AYETLERİN SONLARINDA YER ALAN ESMÂÜ'L-HÜSNÂ'NIN MANAYA ETKİSİ

Mehmet OĞUZ

17908005

Danışman

Prof. Dr. Nurettin TURGAY

Diyarbakır 2021

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Nesefî Tefsirinde Ayet Sonlarında Yer Alan Esmâü'l-Hüsnâ'nın Ayetin Manasına Etkisi" adlı tezin/projenin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin/projemin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

14/07/2021

Mehmet OĞUZ

ÖNSÖZ

İnsanlığın başlangıcından beri insanoğlu bir yaratıcıya, üstün bir güce inanmaya ve dara düşünce ona sığınmaya ihtiyaç duymuştur. Dolayısıyla insan, sürekli Rab ile bağ kurma ihtiyacı içerisindedir. Bu amaca en uygun hizmet edecek unsur Allah'ın en güzel isimleri olan esmâü'l-hüsnâ'yı düşünerek O'nu anmaktır. Esmâü'l-hüsnâ konusu İslam inancında önemli bir yere sahip olmakla beraber bu isimlerin tanınması, bilinmesi, anlamlarının kavranması, önem arz etmektedir.

Terim anlamı olarak Allah Teâlâ'nın 99 ismini ifade eden esmâü'l-hüsnâ'yı, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî'nin (ö. 279/892), "*el-Câmiu's-Sahîh*" adlı hadis kitabında yer alan bir hadisteki sıralamaya göre tespit ettik. Aslında bu isimlerin çoğu, Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli ayetlerinde zikredilmektedir. Biz de bu çalışmamızda Kur'ân-ı Kerîm'de ayet sonlarında geçen esmâü'l-hüsnâ'yı tahlil etmekle iktifa ettik. Ayrıca bu konuyu incelerken, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî'nin (ö.710/1310), "*Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*" adlı eserini esas aldık. Çünkü en-Nesefî'nin diğer müfessirlerden farklı olarak Allah'ın güzel isimlerine genel anlamlar yüklemediğini bilakis ayetin muhtevası gereğince anlam verdiğini tespit ettik. Bunun yanında gerekli yerlerde ilgili ismin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması açısından başka lügat ve tefsir kaynaklarından da istifade ettik. Buna göre tezimizi, "**Nesefî tefsirinde ayetlerin sonlarında yer alan esmâü'l-hüsnâ'nın manaya etkisi**" adı ile hazırladık.

Çalışmamız bir giriş, iki ana bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır. Giriş kısmında konunun önemi, amacı ve takip edilen yöntem hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde en-Nesefî'nin hayatı, ilim tahsili, hocaları, öğrencileri, fıkhî ile kelâmî mezhebi, eserleri ve tefsirini yazmasının gayesi konularına değinilmiştir. Ayrıca Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl tefsirinin genel özelliklerine, kaynaklarına ve bazı âlimlerin eserle ilgili görüşlerine de yer verilmiştir. Son olarak, "esmâü'l-hüsnâ" kavramının sözlük ve terim anlamları, Kur'ân ve sünnetteki yeri üzerinde durulmuştur. Çalışmamızın ana konusunu teşkil eden ikinci bölümde ise, ayet sonlarında yer alan Allah'ın güzel isimleri, teker teker

ele alınmış, ifade ettikleri farklı manalar ortaya konulmuştur. Bunlar işlenirken, farklı tefsir kaynaklarına da başvurulmuştur. Sonuç kısmında ise elde edilen bilgilerin sonucu hakkında açıklamalarda bulunulmuş ve kaynakçada yararlanılan ilmi eserler, akademik ilke ve kurallarına göre sıralanmıştır.

Çalışmamızda temel kaynak, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî'nin (ö.710/1310), "*Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*" adlı eseridir. Bunun yanında konu ile ilgili pek çok tefsir, sözlük, tefsir tarihi ve "esmâü'l-hüsnâ" ile ilgili özel olarak keleme alınmış kaynaklara başvurulmuştur. Özellikle Allah'ın mevzu bahis olan isminin izahını doğru bir şekilde yapabilmek, bu ismin ilgili ayet ile münasebetini isabetli bir şekilde tahlil edebilmek için Lügat ilminden faydalanılmıştır. Ayrıca imkânlarımız nispetinde konu ile ilgili ulaşabildiğimiz diğer kaynaklar da taranmaya çalışılmıştır.

Tezimizi hazırlama aşamasında özgün fikirleri, herkesi kucaklayan tavrı ve engin hoşgörüsü ile bizleri yönlendirip yardımını hiçbir zaman esirgemeyen ilim insanı pek kıymetli danışmanım Prof. Dr. Nurettin TURGAY hocama, zaman zaman bilgi ve tecrübelerine müracaat ettiğim Öğretim Görevlisi Ahmet TAŞDOĞAN, müftü Sait OCAK, vaiz Ahmet CAN ve vaiz Ahmet RENCBER hocalarıma ayrı ayrı teşekkür eder saygılarımı sunarım. Ayrıca eğitimime destek verip, huzurlu bir çalışma ortamı sağlayan aileme de teşekkür ederim.

Mehmet OĞUZ

Diyarbakır 2021

ÖZET

Bu çalışmamızda, en-Nesefî'nin "*Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl"* adlı tefsirinde ayet sonlarındaki esmâü'l-hüsnâ'nın siyak-sibak durumuna göre kazandığı manalar incelenmiştir. Allah'ın güzel isimleri anlamına gelen esmâü'l-hüsnâ'nın ayet sonlarında ifade edilmesindeki etkenler üzerinde durulmuştur. Ddefalarca zikredilen aynı ismin, ayetlerin içeriğine binaen kaç tane farklı anlam kazandığı tespit edilmiştir. Gerekli görülen yerlerde diğer tefsir eserleri ile mukayese yapılmış ve isimlere yapılan muhtelif yorumlar ortaya konulmuştur. Ayrıca ele almış olduğumuz isimlerin sözlük ve terim anlamları da açıklanmıştır.

Çalışmamızın birinci bölümünde en-Nesefî ve tefsiri "*Medârikü't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vîl"* hakkında genel bilgilere yer verdik. Ayrıca "esmâü'l-hüsnâ" kavramının sözlük ve terim anlamlarını sunduktan sonra konunun Kur'ân ve sünnetteki yeri üzerinde durduk. İlaveten "esmâü'l-hüsnâ" ile alakalı âlimlerin görüşlerine kısaca değindik. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise ayet sonlarındaki Allah'ın güzel isimlerini zikredilen ayetleri ile beraber teker teker ele alarak özelde en-Nesefî'nin genelde ise farklı müfessirlerin görüşlerini açıkladık.

Sonuç kısmında ise ulaşmış olduğumuz hususları ifade ettik.

Anahtar Sözcükler: Tefsir, en-Nesefî, Medârikü't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vîl, Esmâü'l-hüsnâ, Ayet sonları, mana.

ABSTRACT

In this study, the meanings of Esmâu'l-husnâ according to siyaq-sibaq status at the end of the verses in en-Nesefî's commentary named "Medârikü't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vîl" were examined. The factors causing esmâü'l-husnâ, which means the beautiful names of Allah, be expressed at the end of the verses are emphasized. In addition, it has been determined how many different meanings the same name, which is mentioned over and over, gains depending on the content of the verses. Where necessary, comparisons were made with other works of commentaries and various interpretations of the names were presented. In addition, the dictionary and term meanings of the names we have discussed are also explained.

In the first part of our study, we gave general information about an-Nasafi and its commentary "Medariku't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vil". In the second part, after presenting the dictionary and terminology of the concept of "esmâü'l-hüsnâ", we focused on the place of the subject in the Qur'an and the Sunnah. In addition, we briefly touched upon the views of scholars related to "esmâü'l-hüsnâ". In the third part of our study, we have explained the views of An-Nasafi in particular and of different commentators in general, by considering the beautiful names of Allah at the end of the verses one by one together with the verses mentioned.

In the conclusion part, we expressed the points we have reached.

Keywords: Commentary, en-Nesefî, Medârikü’t-Tenzîl Ve Hakâiku’t-Te’vîl, Esmâü’l-hüsnâ, end of verses, meaning

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
KISALTMALAR ..... **VIII**
GİRİŞ **1**
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI **1**
II. ÇALIŞMADA TAKİP EDİLEN YÖNTEM **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **3**
EN-NESEFÎ, MEDÂRİK ve ESMÂÜ'L-HÜSNÂ **3**
1.1. EBÜ'L- BEREKÂT EN-NESEFÎ **3**
1.1.1. Hayatı 3
1.1.2. İlim Tahsili, Hocaları ve Öğrencileri 4
1.1.3. Fıkhî ve Kelâmî Mezhebi 5
1.1.3.1. Fıkhî Mezhebi 5
1.1.3.2. Kelâmî Mezhebi 6
1.1.4. Eserleri 6
1.1.4.1. Füru-i Fıkha Dair Eserler 6
1.1.4.2. Fıkıh Usulüne Dair Eserler 6
1.1.4.3. Kelam İlmine Dair Eserler 7
1.1.4.4. Ahlak İlmine Dair Eserler 7
1.1.4.5. Tefsir İlmine Dair Eserler 7
1.1.5. Tefsirini Yazmasının Gayesi 7
1.1.6. Vefatı 8

1.2. MEDÂRİKÜ'T-TENZÎL ve HAKÂİKU'T-TE'VÎL 8
1.2.1. Genel Özellikleri 8
1.2.2. Üslûbu 9
1.2.3. Kaynakları 10
1.2.3.1 Tefsir 10
1.2.3.2. Hadis 11
1.2.3.3. Fıkıh 11
1.2.3.4. Lügat 11
1.2.3.5. Kıraat 11
1.2.4. Âlimlerin Tefsir Hakkındaki Görüşleri 12
1.3. ESMÂÜ'L-HÜSNÂ KAVRAMI 14
1.3.1. Ayetlerde Esmâül-Hüsna'nın Varlığı 16
1.3.2. Hadislerde Esmâü'l-Hüsna'nın Varlığı 17
İKİNCİ BÖLÜM 20
2.1. ESMÂÜ'L-HÜSNÂ VE AYETLER ARASI ETKİLEŞİM 20
2.1.1. el-Afüv (العفو) 20
2.1.2. el-Alîm (العليم) 24
2.1.3. el-Azîm (العظيم) 38
2.1.4. el-Azîz (العزيز) 39
2.1.5. el-Basîr (البصير) 42
2.1.6. el-Habîr (الخبير) 47
2.1.7. el-Hafîz (الحفيظ) 53
2.1.8. el-Hakîm (الحكيم) 54
2.1.9. el-Halîm (الحليم) 72
2.1.10. el-Hamîd (الحميد) 75
2.1.11. el-Hasîb (الحسيب) 78
3.1.12. el-Kahhâr (القهّار) 79
2.1.13. el-Kayyûm (القيّوم) 81
2.1.14. el-Kebîr (الكبير) 81
2.1.15. el-Kerîm (الكريم) 83
2.1.16. el-Mecîd (المجيد) 84
2.1.17. el-Metîn (المتين) 85

2.1.18. el-Mücîb (المجيب)....85
2.1.19. el-Mukît (المقيت) 86
2.1.20. el-Muktedir (المقتدير)....86
2.1.21. er-Rahmân (الرّحمن) 87
2.1.22. er-Rahîm (الرحيم) 88
2.1.23. er-Rakîb (الرّقيب) 101
2.1.24. es-Samed (الصّمد)....102
2.1.25. eş-Şehîd (الشّهيد)....103
2.1.26. eş-Şekûr (الشّكور) 105
2.1.27. el-Vâhid (الواحد)....106
2.1.28. el-Vedûd (الودود)....107
2.1.29. el-Vehhâb (الوهّاب)....108
2.1.30. el-Vekîl (الوكيل) 109
2.1.31. Zü'lcelâli ve'l-ikrâm (ذو الجلال والإكرام)....112
SONUÇ 113
KAYNAKÇA 116

KISALTMALAR

a.s.	**:** Aleyhi's-selâm
b.	**:** bin
c.	**:** Cilt
DİA.	**:** Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB.	**:** Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	**:** Editör
Ens.	**:** Enstitü
Fak.	**:** Fakültesi
h.	**:** Hicri
Hz.	**:** Hazreti
İ.A.	**:** İslam Ansiklopedisi
İfav.	**:** Marmara Üniversitesi İlahiyat vakfı Yayınları
m.	**:** Miladi
MEB	**:** Milli Eğitim Bakanlığı
Nşr.	**:** Neşreden
s.	**:** Sayfa
s.a.v.	**:** Sallallahu Aleyhi Vesellem
sy.	**:** Sayı Numarası
TDV.	**:** Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	**:** Tahkik eden
Trc.	**:** Tercüme
Trs.	**:** Tarihsiz
Ünv.	**:** Üniversite
v.	**:** Vefat tarihi
vb.	**:** Ve benzeri
vd.	**:** Ve devamı
Yay.	**:** Yayınları
Yrs.	**:** Yersiz

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU ve AMACI

Esmâü'l-hüsnâ, müslümanların yaşamında her daim canlılığını koruyan bir bahis olmuştur. Çünkü insanlık var olduğu ilk günden bu yana Müslümanlar yeryüzünde var olmuşlar ve Allah ile irtibatlarını devam ettirmişlerdir. Müslümanlar Rableri olan Allah'a yakın olmak için O'nun isimlerini/sıfatlarını öğrenmeye, anlamaya ve hayatlarında tatbik etmeye gayret etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki "esmâü'l-hüsnâ" konusu Müslümanlar için çok fazla önem arz etmektedir. Binaenaleyh biz de araştırmamızın konusunu bu çerçevede belirledik.

Tezimizin konusu ayet sonlarında ifade edilen Allah'ın güzel isimlerinin ayetin içeriğine göre kazandığı anlamlardır. Bir başka deyişle aynı usulde ve yerde geçmekte olan aynı ismin hangi etkenlere binaen farklı anlamlarda yorumlanabildiğini tespit etmektir.

Bu araştırmamızdaki temel hedefimiz, Allah'ın en güzel isimlerinin (esmâü'l-hüsnâ) ifade ettikleri temayı, genel manalarından ziyade ayet içeriğine binaen değişik açılardan ortaya koymak, böylelikle isimlerin anlaşılmasına katkıda bulunmak ve Müslümanlara bu konuda hizmet etmektir.

II. ÇALIŞMADA TAKİP EDİLEN YÖNTEM

Tezimizi hazırlarken yöntemimizi şöyle belirledik: Konunun fazla dağılmaması için esmâü'l-hüsnâ diye bilinen/meşhur olan isimlerden sadece

ayetlerin sonunda zikredilen isimleri ele aldık. Kaynak olarak da en-Nesefî'nin "*Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl"* adlı eserini temel aldık.

Çalışmamızı yazarken öncelikle ele aldığımız ismin sözlüklerdeki karşılıklarını açıkladık. Sonrasında incelemekte olduğumuz ismin geçtiği ayetleri Arapça ve meali ile birlikte ortaya koyduk. Bunu yaparken de Diyanet işleri Başkanlığı'nın Ankara 2011-12.baskısı olan Kur'ân-ı Kerîm Meâli eserinden faydalandık. Nihayetinde en-Nesefî'nin söz konusu isimlere/sıfatlara yaptığı yorumları birer birer açıkladık.

Baş eser olarak belirlediğimiz en-Nesefî'nin isimlerle ilgili yorumlarını açıkladıktan sonra kimi zaman da farklı müfessirlerin görüşlerini de ekledik. Örneğin çalışmamıza bakacak olan birisi Allah Teâlâ'nın "el-Afüv" (العفو) isminin Kur'ân-ı Kerîmde kaç kez yer aldığını ve bunların kaçının ayet sonlarında olduğunu kısa yoldan öğrenmiş olacak. Bunun yanı sıra söz konusu isimlere en-Nesefî'nin kaç farklı anlam verdiğini örnekleri ile beraber karşısında hazır bulacak.

Son olarak varmış olduğumuz neticeleri sonuç bölümünde ifade ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

EN-NESEFÎ, MEDÂRİK ve ESMÂÜ'L-HÜSNÂ

1.1. EBÜ'L- BEREKÂT EN-NESEFÎ

1.1.1. Hayatı

Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî (v.710/1310), "Hâfizüddîn" lakabı ile bilinmektedir. Buhara yakınlarında bulunan Nesef[1] şehrindendir.[2] O şehre nispet edilerek en-Nesefî diye anılmıştır.[3] Doğum tarihi net olarak bilinmemektedir.[4] Zühd sahibi olması, salih kişiliği ve takvasıyla meşhurdur. Hayatının son yıllarında Bağdat'a yolculuk yapmış ve ünü her tarafa yayılmıştır. İlmi ile yavaş yavaş şöhret yakalayan en-Nesefî hakkında bazı âlimler kendisini öven sözler kullanmışlardır. Bu âlimlerden Leknevî, en-Nesefî hakkında şöyle demektedir: "Mükemmel bir imam idi. Zamanında eşi yoktu. Fıkıhta ve usulde liderdi. Hadis ve hadis manalarında meşhurdu."[5] İbn Hacer el- Askalânî (v.852/1449)

---

[1] Nesef şehri birtakım kaynaklarda Nahşeb olarak da yer almaktadır. Bkz. Ebu Sa'd Abdu'l-Kerîm b. Muhammed Mansur es-Sem'ânî, **Kitabu'l-Ensâb**, thk. Abdurrahman el-Yemânî, el-Fârûkû'l-Hadîse li't-tabâ'ati ve'n-Neşr, Hindistan 1397/1977, Birinci Baskı, c. 13, s. 92.

[2] Murteza Bedir, **"Nesefî, Ebu'l-Berekât"**, DİA, TDV Yayınları, İstanbul 2006, c. XXXII, s. 567; Ömer Rızâ Kehhâle, **Mu'cemu'l-Müellifîn**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1993, c. II, s. 228.

[3] Muhammed Huseyn ez-Zehebî, **et-Tefsir ve'l-Mufessirun**, Daru'l-Erkam, Beyrut, trs., c. I, s. 200.

[4] Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, Marmara Ünv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, İstanbul Eylül 2010, s. 177.

[5] Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî el-Leknevî (v.1304/1886),**-el-Fevâidü'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1906, s. 102.

de onu, "dünyanın allamesi" olarak adlandırırken, İbn Kemal Paşa en-Nesefî'yi, "kuvvetli ve zayıfı birbirinden ayırabilen, güçlü mukallitler" sınıfından saymaktadır. Bu sınıfta olan mukallitler ise eserlerinde zayıf rivayetleri ve merdûd sözleri nakletmezler ki bu şekilde nakledenler fakihler tabakasının en zayıf tabakasıdır. İbn Kemal Paşa en-Nesefi ile ilgili sözlerine şöyle devam etmektedir: "İçtihat kapısı onunla kapanmıştır. Ondan sonra mezheplerde müçtehitler yetişmemiştir."[6]

Ömer Nasuhi Bilmen (v.1971), en-Nesefî ile ilgili şu ifadeleri kullanır: "Ebû'l-Berekât Hanefi mezhebinin imamlarından olup ilmi derecesi yüksek bir âlimdir. Tefsirde, hadiste, fıkıhta, usûlde büyük bir vukûf sâhibidir. Muhammed b. Abdi's-Settâr el Kerderî (v.642/1244), Hamidu'd-Din Darîr (v.666/1268) ve Hâherzâde Bedrü'd-Dîn'den (v.651/1253) fıkıh ilmini almıştır. Kendi zamanında benzersizdi, pek faydalı eserleriyle nâmı devam edegelmiştir."[7]

1.1.2. İlim Tahsili, Hocaları ve Öğrencileri

en-Nesefî, ilmî ve dinî bir çevrede yetişmiştir. Bu çevrenin onun hayatında ve ilmî kişiliğinde etkisi çoktur. İlme ve araştırmaya kendini adayan en-Nesefî, döneminin fakihleri ve kelamcıları arasında önemli bir yere sahiptir. Arapça ve farsça dillerini bilmektedir. Siyasi hayattan uzak durmuş, bütün hayatını ilim üzerinde sarf etmiştir.

Kaynaklar en-Nesefî'nin üç hocasını anlatmaktadır. Bize göre kitaplarda anlatılmayan başka hocaları da vardır.[8] Onlar hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. İsimleri zikredilen üç hocası şunlardır:

1. Şemsüleimme Muhammed b. Abdissettâr b. Muhammed el-İmâdî el-Berâtekīnî el-Kerderî (v. 642/1244). el-Kerderî, özellikle fıkıh alanında temayüz etmiştir.[9] en-Nesefî kendisinden fıkıh alanında dersler almıştır.[10]

---

[6] Ebu'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Daru ibn Kesîr, Beyrut 2017, c. I, s. 9.

[7] Ömer Nasuhi Bilmen, **Büyük Tefsir Tarihi**, Diyanet İşleri Reisliği Yayını, Ankara 1960, c. II, s. 539.

[8] Âdil Nüveyhîz, **Mu'cemü'l-Müfessirîn**, Müessesetü Nüveyîz es-Sekâfiyye, Beyrut, 1988, c. II. s. 304.

2. Muhammed b. Mahmûd AbdülKerîm el-Kerderî Bedruddin Hâherzâde (v. 651/1253). En-Nesefî'nin hocalarından[11] olan Bedruddin Hâherzâde, Şemsüleimme el-Kerderî'nin kız kardeşinin oğlu,[12] dolayısıyla yeğenidir.[13]

3. Ali b. Muhammed b. Ali Necmü'l-Ulemâ Hamîdüddin ed-Darîr (v. 666/1268). ed-Darîr yine en-Nesefî'nin ders aldığı hocalar arasında yer almaktadır.[14]

Tarihçiler, en-Nesefî'nin üç öğrencisinden bahseder.[15]

1. Hüsameddin Hüseyin b. Ali b. Haccac es-Siğnaki (v. 711/1311)

2. Ebü"l-Abbâs Muzafferüddin Ahmed b. Alî b. Tağlîb el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî, (v. 694/1295)

3. Sa'dü'l-mille ve'd-dîn Mahmûd b. Ahmed (v. ?)

1.1.3. Fıkhî ve Kelâmî Mezhebi

1.1.3.1. Fıkhî Mezhebi

en-Nesefî, hocası Kerderî'ye uyarak fıkıhta Ebû Hanîfe'ye tabi olmuştur.[16] Fıkıhla ilgili eserlerinde bunu göstermektedir. Özellikle Hanefî fıkhındaki Kenzü'd-deḳāʾiḳ'adlı eseri bunu ortaya koymaktadır. Tefsirdeki fıkhi görüşleri de bunu açıkça göstermektedir.

---

[9] Temel Yeşilyurt, **Ebu'l-Berekât en-Nesefî ve İslam düşüncesindeki Yeri**, Kubbealtı yayınları, Malatya 2000, s. 26.

[10] Muhyiddin Ebu Muhammed Abdulkadir b. Muhammed b. Muhammed b. Nasrillah ibn Salim b. Ebi"l-Vefâ el-Hanefî Kureşî (v. 775/1373), **el-Cevâhirü"l-Mudıyye fi Tabakâti"l-Hanefiyye**, (Thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Hecr, 1993, c. II, s. 295; Şeyhu'l-İslam Şihâbüddîn Ahmed İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1448), **ed-Düreru'l-Kâmine fi A"yâni"l-Mie es-Sâmine** (Muhammed Seyyid Câd el-Hakk), Dâru'l_Kütübi'l-HadÎse, yrs. 1996, c. II, s. 352.

[11] Yeşilyurt, **Ebu'l-Berekât**…, s. 26; Bedir, **Nesefî, Ebu"l-Berekât**, c. XXXII, s. 567.

[12] Ahmet Özel, **Kerderî, Şemsüleimme**, DİA, TDV yayınları, c. XXV, s. 277.

[13] Bedir, **Nesefî, Ebu'l-Berekât**, c. XXXII, s. 567.

[14] Yeşilyurt, **Ebu'l-Berekât**… s. 27.

[15] W. Heffening, **"en-Nesefî"** , M.E.B İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1996, c. IX, s. 199.

[16] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 10 vd.

1.1.3.2. Kelâmî Mezhebi

Kelam konusundaki görüşü ise tefsirinde net olarak anlaşıldığı gibi Mâtürîdî mezhebini desteklemektedir.[17]

1.1.4. Eserleri

en-Nesefî, birden fazla dalda eserler kaleme almıştır. Bunlardan birkaçını burada zikredeceğiz.

1.1.4.1. Füru-i Fıkha Dair Eserler

en-Nesefî'nin fıkıh alanındaki eserlerden bazıları şunlardır:[18]

1. *el-Müstasfâ fi Şerhi'l-Fıkhi'l-Nafi*

2. *el-Musaffâ*

3. *el-Vâfî*

4. *el-Kâfî fi Şerhi'l-Vâfî*

5. *Kenzü'd-Dekâ'ik*

1.1.4.2. Fıkıh Usulüne Dair Eserler

en-Nesefî'nin fıkıh usulü alanında kaleme aldığı eserler ise şunlardır:[19]

1. *Menâru'l-Envâr*

2. *el-Münevvir fi Şerhi'l-Menâr*

3. *Keşfü'l-Esrâr fi Şerhi Menâri'l-Envâr*

4. *Şerhu'l-Müntehâb fi Usûli'l-Mezheb*

---

[17] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 11.
[18] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 11.
[19] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 11.

1.1.4.3. Kelam İlmine Dair Eserler

en-Nesefî'nin kelam ilmine dair eserleriden birkaçı şunlardır:[20]

1. *el-Umdetu'l Akidetü'l Ehli Sünneti Ve'l- Cema'e*

2. *el-Îtimâd fi'l-Îtikâd*

3. *Şerhu'l-Kasîdeti'l-Lâmiyye fi't-Tevhîd*

1.1.4.4. Ahlak İlmine Dair Eserler

en-Nesefî'nin ahlak ilmiyle ilgili yazdığı eserleri şunlardır:[21]

1. *el-Leâli'l-Fâhire fi Ulûmi'l-Âhire*

2. *Fezâilü'l-A'mâl*

3. *Fâide Mühimme li Def'i Külli Nâzile Mülimme*

1.1.4.5. Tefsir İlmine Dair Eserler

1. *Medârikü't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vîl*

Bu saydığımız eserler en-Nesefî'nin ilimdeki vukûfiyetinin delillerindendir.

1.1.5. Tefsirini Yazmasının Gayesi

en-Nesefî, "*Medârikü't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vîl*" adlı tefsirini yazmasının gayesini şöyle açıklamaktadır: "İsteklerine karşılık verme zorunda olduğum bazı şahıslar, teviller (tefsirler) ile ilgili ideal büyüklükte, irab ve kıraatin farklı yönlerini kapsayan, bedi ve işaret ilimlerinin inceliklerini içeren, ehlü's-sünne ve'l-cemâa sözlerini ihtiva eden, bidat ve delalet ehlinin batıl görüşlerinden arınmış, ne çok uzun ne de çok kısa olabilecek şekilde bir kitap hazırlamamı istediler. Her ne zaman bu uğurda bir adım atmaya kalkışsam beşeri kuvvetin azlığından dolayı geriledim. Bu gayeye ulaşma yolunda tehlikelere kapılmamak için dikkatli bir yol takip ettim.

---

[20] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 11.
[21] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 11.

Birçok engellere rağmen kısa bir süre içinde Allah'ın yardımıyla eserimi yazdım ve '*Medârikü't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vîl'* diye isimlendirdim."[22]

1.1.6. Vefatı

Kaynaklarda yer alan bilgilere göre en-Nesefî, Bağdat dönüşündeyken Huzistan'daki İzeç şehrinde vefat etmiştir.[23]

en-Nesefî'nin ölüm tarihi ile ilgili tarihçiler arasında farklı görüşler vardır. Leknevî, Bağdâdî ve *Keşfu'z-Zunûn* eserinin yazarına göre vefatı hicri 710 tarihidir. İbn Hacer el-Askalânî'ye gore ise vefat tarihi 701 hicridir. Kasım b. Kutluboğa ise 710 h. tarihinden sonra olduğu görüşündedir.[24]

1.2. MEDÂRİKÜ'T-TENZÎL ve HAKÂİKU'T-TE'VÎL

Bu kısımda en-Nesefî'nin tefsiri hakkında genel bilgilere yer vereceğiz. Ayrıca eserinde kullanmış olduğu dil ve üsluba değineceğiz. Ardından en-Nesefî'nin eserini meydana getirirken istifade ettiği kaynakları belirtikten sonra son olarak bazı ilim adamlarının eser hakkındaki görüşlerine yer vereceğiz.

1.2.1. Genel Özellikleri

Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl eserinin en bilindik özelliği Mu'tezile mezhebinin görüşlerinden oluşan "el-Keşşâf"a karşılık Ehli Sünnet akaidini savunma niyetiyle yazılmış olmasıdır. en-Nesefî Ehli Sünnet akidesi dışına çıkmakta olan mezheplerin fikirlerini çürütmeye çalışmış ve onlara karşı net bir tavır ortaya koymuştur.[25]

en-Nesefî'nin "*Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl"* adlı tefsiri en meşhur dirâyet tefsirleri arasında yer almaktadır.[26] Bununla birlikte rivayetlere de yer

---

[22] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 24.
[23] Bedir, **Nesefî, Ebu'l-Berekât**, c. XXXII, s. 567; Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh Yâkût el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî (v. 626/1229), **Mu'cemü'l-Büldân**, Dar Seâdet, Mısır 1906, c. I, s. 165.
[24] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 12.
[25] ez-Zehebî, **et-Tefsir ve'l-Mufessirun**, c, I, s, 200; Demirci, **Tefsir Tarihi**, s. 178 vd.
[26] İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**,** Ankara 2007, s. 231.

verilmiştir.[27] en-Nesefî, bu eserinde ahkâm ayetlerini yorumlamaya büyük özen göstermektedir.[28]

ez-Zürkânî, "*Medârik*" ile ilgili şöyle demektedir: "Pek üstün, bilinen, orta ölçekte, kolay ve incelikli bir kitaptır."[29] ez-Zehebî de "*Medârik*" tefsiri hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: "Bu tefsiri okuduğumda, tefsirin üslubunun veciz, faydalanılmasının kolay geldiğini fark ettim. *Keşşâf*'tan sadeleştirilmiş, güzellikleri biriktirmiş ve Keşşâf'ın yanlışlarından da kaçınmıştır."[30]

1.2.2. Üslûbu

Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl dirayet tefsiri olmasına rağmen bu eserde rivayetlere de yer verilmiştir. en-Nesefî'nin başlıca takip ettiği yöntem ise Kur'ân'ın Kur'ân'la tefsiridir.[31]

en-Nesefî'nin bilgi kaynaklarını kuran-sünnet-peygamberin merfû haberi-sahabe kavli-tâbiîn ve tebe-i tabiîn şeklinde sıralamak mümkündür.[32]

Medârikü't-Tenzîl Ve Hakâiku't-Te'vîl tefsirinde ahkâm ayetlerinin açıklanmasına ve kelâmî konularda Ehl-i sünnet akidesini savunmaya ehemmiyet verilmektedir.[33]

Müfessir eserinde Ayetlerin dil, kıraat, i'rab ve belâgat yönlerine geniş yer ayırmaktadır.[34] Örneğin Bakara suresinin on altıncı ayetinde yer alan "*onların ticaretleri kar etmedi"* ifadesini en-Nesefî şöyle yorumlamaktadır: *"Onlar ticaretinde kar etmediler*." Çünkü en-Nesefî kazancın ticarete isnad edilmesinin

---

[27] Demirci, **Tefsir Tarihi**, s. 178.
[28] Demirci, **Tefsir Tarihi**, s. 178.
[29] Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî (v.1367/1948), **Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân,** Daru'l-Kutubi'lİlmiyye, Beyrut 1996, c. II, s. 76.
[30] Muhammed Hüseyin ez-Zehebî (v.1977), **et-Tefsîr ve'l-M^üfessirûn**, Daru'l-Erkam, Beyrut, trs., c. I. s. 201.
[31] Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, s. 178.
[32] Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, s. 178.
[33] Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, s. 179.
[34] Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, s. 180.

mecazî olduğunu dolayısıyla ticaretin değil ticaret yapan kişinin kâr edip etmemesi neden bahsedilebileceğini açıklamaktadır.[35]

1.2.3. Kaynakları

en-Nesefî, eserini oluştururken çeşitli kaynaklardan yararlanmıştır. Tefsir, Hadis, Fıkıh, Lügat ve Kıraat dallarında istifade ettiği kaynaklardan bazılarını aşağıda belirteceğiz.

1.2.3.1 Tefsir

a) Zemahşerî, "*El-Keşşâf An Hakâiki Ğavamidi't-Tenzîl Ve 'Uyûni'l-'Akavîl Fî Vucûhi't-Te'vîl*": En-Nesefî, eserini yazarken dayandığı en temel tefsirlerden olup Keşşafın belagat ile ilgili konularını özetlemiş, lügatla ilgili konulara değinmiş ve edebi yönünü araştırmıştır.[36] Bazı âlimler en-Nesefî'nin tefsirini, Keşşaf'ın muhtasarı olarak da nitelendirmişlerdir.[37]

b) Beyzâvî, "*Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-tevil*": Nesefi bu tefsirden çok etkilenmiştir. Beyzâvî'nin lügat ile ilgili görüşlerini ve ibarelerini nakletmiştir.[38]

c) Katâde tefsiri: Birçok konuda ondan alıntılar yapmıştır.[39]

d) Mücâhid tefsiri: Bu tefsirden de yararlanmış ve bazı görüşlerini nakletmiştir.[40]

e) Ebû Mansûr el-Mâturîdî, "*Te'vîlâtü'l-Kur'ân*": en-Nesefî'nin Mâturîdî olması hasebiyle bu eserden de yararlanmıştır. En-Nesefi bununla kitaplarında ve eserlerinde Mâturîdî'nin görüşlerinden destek almaya çalışmıştır.[41]

f) Ebû Mansûr el-Mâturîdî, "Şerhu't-Te'vîlât"[42]

---

[35] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 54.
[36] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[37] Bedrettin Çetiner, **Ebu'l-Berekât Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî (ö.710/1310) ve Medâriku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vil Adlı Eseri**, İFAV Yayınları, İstanbul 1995, s. 52.
[38] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[39] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[40] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[41] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.

g) Ali b. Muhammed ibn'ül-Esîr el-Cezerî, "*el-Lübâb*"[43]

1.2.3.2. Hadis

a) *Sahîhi'l-Buhârî*[44]

b) *Sahîhi'l-Müslim*[45]

c) Begavî, "*Mesâbîhu's-sünne*"[46]

1.2.3.3. Fıkıh

a) AbdilKerîm el-Pezdevî, *el-Mebsût*[47]

b) *el-Kâfî*[48] (Kendisine ait)

c) *Şerhî'l-Menâr*[49] (Kendisine ait)

1.2.3.4. Lügat

a) Sîbeveyhi, *el-Kitâb*[50]

b) Ebî Bakkâ el-'Ekberî, *et-Tibyân fî İ'râbü'l Kur'ân*[51]

c) Cevherî, *es-Sıhâh*[52]

1.2.3.5. Kıraat

a)Abdullah b. Mes'ûd'un Mushafı[53]

---

[42] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[43] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[44] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[45] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[46] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[47] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[48] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 13.
[49] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 14.
[50] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 14.
[51] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 14.
[52] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 14.
[53] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 14.

b) Kufe, Mekke, Medin, Basra ve Şamlıların Mushafları[54]

c) Nâfinin Mushafı[55]

d) Hafsa'nın Mushafı[56]

1.2.4. Âlimlerin Tefsir Hakkındaki Görüşleri

en-Nesefî tefsiri ile ilgili her çağda birçok âlim tarafından değerlendirmeler yapılmıştır. Biz bunlardan el-Cebûrî, Zehebî, Meni' Mahmud, Kasım el-Kîsi ve son olarak da Subhî es-Sâlih'in görüşlerini ele alacağız.

Bu konuda el-Cebûrî şu ifadeleri kullanmaktadır: "en-Nesefî tefsirini okuyan birisi, onun Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* ve Beyzâvî'nin *Envârü't-Tenzîl'in*in bir özeti olduğunu fark eder. en-Nesefî, ehl-i sünnetin Hanefi mezhebini taklit etmesi nedeniyle *Keşşâf*'ta geçen Mu'tezile ile ilgili olaylara değinmez. *Keşşâf*'tan daha çok belagatla ilgili kısımları ele alır ve akli delilleri özetler. Buna ek olarak lafzî güzelliklere değinir. en-Nesefî'nin tefsiri ne uzun ne de kısadır. Sadece anlattıklarıyla yetinmeyip ayrıca kıraat farklılıklarına, irab konusuna ve nahivcilerin görüşlerine de değinmektedir. Kıraat konusunda yedi kıraatle yetinir. Tefsirinde soru ve cevap yöntemini kullanmaktadır. Bunu yaparken de açık açık bunu göstermemeye çalışmaktadır."[57]

Zehebî ise tefsiriyle ilgili şunları kaydetmektedir: "en-Nesefî, *Keşşâf*'ta zikredilen surelerin fazileti konusundaki mevzu hadisleri anlatma hatasına düşmemiştir."[58]

Meni' Mahmud "*Medârik*" hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: "İmam Zemahşerî'nin Kur'ân'ın belagatı ile ilgili bütün yazdıklarını en-Nesefî de yazmıştır. en-Nesefî tefsirini inceleyen birisi bu tefsirde geniş bir bilgiyi, derin bir incelemeyi ve kapsamlı bir anlam varlığını görür. en-Nesefî'nin tefsirinde İsrailiyyatla ilgili görüşlerin çok az olduğunu ve mümkün mertebe bunlardan uzak kalındığını farkeder.

---

[54] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 14.
[55] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 14.
[56] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 14.
[57] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 14 vd.
[58] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 15.

Hadisleri naklederken çok dikkatli davranmıştır. Bu konuda en çok göze çarpan husus surelerin fazileti ile ilgili zayıf hadisleri nakletmemesidir. İrab konusuna ve zihni karıştıracak detaylara girmemiştir. Bazı ahkâm ayetlerinde fıkhi mezheplerin görüşlerini zikrederek Hanefi mezhebinin görüşlerini desteklemiştir. en-Nesefî, bunca dikkatine rağmen İsrailiyattan tümüyle kurtulamamıştır. Bu konu ile ilgili rivayetlerin zayıflığına ve yanlışlarına işaret etmemiştir."[59]

Kasım el-Kîsi en-Nesefî'nin tefsiriyle ilgili şunları ifade etmektedir: "Te'viller konusunda orta yolu tercih eden bir tefsirdir. Kıraat ve irabın farklı yönlerini kapsamaktadır. İşarât ve bedî ilminin inceliklerini içermektedir. Ehl-i sünnet mezhebinin sözlerini esas almaktadır. Bidat ve dalalet ehlinin yanlışlarından uzaktır. Ne insanı yoracak uzunlukta ne de anlaşılmayacak kısalıktadır."[60]

Subhî es-Sâlih ise en-Nesefî'nin tefsiriyle ilgili fikrini şu ifadelerle beyan etmektedir: "en-Nesefî'nin en baştaki amacı ehl-i sünnet'in görüşünü savunmak, bidat ehlinin görüşlerini ret etmektir. Tefsiri kıraat ve irabın faklı yönlerini kapsamaktadır. Kısa ibarelerle Kur'ân belagatının güzelliklerine işaret etmektedir."[61]

Âlimlerin en-Nesefî tefsiri ile genel görüşleri incelendiğinde Zemahşerî'nin *el-Keşşâf* ve Beyzâvî'nin *Envârü't-Tenzîl'*inin bir özeti olduğu, ehl-i sünnet akidesini savunduğu, irab ve kıraatler konusunda fazla detaya girmediği, İsrailiyyat konularına pek değinmediği, zayıf hadis rivayetlerinden uzak durduğu ve belagatın incelik ve güzelliklerine değindiğine şahit olunmaktadır.

[59] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 15.
[60] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 16.
[61] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 16.

1.3. ESMÂÜ'L-HÜSNÂ KAVRAMI

İsim kelimesinin çoğulu olan esmâ ve "güzel, en güzel" manasındaki hüsnâ kelimelerinden oluşan esmâü'l-hüsnâ terkibi, naslarda Allah'a nispet edilen isimleri ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de yüzden fazla Allah'a nispet edilen isimler mevcuttur. Esmâü'l-hüsnâ terkibi, genel anlamıyla bunların hepsini kapsamakla birlikte terim olarak daha çok doksan dokuz ismi içerdiği kabul edilmektedir.[62]

Esmâü'l-hüsnâ terkibinde bir diğer kavram olan hüsnâ kelimesi "güzel" manasında sıfat veya "en güzel" anlamında ismi tafdil sayılmıştır.

Kur'ân'da "el-esmâü'l-hüsnâ" (en güzel isimler) olarak nitelenen isimler aslında fiil kökenli sıfatlardır. Yani bunların her biri O'nun mükemmel zatının bir yönünü anlatmaktadır.[63]

Esmâü'l-hüsnâ isimleri farklı guruplar şeklinde değerlendirilebilmektedir. Birincisi Allah'ın hakikatine delalet eden isimler bulunmaktadır. Örneğin Allah Teâlâ'nın el-Kadîm isminin her şeyden evvel olma manasında kullanılması misal verilebilir. İkincisi Esmâü'l-hüsnâ içerisinde insanın haz duyacağı isimler bulunmaktadır. Mesela er-Rahîm, eş-Şekûr adları örnek verilebilir.[64] Üçüncüsü insanın nefsini gözetim altında tutmasını gerektiren isimler bulunmaktadır; es-Semi', el-Muktedîr, el-Basîr gibi. Dördüncüsü Allah'ı yüceltmeyi gerektiren isimleri vardır. Örneğin el-Azîm, el-Cebbâr adlarında olduğu gibi. Yapılan bu taksimat Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmayıp her şeyin kendisine muhtaç olduğunu ortaya koymaktadır.[65]

Râzî, esmâü'l-hüsnâ'nın Allah'ın zatına ve sıfatına delalet ettiğini ifade etmektedir. O'na göre Allah'ın sıfatları; sübutu vacip olan, Allah hakkında caiz olan

---

[62] Bekir Topaloğlu, "**esmâü'l-hüsnâ**", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, c. XI, s. 404; Hayreddin Karaman-Mustafa Çağrıcı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir,** DİB Yayınları, Ankara 2006, c. II, s. 632.

[63] Ömer Özsoy – İlhami Güler, **Konularına Göre Kur'ân,** Fecr Yayınevi**,** Ankara 2005, s. 195.

[64] Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî İbnü'l-Arabî (v. 543/1148), **el-Emedü'l-aksâ fî ma'rifeti'l-esmâi'l-hüsnâ ve ef'âlihî te'âlâ**, thk. Abdullah et-Tevrâtî-Ahmet Arrûbî, Dârü'l-Hadîsi'l-Kettâniyye, Beyrut 2015, s. 176 vd.

[65] Mehmed Vehbi, **Hülâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân,** Üçdal neşriyat, İstanbul 1966, c. V, s. 1809 vd.

ve Allah hakkında muhal olan sıfatlar şeklinde kısımlandırılır. Bu sıfatların her birisi için Allah'ın isimleri bulunmaktadır.[66]

Ehli Sünnet mezhebi, esmâü'l-hüsnâ konusunun tevkifîliğini, yani Allah'ın kelâmı olan Kur'ân ve Peygamberin (s.a.v) sözlerinde ifade edilen isimleri esmâü'l-hüsnâ olarak kabul etmektedirler. Bunun haricinde kıyasa itibar etmezler. Çünkü Ehli Sünnet, esmâü'l-hüsnâ konusunun gaybî olduğunu, dolayısıyla aklın bir rolünün olmadığını, gaybın sadece kitap ve sünnet ile bilinebileceğini benimsemektedir.[67]

İslam bilginleri esmâü'l-hüsnâ'nın diğer varlıklara nispeti caiz olan/olmayan şeklinde de tasnifini yapmış ve ulûhiyete has manalar barındıran adların dışında olanların insanlar için de kullanılabileceğini ifade etmişlerdir. Çünkü Lafza-i Celal (Allah) haricindeki diğer adlar mastarlarından türeyen sıfat isimler olmakla birlikte küllî anlamlar içermekte ve ortaklık kabul etmektedirler. Binaenaleyh bir sıfat isim, o sıfatta ortak olan herkesi kapsamına alabilmektedir. Örneğin, Semi' (işiten) adı, işiten herkesi, Basîr (gören) adı, gören herkesi, Âdil sıfatı da adaletli olan herkesi içerisinde barındırmaktadır.[68]

İslam âlimleri bazı isimlerin ise ulûhiyete has olduğunu beyan etmekte ve başka varlıklarla ortaklığı kabul etmediğini ifade etmektedirler. Örneğin, er-Rahmân, el-Hâlık, Malikü'l-Mülk, el-Kuddûs, el-Muhyî, er-Rezzâk, vb. isimler zikredilebilir. Bunların haricindeki isimlerin kısıtlı manalar ile insanlar için de kullanılması caiz görülmektedir.[69]

Öte taraftan Alîm, Rahîm, Lâtîf, Kerîm ve Şekûr gibi isimlerin kullar için de istimal edilmeleri caizdir. Örneğin Çok cömert olan bir kişiye, Kerîm, merhamet sahibi kimseye Rahîm, bilgili olana da Alîm, vs. denilebilir. Ancak bu isimler eğer Erhemu'r-Rahimin, Ekremü'l-Ekremin şeklinde kayıtlanır ise o halde kullar için

---

[66] Muhammed b. Ömer et-Teymî el-Bekrî Fahruddîn er-Râzî, **Tefsîru'l-Fahri"r-Râzî**, Dâru"l-Fikr, Beyrut 1981, c. XV, s.72.
[67] Hayati Aydın, **"Esmâ'i Hüsnâ ve Kur'ân'daki Bağlam İlişkisi",** İslami Araştırmalar Dergisi, sy. 3, Van 2012, s. 110 vd.
[68] Hayati Aydın, "**Esmâ'i Hüsnâ ve Kur'ân'daki Bağlam İlişkisi**", s. 113.
[69] Bekir Topaloğlu, "**esmâü'l-hüsnâ**", c. II, s. 412.

kullanılmaları caiz olmaz. Çünkü bu isimler izafetle Allah'ın özel ismi gibi aidiyetlik kazanmaktadırlar.[70]

Fahrüddin er-Razî, "İnsan ile esmâü'l-hüsnâ arasında ilginç bir bağ olduğunu, zeki olan bir kişinin bunu bilip zikirden istifade etmesi gerektiğini ve nefsinde bu manalardan bir tanesi dahi baskın çıkan kişinin o isimle iyi bir münasebeti oluşacağını bildirmektedir.[71]

Said Nursi ise peygamberlerden her birinin bir isme mazhar olduğunu beyan etmektedir. Hz. İsa'nın Kadîr, Hz. Musâ'nın mütekellim, Hz. Muhammed'in (s.a.v) de ismi azama ve dolaysıyla tüm esmaya mazhar olduğunu açıklamaktadır. O,"Allahın, en küçük tabakatı mahlûkattan olan zerrattan, tâ semavata ve semavatın birinci tabakasından, tâ arşı azama kadar birbiri üstünde teşkilat, her bir sema, bir ayrı âlemin damı ve Rububiyyet için bir arş ve tasarrufatı ilahiyye için bir merkez hükmünde bulunduğunu, her bir tabakatı mahlûkatta, her bir semada bir isim, bir ünvan-ı ilahînin hâkim olduğunu" ifade etmektedir.[72]

1.3.1. Ayetlerde Esmâül-Hüsna'nın Varlığı

Kur'ân'da el-esmâü'l-hüsnâ konusuna değinen dört ayeti Kerîme mevcuttur.

وَلِلَّهِ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰ فَٱدۡعُوهُ بِهَاۖ وَذَرُواْ ٱلَّذِينَ يُلۡحِدُونَ فِيٓ أَسۡمَٰٓئِهِۦۚ سَيُجۡزَوۡنَ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ

"En güzel isimler Allah'ındır. O'na o güzel isimleriyle dua edin ve O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasına çarptırılacaklardır."[73]

Bu ayette Allah Teâlâ kendisine ulaşmayı dileyen samimi bir kimse için çok fazla yol olduğunu ve bütün yolların yine O'na çıktığını haber vermektedir.[74]

قُلِ ٱدۡعُواْ ٱللَّهَ أَوِ ٱدۡعُواْ ٱلرَّحۡمَٰنَۖ أَيّٗا مَّا تَدۡعُواْ فَلَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ وَلَا تَجۡهَرۡ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتۡ بِهَا وَٱبۡتَغِ بَيۡنَ ذَٰلِكَ سَبِيلٗا

---

[70] Fahrüdin er-Razî, **Şerhu Esmâillahi'l-Hüsnâ**, Darü'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1990, c. V, s. 413.
[71] Fahrüddîn er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, s. 162.
[72] Said Nûrsi (v. 1960), **Sözler (Otuz birinci Söz / İkinci Esas),** Sözler Yayınevi, İstanbul 1979, s. 529.
[73] A'râf 7/180
[74] Komisyon, **Hadislerle İslam,** DİB Yayınları, Ankara 2013, c. I, s. 222.

"De ki: "(Rabbinizi) ister Allah diye çağırın, ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur." Namazında sesini pek yükseltme, çok da kısma. İkisi ortası bir yol tut."[75]

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ لَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰ

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. En güzel isimler O'nundur."[76]

هُوَ ٱللَّهُ ٱلۡخَٰلِقُ ٱلۡبَارِئُ ٱلۡمُصَوِّرُۖ لَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ

"O, yaratan, yoktan var eden, şekil veren Allah'tır. Güzel isimler O'nundur. Göklerdeki ve yerdeki her şey O'nu teşbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[77]

1.3.2. Hadislerde Esmâü'l-Hüsna'nın Varlığı

Hadislerde "el-esmâü'l-hüsnâ"nın sayısı ile ilgili çok fazla rivayet mevcut değildir. Biz en çok bilinen ve itibar edilen iki hadisi şerifi burada zikredeceğiz.

Ebû Hüreyre'den (ra) rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah"ın, yüzden bir eksik, doksan dokuz ismi vardır. Kim bu isimleri (öğrenip gereğiyle amel ederek) sayarsa cennete girer."[78]

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (sav) şöyle buyurmuştur: "Allah"ın, yüzden bir eksik, doksan dokuz ismi vardır. Kim bu isimleri (öğrenip gereğiyle amel ederek) sayarsa, cennete girer. (Bu isimler şunlardır): O, kendisinden başka ilâh olmayan Allah, er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü"min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlık, el-Bâri, el-

---

[75] İsrâ 17/110
[76] Tâ-hâ 20/8
[77] Haşr 59/24
[78] Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî (v. 256/870) el-Buhârî, **"el-Câmiu's-Sahîh"**, "De'avât", 68, Şurût", 18, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî (v. 303/915), **"es-Sünen",** Nu'ût, 1, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992; Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî (v. 279/892), **"el-Câmiu's-Sahîh",** De'avât 83, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992; Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî ez-Zeccâcî (v. 337/949), **"İştikâku Esmâ'illah",** Müessetü er-Risale, Beyrut, 1986.

Musavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâbıd, el-Bâsıt, el-Hâfıd, er-Râfi", el-Muizz, el-Müzill, es-Semî", el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, el-Alî, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukît, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mücîb, el-Vâsi", el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâis, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kavî, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mübdi, el-Muîd, el-Muhyî, el-Mümît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, es-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî, el-Müteâlî, el-Berr, et-Tevvâb, el-Müntekım, el-Afüv, er-Raûf, Mâlikü'l-mülk, Zü'l-celâli ve'l-ikrâm, el-Muksit, el-Câmi", el-Ganî, el-Muğnî, el-Mâni", ed-Dârr, en-Nâfi', en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî", el-Bâkî, el-Vâris, er-Reşîd, es-Sabûr."[79]

İslam âlimleri hadislerde zikredilen 99 sayısının net bir sayı olmadığı görüşünde birleşmişlerdir. Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinin 99 ile sınırlandırılamayacağını ifade etmişlerdir. el-Bağdâdî bütün isimlerin 140 küsür olduğunu ifade etmektedir.[80]

Hadislerde zikri geçen 99 rakamı esmâü'l-hüsnâ'nın sayısını değil de çokluğunu ifade etmektedir. Allah'ın güzel isimleri bir sayı ile sınırlı değildir.[81]

Beyhakî, Allah'ın 99 isminin olduğunu belirten hadisin diğer isimleri nefy etmediğini, yaygınlığa binaen bunların içerisinden doksan dokuz tanesinin sayıldığını, hadislerde yer alan "saymak" ve "ezberlemek" kelimelerinden maksat; Allah Teâlâ'yı en güzel adlarıyla tanımak olduğunu ifade etmektedir.[82] Ayrıca "saymak" kelimesindeki maksadın güç yetirmek, Kur'ân'da Allah teâlâ'nın adlarını

[79] Tirmizî, De'avât, 83.
[80] Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî el-Bağdâdî (v. 429/1037-38), **el-Esmâ' ve's-sıfât,** nşr. Muhammed Aruçi, Müsbe yayınları, İstanbul 1994, s. 223.
[81] İsmail Karagöz (ed.), **Dualar,** DİB. Yayınları, Ankara 2015, s. 470; Emine Yarımbaş, **Esmâ-i Hüsnâ,** Ensar Neşriyat, İstanbul 2007, s. 21.
[82] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali el-Beyhakî (v. 458/1066), **el-Esmâ ve's-Sıfât**, thk. İmâüddîn Ahmed Haydar, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1985, s. 30.

incelemek, ezberlemek, isimlerin ifade ettikleri manaya göre hareket etmek gibi anlamlarda zikredilmiştir.[83]

Nevevî de hadisin zikredilen isimlerin dışında Allah'ın isimleri olmadığını, bu sayının hasr (sayısal sınırlandırma) ifade etmediğini ve hadisin amacının bu adları sayanların cennete dâhil olacaklarını bildirmek olduğunu söylemektedir.[84]

[83] Ebû İshâk İbrâhîm b. Serî b. Sehl ez-Zeccâc (v. 311/923), Thk. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk, **Tefsîru esmâ'illâhi'l-hüsnâ**, Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, Beyrut 1395/1975, s. 22 vd.; Ebû Süleyman Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Hattâbî el-Büstî (v. 388/998), Thk. Ebû Yûsuf ed-Dekkâk, **Şe'nü'd-duâ**, Dâru'l-Me'mûn, Beyrut 1404/1984, s. 26 vd.; Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî (v. 606/1210), Nşr. Tâhâ Abdurraûf Saîd, **Levâmiu'l- Beyyinât Fî Şerhi Esmâ'illâh ve's-Sıfât**, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1404/1983, s. 85; Ebü'l Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer el-Askalânî (v. 852/1449), Thk. Abdülazîz b. Abdillah b. Bâz-Muhammed Fuâd Abdülbâkî, **Fethu'l-Bârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dârü'l-Hadîs, Kahire 1424/2004, c. 11, s. 253; Metin Yurdagür, **el-Esmâü'l-hüsnâ'nın İhsâ'ı ve el-Mukît İsminin Düşündürdükleri**, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2, Kayseri 1985, s. 361.

[84] Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. şeref b. Mürî en-Nevevî (v.676/1277), **Şerhu en-Nevevî alâ Sahîhi Müslim,** Daru'l-Fikr, Beyrut 1401, c. XVII, s. 5; Abdullah b. Salih b. Abdülazîz el-Gusn, **Esmâüllahi'l-Hüsnâ**, Daru'l-Vatan'in-Neşr, Beyrut 1999, s.132.

İKİNCİ BÖLÜM

Çalışmamızın ana kısmını oluşturan bu bölümde, Kur'ân-ı Kerîm'de özellikle ayet sonlarında yer alan Allah Teâlâ'nın güzel isimlerine değineceğiz. Ayet sonlarındaki isimleri belirledikten sonra en-Nesefî'nin ayet bağlamından yola çıkarak aynı isme kaç farklı anlam yüklediğini ortaya koyacağız. Yer yer başka tefsirlerle kıyas ederek Allah Teâlâ'nın güzel isimlerine yapılan farklı yorumlara yer vereceğiz.

2.1. ESMÂÜ'L-HÜSNÂ VE AYETLER ARASI ETKİLEŞİM

en-Nesefî, Kur'ân-ı Kerîm'in ayetlerinin sonunda yer alan Allah'ın güzel isimlerini tek tek incelemiş, bulundukları ayetlerdeki anlamlarını ortaya koymuştur. Biz, bunları ele alarak, hangi anlamlarda kullanıldıklarını ve bulundukları ayetlere ne gibi anlamlar kazandırdıklarını aktarmaya çalışacağız.

2.1.1. el-Afüv (العفو)

el-Afüv (العفو) kelimesi عفَو fiilinden türemiştir. Sözlükte "bir şeyi almak için ona yönelmek" anlamına gelen (العفو) kelimesi, mübalağa ismi fail olup bağışlamak suretiyle kişinin günahlarını affetme manasına gelmektedir.[85] Dolayısıyla bir kişiyi cezalandırmama anlamı bulunmaktadır.[86] Bu ise cezayı hak eden birini bağışlayıp yaptıklarını görmezden gelmeyi ifade etmektedir.[87] Mübalağa ismi fail olan "el-Afüv" sözcüğü ise, Allah'ın güzel isimlerinden bir isim olup العَفْو mastarından türemekte ve çokça affeden anlamında kullanılmaktadır.[88] Bu bağlamda العَفْو kelimesi, kötülükleri silip hatayı affetmek anlamına gelmektedir.[89]

---

[85] Ebü'l-Kāsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî, **el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳur'ân**, Dâru'l-Marife, Beyrut, Trs, s. 339.

[86] İbrahim Mustafa − Ahmed Hasan ez-Zeyyât – Hamid Abdülkadir – Muhammed Ali en-Neccâr, **el-Mü'cemü'l-Vasît**, Belâga, el-Mektebetü'l-İslamiyye, Kâhire 1960, c. I, s. 612.

[87] Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî İbn Manzûr, **Lisânu'l-'Arab**, Daru'l-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut 2009, c. 15, s. 72.

[88] Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî, **es-Sıhâh**, Dâru'l-hadîs, Kâhire 2009, s. 786.

[89] Ebü's-Senâ Şihâbüddin Mahmud b. Abdullah b. Mahmud el-Hüseynî Âlûsî, **Rûhü'l-meânî fî tefsîri'l-kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî,** Darü ihyai't-türâsi'l-arabi, Lübnan trs. c. I, s. 258.

Yüce Allah'ın "el-Afüv" ismi, Kur'ân'da beş yerde geçmektedir.[90] İki ayeti Kerîmede **لَعَفُوّ**, üç ayette ise **عَفُواً** şeklinde bulunmaktadır. Bunların beşi de ayetlerin son kısmında yer almaktadır.[91] en-Nesefi, ayet sonlarında zikredilen "el-Afüv" isimlerine, ayetin bağlamını dikkate alarak beş farklı mana vermektedir. Şimdi **العَفْو** kelimesinin geçtiği ayetleri ve en-Nesefî'nin verdiği farklı manaları ele alacağız.

ذٰلِكَۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِۦ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ ٱللَّهُۗ اِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُور

"*Bu böyle. Bir de kim kendisine verilen eziyetin dengiyle karşılık verir de sonra yine kendisine zulmedilirse, elbette Allah ona yardım eder. Hiç şüphesiz ki Allah çok affedendir, çok bağışlayandır."*[92]

Müşrikler, Müslümanların haram aylarda savaşmadıklarını fırsat bilerek bu aylarda onlara savaş açmışlardır. Haram aylarda müşriklerle savaşa giren müminlerin kalplerinde ise huzursuzluk ortaya çıkmış ve bu durum kendilerini derinden etkilemiştir. Nihayetinde Allah Teâlâ, müminleri bu davranışlarından dolayı affettiğini bildirmiştir.[93] Bu bağlamda en-Nesefî, ayetin son kısmında yer alan Allah'ın "el-Afüv" isminin "günahların izlerini silen" anlamında olduğunu söylemektedir.[94] Ayrıca ayetten, Allah Teâlâ'nın, böyle bir davranışta bulunan kimseyi affetmesini bildirmesi ile bağışlamanın ceza vermekten daha evlâ olduğu anlaşılmaktadır.[95] Begavî de bu minvalde Allah'ın, müminlerin hatalarını mazur göreceğini ifade etmektedir.[96] Fakat Bikâî, bu durumun sadece mazlumun kendisine yapılan zulme misliyle karşılık vermesi suretiyle kısas yapan kişi hususunda Allah'ın

---

[90] Muhammed fuad Abdü'l-bâkî, "el-Afüv"**, el-Mu'cemu'l-müfehres li-elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm,** Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2007, s. 573.
[91] Hac 22/60, Mücâdele 58/2, Nisâ 4/43,99,149.
[92] Hac 22/60
[93] Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbûrî Vâhidî, **el-Vesît fî tefsîri'l-Kur'ân'il-mecîd**, Dar'ul-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut 1994, c. 3, s. 278.
[94] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 450 vd.
[95] Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî İbn Cüzey (ö.741/1340), **et-Teshîl li-'ulûmi't-Tenzîl,** Dar"ul-kutubi"l-'ilmiyye, Beyrut 1990, c. II, s. 62.
[96] Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'el-Begavî (ö.516/1122), **Meâlimü't-Tenzîl,** Daru ibn Hazm, Beyrut 2002, s. 873.

çok bağışlayıcı olduğunu açıklamaktadır.[97] Dolayısıyla Allah Teâlâ'nın "el-Afüv" isminin "çokça bağışlayan ve hataları affeden" anlamında olduğunu söyleyebiliriz.

اَلَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ اُمَّهَاتِهِمْۖ اِنْ اُمَّهَاتُهُمْ اِلَّا اللَّٓئِۦ وَلَدْنَهُمْۖ وَاِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَراً مِنَ الْقَوْلِ وَزُوراًۖ وَاِنَّ اللّٰهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ

"İçinizden kadınlara zıhar yapanlar bilsinler ki, o kadınlar onların anaları değildir. Onların anaları ancak, kendilerini doğuran kadınlardır. Şüphesiz onlar (zıhar yaparlarken) hoş karşılanmayan ve yalan bir söz uyduruyorlar. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."[98]

Bu ayetin inmesiyle birlikte zıhar yasaklanmıştır. Bununla beraber söz konusu yasak koyulmadan önce Müslüman olanlardan da zıhar yapanlar olmuştur. Önceden zıhar yapanların tövbe etmelerine karşılık Yüce Allah'ın affedici ve bağışlayıcı olduğu, ayetin sonunda ifade edilmiştir. Buna binaen en-Nesefî, bu ayetteki "el-Afüv" isminin "insanların geçmişte yaptıklarını affeden" anlamında olduğunu belirtmiştir.[99] Birçok müfessir de en-Nesefî ile aynı manayı benimsemektedir.[100] Bazı müfessirlere göre ise söz konusu bağışlamanın tövbe eden ve zıhar kefaretini ödeyen kimse olduğu içindir. Bunlara göre ayetteki "el-Afüv" isminin manası "tövbe eden ve kefareti ödeyen kimse için affedici olan" şeklindedir.[101] İbn Aşûr'a göre ise, "el-Afüv" kelimesinden sonra "el-Gafûr" kelimesinin zikredilmesi, Allah'ın zıhar yapanlar ve bundan daha kötü fiilleri

---

[97] Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbevî el-Bikâî (v. 885/1482), **Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyât ve's-süver,** Dar'ul-kütübi'l-islamiyye, Kahire Trs, c. 13, s. 79.

[98] Mücâdele 58/2

[99] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 445.

[100] Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan et-Tûsî (ö.460/1067), **et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân**, Müessesetü'n Neşri'l-İslâmî, Kum 2014, c. IX. s. 542; Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-islâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî (v. 548/1154), **Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân**, Daru'l-'ulûm, Beyrût 2005, c. IX, s. 315; Ebu's-Suûd b. Muhammed İmâdî (ö.982/1574), **İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**, Mektebetü'r-Riyâdi'l-hadîse, Riyâd 1974. c. VIII, s. 216.

[101] Vehbe ez- Züheylî, **et-Tefsîrü'l-Vecîz alâ Hâmişi'l-Kur'ân'il-Azîm**, Dârü'l-fikir, Dımeşk 1994, s. 543; Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en- nîsâbûrî el- vâhidî (ö.468/1076), **el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd,** Dar'ul-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut 1994, c. IV, s. 260.

işleyenleri affedeceğini belirtmektedir. Ayrıca "el-Gafûr" kelimesinin ayette yer alması ile Allah'ın yüceltilmesi tamamlanmış olmaktadır.[102]

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغۡتَسِلُواْۚ وَإِن كُنتُم مَّرۡضَىٰٓ أَوۡ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوۡ جَآءَ أَحَدٞ مِّنكُم مِّنَ ٱلۡغَآئِطِ أَوۡ لَٰمَسۡتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمۡ تَجِدُواْ مَآءٗ فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدٗا طَيِّبٗا فَٱمۡسَحُواْ بِوُجُوهِكُمۡ وَأَيۡدِيكُمۡۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورٗا

"Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de – yolcu olmanız durumu müstesna- cünüp iken yıkanıncaya kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."[103]

Yüce Allah ayette hasta, yolcu ve su bulamayanlar için teyemmüm almalarını emretmektedir. Bunun üzerine en-Nesefî, yukarıdaki ayette geçen "el-Afüv" isminin, "ruhsat tanıyarak ve kolaylık göstererek çok affedici olan" manasında olduğunu zikretmektedir.[104] İbn Aşûr, hastalık durumunda Allah'ın gusül ve abdest almayı emretmeyip teyemmüm almalarını istemesi, suyun olmadığı hallerde zorluğun oluşmaması için su bulununcaya kadar bekleyip namazların kazaya bırakılmaması hususunda kendilerine ruhsat ve kolaylık tanındığını ifade etmektedir.[105]

فَأُوْلَٰئِكَ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَفُواً غَفُوراً

"Umulur ki, Allah bu kimseleri affeder. Çünkü Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır."[106]

---

[102] Muhammed Tâhir İbn Âşûr, **Tefsîrü't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Darü't-Tûnusiyye, Tûnus 1984. c. XXVIII, s. 14.
[103] Nisâ 4/43
[104] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 359 vd.
[105] İbn Âşûr, **Tefsîrü't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, c. V, s. 71.
[106] Nisâ 4/99

en-Nesefî'ye göre zikredilen ayetteki "el-Afüv" ismi, "Kullarını henüz yaratmadan evvel affedici olan" anlamındadır.[107] er- Râzî de en-Nesefî ile aynı anlamı vermektedir.[108]

اِنْ تُبْدُوا خَيْراً اَوْ تُخْفُوهُ اَوْ تَعْفُوا عَنْ سُّوءٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُواً قَدِيراً

"Bir hayrı açıklar veya gizlerseniz yahut bir kötülüğü affederseniz (bilin ki), Allah da çok affedicidir, her şeye hakkıyla gücü yetendir"[109]

Ayette insanların kötülükleri affetmelerine karşılık Yüce Allah'ın da onların günahlarını sildiği söylenmiştir. Bu doğrultuda en-Nesefî, ayetin son kısmında bulunan yüce Allah'ın "el-Afüv" isminin, "günahları sürekli affeden" anlamında olduğunu beyan etmiştir.[110] İbn Cerîr et-Taberi'ye göre ise buradaki "el-Afüv" kelimesi "emrine muhalefet etmekle isyankâr olan kimseyi hoş gören" manasını ifade etmektedir.[111]

2.1.2. el-Alîm (العليم)

el-Alîm **(العليم)** kelimesi **فعيل** kalıbından olup **فاعل** anlamındadır. Dolayısıyla ismi fail olup **عِلم** fiilinden türemiştir.[112] Cehaletin zıddı olup sözlükte bilgisi çok olan, çok bilen, bir şeyin hakikatini idrak eden vb. anlamlara gelmektedir.[113] Allah Teâlâ için istimal edildiğinde her şeyi bilen manasına gelmektedir.

Kur'ân-ı Kerîmde yüce Allah'ın güzel isimlerinden **العليم** (el-Alîm), toplamda 166 kez yer almaktadır.[114] Bunlardan 101 tanesi ayet sonlarında, geriye kalan 65 tanesi ise ayetlerin içerisinde yer almaktadır.[115] Yaptığımız araştırmaya göre, en-Nesefî, ayet sonlarında yer almakta olan el-Alîm ismi için 86 yerde ayetin bağlamını

---

[107] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 389.
[108] Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb,** Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, c. XI, s.14.
[109] Nisâ 4/149
[110] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl**, c. I. s. 410.
[111] Taberî, **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân,** c. II. s. 595.
[112] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 624.
[113] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid (Arapça-Türkçe Lügat),** Bahar Yayınları, İstanbul Trs. s. 1043; el-Cevherî, **es-Sıhâh**, s. 807; Muhyiddin Ebu Tahir Muhammed b.Yakub Fîruzâbâdî (v. 817 h.), **el-Kamûsu'l-Muhît**, thk. Muhammed Naîm el-Arkûsî, Müessesetü'r-Risâle, s. 1096.
[114] Abdü'l-bâkî, **"**alîm"**, Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 585 vd.
[115] Abdü'l-bâkî, **"**alîm"**, Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 585 vd.

dikkate alarak toplamda 31 farklı mana vermiştir. Geriye kalan 15 yerde ise en-Nesefî, el-Alîm isminin tefsirini yapmamıştır. Şimdi bunları teker teker ele alacağız.

وَلِلّٰهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَاَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

"*Doğu da, batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir*."[116]

Ayette yeryüzünün tamamının Allah'a ait olduğu, ibadetin hangi tarafa yapılırsa yapılsın Allah'ın bunu bildiği ifade edilmiştir. en-Nesefî yukarıda arapça ve mealini zikrettiğimiz ayetin sonunda ifade edilen el-Alîm isminin "Kullarının maslahatını, yarar ve zararlarına olacak her şeyi çok iyi bilen" anlamında olduğu kanaatindedir.[117] Başka müfessirler de buradaki "el-Alîm" kelimesini aynı anlamlarda kullanmışlardır.[118] en-Nesefî Kur'ânı Kerîmde 4 farklı ayetin sonunda geçen "el-Alîm" ismine yine aynı anlamı yüklemiştir.[119]

وَاِذْ يَرْفَعُ اِبْرٰهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَاِسْمٰعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

"Hani İbrahim, İsmail ile birlikte evin (Kâbe'nin) temellerini yükseltiyor, Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işitensin, hakkıyla bilensin diyorlardı."[120]

en-Nesefî burada yer alan "el-Alîm" isminin "İnsanın kalbinden, içinden geçenleri ve niyetleri bilen" anlamında olduğunu açıklamaktadır.[121] en-Nesefî, 11 farklı ayette zikredilen Allah Teâlâ'nın "el-Alîm" ismine yine bu anlamı yüklemektedir.[122]

فَاِنْ اٰمَنُوا بِمِثْلِ مَا اٰمَنْتُمْ بِهٖ فَقَدِ اهْتَدَوْا وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللّٰهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

---

[116] Bakara 2/115
[117] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 123.
[118] Celaluddin Muhammed b. Ahmed el-Mahallî ve Celaluddin es-Siyuti, **Tefsiru'l-İmâmeyn el-Celileyn**, Dimaşk trs. s. 24; Ahmed es-Sâvî, **Haşiyetün ala Tefsiri'l-Celâleyn**, Daru İhyai't Turâsi'l-Arabî, Beyrut, trs.,c. I, s. 55.
[119] Fetih 48/26; Al-u imrân 3/73; Mâide 5/97; Ankebût 29/62.
[120] Bakara 2/127
[121] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 129 vd.
[122] Bakara 2/,224,227,244,268; Al-u İmran 3/121; Enâm 6/115; Tevbe 9/98; Enbiyâ 21/4; Nûr 24/21,60; Ankebût 29/60

"Eğer onlar böyle sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse, gerçekten doğru yolu bulmuş olurlar; yüz çevirirlerse onlar elbette derin bir ayrılığa düşmüş olurlar. Allah onlara karşı seni koruyacaktır. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[123]

Yahudi ve Hristiyanların Peygamber Efendimize karşı içlerinde gizledikleri kötü düşünce ve fikirlerin olduğunu yukarıdaki ayet haber vermektedir. Bu bağlamda en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Alîm" ismi "kulun içinde gizlediği kin, haset, düşmanlık vb. duyguları bilen" anlamındadır.[124] en-Nesefî, Kur'ân-ı Kerîmde bir ayette daha aynı anlamı vermektedir.[125]

اِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ اَوِ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ اَنْ يَطَّوَّفَ بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَاِنَّ اللّٰهَ شَاكِرٌ عَلِيْمٌ

"Şüphesiz Safa ile Merve, Allah'ın (dininin) nişanelerindendir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret eder ve onları da tavaf ederse, bunda bir günah yoktur. Her kim de gönlünden koparak bir hayır işlerse, şüphesiz Allah onu bilir, karşılığını verir."[126]

Yukarıdaki ayette insanların büyük ve küçük yaptığı bütün hayırları Allah'ın bildiği haber verilmektedir. en-Nesefî de ayetteki "el-Alîm" ismine "kulun küçük ve büyük tüm yaptıklarını bilen" anlamını vermektedir.[127] Ayrıca 2 ayette daha bu anlamı tekrarlamaktadır.[128]

فَمَنْ بَدَّلَهٗ بَعْدَ مَا سَمِعَهٗ فَاِنَّمَآ اِثْمُهٗ عَلَى الَّذِيْنَ يُبَدِّلُوْنَهٗ ۗ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ

"Her kim işittikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı ancak onu değiştirenlerin boynunadır. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[129]

---

[123] Bakara 2/137
[124] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 134.
[125] Tevbe 9/103
[126] Bakara 2/158
[127] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 145 vd.
[128] Ankebût 29/5; Hucurât 49/1
[129] Bakara 2/181

Ayeti Kerîmede vasiyeti değiştirmekten bahsedildiği için, en-Nesefî buradaki "el-Alîm" isminin "Vasiyeti değiştirerek zulmeden kimsenin durumunu bilen" manasına geldiğini bildirmektedir.[130]

وَاِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ سَرِّحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ۪ وَلَا تُمْسِكُوهُنَّ ضِرَاراً لِتَعْتَدُواۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُۜ وَلَا تَتَّخِذُوٓا اٰيَاتِ اللّٰهِ هُزُواً وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَمَٓا اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يَعِظُكُمْ بِهٖۚ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُٓوا اَنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Kadınları boşadığınız ve onlar da bekleme sürelerini bitirdikleri zaman, ya onları iyilikle tutun yahut iyilikle bırakın. Haklarına tecavüz edip zarar vermek için onları tutmayın. Bunu kim yaparsa kendine zulmetmiş olur. Sakın Allah'ın ayetlerini eğlenceye almayın. Allah'ın üzerinizdeki nimetini, size öğüt vermek için indirdiği Kitab'ı ve hikmeti hatırlayın. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki Allah her şeyi hakkıyla bilendir."[131]

Yüce Allah bu ayette kadınların hakkına tecavüz etmekten, zulmetmekten ve ayetleri alaya alma gibi muhtelif konulardan bahsetmektedir. en-Nesefî'ye göre ayette yer alan "el-Alîm" ismi "Allah'ı anıp anmadığınızı, emirlerine bağlı olarak kendisinden sakınıp sakınmadığınızı, öğüt alıp almadığınızı ve daha başka her şeyi en iyi bilen" olduğudur.[132]

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ ٱللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًاۚ قَالُوٓاْ أَنَّىٰ يَكُونُ لَهُ ٱلْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِٱلْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِّنَ ٱلْمَالِۚ قَالَ إِنَّ ٱللَّهَ ٱصْطَفَىٰهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُۥ بَسْطَةً فِي ٱلْعِلْمِ وَٱلْجِسْمِۖ وَٱللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُۥ مَن يَشَآءُۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ

"Peygamberleri onlara, Allah, size Tâlût'u hükümdar olarak gönderdi dedi. Onlar, O bizim üzerimize nasıl hükümdar olabilir? Biz hükümdarlığa ondan daha lâyığız. Ona zenginlik de verilmemiştir dediler. Peygamberleri şöyle dedi: şüphesiz Allah, onu sizin üzerinize (hükümdar) seçti, onun bilgisini ve gücünü artırdı. Allah mülkünü dilediğine verir. Allah lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."[133]

---

[130] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 157.
[131] Bakara 2/231
[132] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 192 vd.
[133] Bakara 2/247

Ayeti Kerîmede İsrâiloğulları'nın kendilerine hükümdar olarak gönderilen Tâlut'un hükümdarlığını kabul etmedikleri ifade edilmektedir. Tefsirlerde İsrâiloğulları'nın Tâlut'un hükümdarlığına iki sebeple itiraz ettiği belirtilir. Birincisi, Tâlut halk çocuğu iken, toplumun ileri gelenleri hükümdarlığa daha lâyıktır. İkincisi ise hükümdar zengin olmalıyken Tâlut fakir birisi idi."[134] en-Nesefî ayetteki ifadeler bağlamında burada zikredilen "el-Alîm" isminin "hükümdarlığa, iktidara kimi getireceğini ve kimi seçeceğini bilen" anlamına geldiğini söylemektedir.[135] en-Nesefî, başka bir ayette de yine bu anlamı vermiştir.[136]

لَآ إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَد تَّبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

"Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O hâlde, kim tâğutu tanımayıp Allah'a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[137]

Ayette inançtan bahsedildiği için en-Nesefî buradaki "el-Alîm" isminin "kişinin itikadını, neye inandığını bilen" manasına geldiğini belirtmektedir.[138] en-Nesefî 3 ayette daha yer alan "el-Alîm" ismine aynı anlamı vermektedir.[139]

مَّثَلُ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَٰلَهُمْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَنۢبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنۢبُلَةٍ مِّاْئَةُ حَبَّةٍ ۗ وَٱللَّهُ يُضَٰعِفُ لِمَن يَشَآءُ ۚ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ

"Mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir. Allah, dilediğine kat kat verir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir."[140]

Yukarıda ele aldığımız ayette Rabbimiz müminlerin mallarını Allah yolunda sarf etmekten bahsettiğinden, en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Alîm" isminin anlamı

---

[134] Hayreddin Karaman-Mustafa Çağrıcı-İbrahim Kafi Dönmez-Sadrettin Gümüş, **Kur'ân Yolu…,** c. I, s. 386 vd.
[135] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 204 vd.
[136] Al-u İmran 3/34
[137] Bakara 2/256
[138] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 211 vd.
[139] Mâide 5/76; Enâm 6/139; Hucurât 49/16
[140] Bakara 2/261

"infakta bulunup harcama yapanların niyetini bilen" olduğudur.[141] en-Nesefî bir başka yerde yine aynı anlamı vermektedir.[142]

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ اِنِ امْرُؤٌا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ اُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا اِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَاِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَاِنْ كَانُوا اِخْوَةً رِجَالاً وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ اَنْ تَضِلُّوا وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Senden fetva istiyorlar. De ki: "Allah, size 'kelâle' (babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa, erkek kardeş ona vâris olur. Eğer Kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler, o zaman (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır. Sapmayasınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."[143]

en-Nesefî bu ayetteki "el-Alîm" isminin manasını şöyle açıklamaktadır: "Her şeyi bütün yönleriyle, olmadan önce de olduktan sonra da bilen."[144] en-Nesefî bir diğer ayette de bu anlamı vermektedir.[145]

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ اَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذٰلِكَ فَضْلُ اللّٰهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse, (bilin ki) Allah onların yerine öyle bir topluluk getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah'ı severler. Onlar müminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı güçlü ve onurludurlar. Allah yolunda cihad ederler. (Bu yolda) hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah, lütfu geniş olandır; hakkıyla bilendir."[146]

---

[141] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 216 vd.
[142] Al-u İmran 3/92
[143] Nisâ 4/176
[144] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 421 vd.
[145] Zuhruf 43/84
[146] Mâide 5/54

Ayette Allah'ın dinden dönenlerin yerine getirebileceği topluluktan ve o topluluğun niteliklerinde bahsetmektedir. Bu bağlamda en-Nesefî "el-Alîm" ismine "ehil kimselerin kimler olduğunu bilen" manasını yüklemektedir.[147] en-Nesefî başka bir ayette geçen "el-Alîm" ismine de bu anlamı yüklemektedir.[148]

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الَّيْلِ وَالنَّهَارِّ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

"Gece ve gündüzde barınan her şey O'nundur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[149]

Burada gece ile gündüzün içerisinde vuku bulanlar zikredildiğinden, en-Nesefî "el-Alîm" ismine "gece ve gündüzün içinde yer alan hiçbir şeyin kendisine gizli olmadığı, her malumu bilen" yorumunda bulunmaktadır.[150] en-Nesefî Yâsîn suresinde bulunan iki ayette zikredilen "el-Alîm" isminin anlamını yine bu doğrultuda ifade etmektedir.[151]

فَالِقُ الْإِصْبَاحِّ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَناً وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَاناًّ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

"O karanlığı yarıp sabahı çıkarandır. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı da ince birer hesap ölçüsü kıldı. Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bilenin takdiridir (ölçüp biçmesidir."[152]

Ayeti Kerîmede sabah, gece, güneş ve ay zikredilmiştir. Sonunda ise Allah'ın güzel isimlerinden "el-Azîz" ve "el-Alîm" adlarına yer verilmektedir. en-Nesefî de buna binaen "el-Alîm" ismine "güneş ve ayın hareketlerini düzenleyen, varlıklarını elinde bulunduran, istediği gibi hareket ettiren ve bütün bunların bilgisi kendisinde olan" manasını vermektedir.[153]

بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِّ اَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌّ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍّ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

---

[147] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 454 vd.
[148] Enâm 6/83
[149] Enâm 6/13
[150] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 493 vd.
[151] Yâsîn 36/38, 81
[152] Enâm 6/96
[153] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 523 vd.

"O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır. O'nun bir eşi olmadığı halde, nasıl bir çocuğu olabilir? Hâlbuki her şeyi O yarattı. O, her şeyi hakkıyla bilendir."[154]

en-Nesefî, göklerin ve yerin yaratıcısının Allah Teâlâ olduğunun hatırlatıldığı bu ayetin sonunda yer alan "el-Alîm" isminin manasının "kâinattaki her şeyi bilen" olduğunu açıklamaktadır.[155] Yine bir diğer ayetin sonunda yer alan "el-Alîm" ismine en-Nesefî bu anlamı vermektedir.[156]

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًاۚ لَّا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِهِۦۚ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلْعَلِيمُ

"Rabbinin kelimesi (Kur'ân) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. O'nun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[157]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Alîm" isminin anlamı "inatlarında ısrarcı olanların ısrarını bilen veya içlerinde gizlemekte olan şeyleri de bilen" olduğudur.[158]

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعاًۚ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْاِنْسِۚ وَقَالَ اَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْاِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا اَجَلَنَا الَّذِي اَجَّلْتَ لَنَاۜ قَالَ النَّارُ مَثْوٰيكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا اِلَّا مَا شَاۤءَ اللّٰهُۜ اِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ

"Onların hepsini bir araya toplayacağı gün şöyle diyecektir: "Ey cin topluluğu! İnsanlardan pek çoğunu saptırıp aranıza kattınız. Onların insanlardan olan dostları, "Ey Rabbimiz! Bizler birbirimizden yararlandık ve bize belirlediğin süremizin sonuna ulaştık" diyecekler. Allah da diyecek ki: "Allah'ın diledikleri (affettikleri) hariç, içinde ebedî kalmak üzere duracağınız yer ateştir." Ey Muhammed! Şüphesiz senin Rabbin hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir."[159]

Ayette Yüce Allah'ın hesap soracağı gün anlatılmaktadır. en-Nesefî de "el-Alîm" ismine "amelleri bilen ve herkese işledikleri amellere göre karşılık veren"

---

[154] Enâm 6/101
[155] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 526.
[156] Hicr 15/25
[157] Enâm 6/115
[158] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 532.
[159] Enâm 6/128.

anlamını vermektedir.[160] 6 farklı ayetlerin sonunda geçen "el-Alîm" ismine en-Nesefî, bu anlamı tekrarlamaktadır.[161]

وَإِمَّا يَنزَغَنَّكَ مِنَ ٱلشَّيۡطَٰنِ نَزۡغٞ فَٱسۡتَعِذۡ بِٱللَّهِۚ إِنَّهُۥ سَمِيعٌ عَلِيمٞ

"Eğer şeytandan bir kışkırtma seni dürterse, hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[162]

Ayeti Kerîmede insanın şeytandan gelen kışkırtma esnasında Allah Teâlâ'ya sığınması anlatılmaktadır. en-Nesefî ayet bağlamında burada zikredilen "el-Alîm" ismine "şeytandan insana gelen kışkırtmayı nasıl defedeceğini bilen" anlamını vermektedir.[163]

فَلَمۡ تَقۡتُلُوهُمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ قَتَلَهُمۡۚ وَمَا رَمَيۡتَ إِذۡ رَمَيۡتَ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ رَمَىٰ وَلِيُبۡلِيَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ مِنۡهُ بَلَآءً حَسَنًاۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ

"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Müminleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[164]

Savaş anındaki müminin durumunun anlatıldığı bu ayetin son kısmında yer alan "el-Alîm" ismine en-Nesefî "kulun halini ve durumunu bilen" anlamını vermektedir.[165] 3 farklı ayette en-Nesefî, bu anlamı tekrar etmektedir.[166]

اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْۗ وَلَوْ تَوَاعَدْتُّمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيْعَادِۙ وَلٰكِنْ لِّيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُوْلًاۙ لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْۢ بَيِّنَةٍ وَّيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْۢ بَيِّنَةٍۗ وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيْعٌ عَلِيْمٌۙ

"Hani siz vadinin (Medine'ye) yakın tarafında; onlar uzak tarafında, kervansa sizin aşağınızdaydı. (Onlar sayıca sizden öylesine fazla idi ki) şayet buluşmak üzere sözleşmiş olsaydınız (durumu fark edince) sözleşmenizde ayrılığa düşerdiniz (savaşa yanaşmazdınız). Fakat Allah, olacak bir işi (müminlerin zaferini)

---

[160] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 537,
[161] Bakara 2/215; Nisâ 4/127, 147; Mü'minûn 23/51; Nûr 24/28; Ahzâb 33/54
[162] A'râf 7/200
[163] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 627.
[164] Enfâl 8/17
[165] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 636 vd.
[166] Enfâl 8/61; Hicr 15/86; Duhân 44/6.

gerçekleştirmek için böyle yaptı ki, ölen açık bir delille ölsün, yaşayan da açık bir delille yaşasın. Şüphesiz Allah, elbette hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[167]

Kâfirlerin ve müminlerin vaziyetinin zikredildiği bu ayette en-Nesefî "el-Alîm" ismine "kâfir olanların küfrünü ve cezalarını, iman edenlerin de inandıklarını ve alacakları sevabı bilen" tefsirini yapmaktadır.[168] İki ayette daha en-Nesefî bu yorumu olduğu gibi tekrar etmektedir.[169]

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ لَمۡ يَكُ مُغَيِّرٗا نِّعۡمَةً أَنۡعَمَهَا عَلَىٰ قَوۡمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُواْ مَا بِأَنفُسِهِمۡ وَأَنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٞ

"Bunun sebebi şudur: Bir toplum kendilerinde bulunan (iyi davranışlar)ı değiştirmedikçe, Allah onlara verdiği bir nimeti değiştirmez ve Şüphesiz Allah elbette hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[170]

Bir önceki ayette münafıkların inkârından ve Allah'ın onları cezalandırmasından bahsedilmektedir.[171] Devamında gelen bu ayette ise bu durumun ilahi bir âdet olduğu haber verilmektedir.[172] en-Nesefî buna binaen buradaki "el-Alîm" ismine "Hz. peygamberi yalanlayanların yaptıklarını bilen" manasını vermektedir.[173]

فَٱسۡتَجَابَ لَهُ رَبُّهُۥ فَصَرَفَ عَنۡهُ كَيۡدَهُنَّۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ

"Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[174]

Burada Hz. Yusuf ile kadınların arasında cereyan eden olaylara değinildiğinden, en-Nesefî ayetin sonunda gelen "el-Alîm" isminin "Hz. Yusuf ve kadınların durumunu bilen" manasına geldiğini beyan etmektedir.[175]

---

[167] Enfâl 8/42
[168] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 646 vd.
[169] Yûnus 10/65; Mü'min 40/2
[170] Enfâl 8/53
[171] Enfâl 8/52
[172] Hayreddin Karaman-Mustafa Çağrıcı-İbrahim Kafi Dönmez-Sadrettin Gümüş, **Kur'ân Yolu…,** c. II**,** s. 700.
[173] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 652
[174] Yûsuf 12/34
[175] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 109

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِۦٓ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ اِلٰى رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰتِي قَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّۜ اِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ

"Kral, 'Onu bana getirin' dedi. Elçi, Yûsuf'a gelince (Yûsuf) dedi ki: "Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir."[176]

Bu ayeti Kerîmede Hz. Yusuf'a yapılan tuzaktan bahsedildiği için en-Nesefî, buradaki "el-Alîm" ismine "kadınların hile ve tuzaklarını bilen" anlamını uygun görmektedir.[177]

فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَاءِ اَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَاءِ اَخِيهِۜ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَۜ مَا كَانَ لِيَاْخُذَ اَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُۜ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُۜ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ

"Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini aramaya başladı. Sonra su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yusuf'a böyle bir plan öğrettik, yoksa kralın kanunlarına göre kardeşini alıkoyamazdı. Ancak Allah'ın dilemesi başka. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz. Her ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır."[178]

Bu ayet, Hz. Yusuf ve kardeşleri arasında yaşanan bazı olayları anlatmaktadır. Yüce Allah birtakım bilgilerle Hz. Yusuf'u desteklemektedir. Bu bakımdan en-Nesefî ayetin sonundaki "el-Alîm" isminin "her bilenin üstünde ilim bakımından üstün olan" anlamına geldiğini ifade etmektedir.[179]

اَلَٓا اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ قَدْ يَعْلَمُ مَٓا اَنْتُمْ عَلَيْهِۜ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ اِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُواۜ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

"Bilmiş olun ki şüphesiz göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. O, içinde bulunduğunuz durumu gerçekten bilir. Allah'a döndürülecekleri ve

---

[176] Yûsuf 12/50
[177] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 116
[178] Yûsuf 12/76
[179] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 126.

yaptıklarını Allah'ın onlara haber vereceği günü hatırla. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."[180]

Yer ile gökte her ne var ise hepsinin Allah'a ait olduğunun ve her şeyin bilgisinin Allah katında var olduğunun haber verildiği bu ayeti Kerîmenin sonunda yer alan "el-Alîm" ismine en-Nesefî, "hiçbir şeyin ona gizli kalmadığı*"* manasını vermektedir.[181] Ayrıca 3 ayeti Kerîmenin sonunda zikredilen Allah'ın "el-Alîm" ismine en-Nesefî yine aynı anlamı tekrarlamaktadır.[182]

إِنَّهُۥ هُوَ ٱلسَّمِيعُ ٱلۡعَلِيمُ

"Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[183]

Bu ayetten evvel inen "yakın akrabanı uyar"[184] emri nazil olunca Hz. Peygamber, mensup olduğu Kureyş kabilesini Safâ tepesine toplamış ve iman olmadıktan sonra kendisinin peygamber olmasının Allah nezdinde akrabalarına fayda sağlamayacağını söylemiştir.[185] Bu bağlamda burada yer alan "el-Alîm" ismine en-Nesefî, "kimi yücelttiğini bilen" anlamını vermektedir.[186]

إِنَّ رَبَّكَ يَقۡضِي بَيۡنَهُم بِحُكۡمِهِۦۚ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡعَلِيمُ

"Şüphesiz senin Rabbin, onların arasında hükmünü verecektir. O mutlak güç sahibidir, hakkıyla bilendir"[187]

Ayeti Kerîmede Hz. Peygamber ile inkârcılar arasındaki hükmün Allah tarafından verileceği ifade edildiğinden en-Nesefî "el-Alîm" ismine "kimin lehinde ve kimin aleyhinde hüküm ve karar verdiğini bilen" manasında olduğunu

---

[180] Nûr 24/64
[181] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 523.
[182] Bakara 2/283; Yâsîn 36/79; Zâriyât 51/30
[183] Şu'arâ 26/220
[184] Şu'arâ 26/214
[185] Buhârî, "**Tefsîr***", 26.*
[186] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 587.
[187] Neml 27/78

zikretmektedir.[188] Bir başka ayetin sonunda yer alan "el-Alîm" ismine en-Nesefî bu anlamı vermektedir.[189]

فَقَضٰيهُنَّ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَاَوْحٰى فِي كُلِّ سَمَآءٍ اَمْرَهَاۜ وَزَيَّنَّا السَّمَآءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَۖ وَحِفْظاًۜ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

"Böylece onları iki günde (iki evrede) yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi. En yakın göğü kandillerle süsledik ve onu koruduk. İşte bu, mutlak güç sahibi ve hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir."[190]

Ayet Yüce Allah'ın Semayı yaratmasını anlattığı için en-Nesefî buradaki "el-Alîm" ismine "her işin yerini hakkıyla bilen" anlamını vermektedir.[191]

وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِۜ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

"Eğer şeytandan gelen kötü bir düşünce seni dürtecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[192]

Şeytanın vesvesesinin haber verildiği bu ayetin sonunda zikrolunan "el-Alîm" ismine en-Nesefî "şeytanın dürtmesini bilen" yorumunu yapmaktadır.[193]

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللّٰهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍۜ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَآءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَۜ وَسْئَلُوا اللّٰهَ مِنْ فَضْلِهِۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيماً

"Allah'ın, kiminizi kiminize üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri (haset ederek) arzu edip durmayın. Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan O'nun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."[194]

Bazı kadınlar Hz. Peygamber'e gelerek "erkekler savaşırken bizler savaşamıyoruz, mirastan da erkeklerin aldığının yarısını alıyoruz" diyerek itirazda

---

[188] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 620.
[189] Sebe' 34/26
[190] Fussilet 41/12
[191] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 229.
[192] Fussilet 41/36
[193] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 237.
[194] Nisâ 4/32

bulunmuşlardı.[195] Sözü edilen ayrıcalıkların Allah tarafından bilindiğinin haber verildiği bu ayetin sonunda yer alan "el-Alîm" ismine en-Nesefî, "insanlar arasındaki üstünlükleri bilen" anlamını vermektedir.[196]

ذٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللّٰهِ وَكَفٰى بِاللّٰهِ عَلِيماً

"Bu lütuf Allah'tandır; hakkıyla bilen olarak Allah yeter."[197]

Bir önceki ayette "Allah'a ve peygambere itaat edenin arkadaşlarının Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve sâlih kişiler olduğu" beyan edilmektedir. Devamında yer alan bu ayetin sonunda zikredilen "el-Alîm" isminin anlamını en-Nesefî bu bağlamda şöyle açıklamaktadır: "Kullarını ve kimin fazilet ehli olduğunu bilen."[198]

لَا يُحِبُّ اللّٰهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ اِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعاً عَلِيماً

"Allah, zulme uğrayanın dile getirmesi dışında, çirkin sözün açıklanmasını sevmez. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir."[199]

Zulme uğrayanın halinin anlatıldığı bu ayetin sonunda geçen "el-Alîm" ismine en-Nesefî ayetin bağlamında "Zalimin zulmünü bilen" anlamını vermektedir.[200]

en-Nesefî, yukarıda tek tek açıkladığımız "el-Alîm" ismine verdiği muhtelif manaların yanı sıra ayetlerin sonunda zikredilmelerine rağmen yorumlamadığı toplam 15 yerde daha "el-Alîm" ismi mevcuttur.[201]

---

[195] Tirmizî, "***Tefsîr***", 5/8-9.
[196] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 303 vd.
[197] Nisâ 4/70
[198] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 372.
[199] Nisâ 4/148
[200] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 409.
[201] Bakara 2/29,273,282; Al-u İmran 3/35; Nisa 4/39; Enfal 8/85; Tevbe 9/115; Nûr 24/32,35; Ahzab 33/40; Neml 27/6; Şura 42/12; Zuhruf 43/9; Mücadele 58/7; Teğâbün 64/11.

2.1.3. el-Azîm (العظيم)

el-Azîm **(العظيم)** kelimesi ismi fail olup **عظُم** fiilinden türemiştir. Sözlükte büyük, ulu ve azamet sahibi[202] gibi manalara gelmektedir. Yüce Allah için kullanıldığında büyük olan anlamına gelmektedir.[203]

Yüce Allah'ın güzel isimlerinden "el-Azîm" ismi Kur'ân'da 6 yerde geçmektedir.[204] Bu isim altı yerin tümünde de ayetlerin sonunda bulunmakta ve **العظيم** şeklinde zikredilmektedir. en-Nesefî, söz konusu isimlere ayet içeriklerini dikkate alarak 3 farklı mana vermektedir. Bunları teker teker ele alacağız.

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُۚ لَا تَأۡخُذُهُۥ سِنَةٞ وَلَا نَوۡمٞۚ لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ مَن ذَا ٱلَّذِي يَشۡفَعُ عِندَهُۥٓ إِلَّا بِإِذۡنِهِۦۚ يَعۡلَمُ مَا بَيۡنَ أَيۡدِيهِمۡ وَمَا خَلۡفَهُمۡۖ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيۡءٖ مِّنۡ عِلۡمِهِۦٓ إِلَّا بِمَا شَآءَۚ وَسِعَ كُرۡسِيُّهُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضَۖ وَلَا يَـُٔودُهُۥ حِفۡظُهُمَاۚ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡعَظِيمُ

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Diridir, kayyumdur. O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. İzni olmaksızın O'nun katında şefaatte bulunacak kimdir? O, kulların önlerindekileri ve arkalarındakileri (yaptıklarını ve yapacaklarını) bilir. Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar. O'nun kürsüsü, bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır. (O, göklere, yere, bütün evrene hükmetmektedir.) Gökleri ve yeri koruyup gözetmek O'na güç gelmez. O, yücedir, büyüktür."[205]

Yukarıdaki ayette Allah Teâlâ'nın tek ilah olduğuna vurgu yapılmakta ve Allah Teâlâ'nın bazı sıfatları anlatılmaktadır. Ayet bağlamını dikkate alan en-Nesefî, bu ayette geçen "el-Azîm" ismi için, "izzet ve celâli açıdan çok yüce" yorumunda bulunmuştur.[206] Birçok müfessir de en-Nesefî ile aynı anlamı vermektedirler.[207]

---

[202] el-Cevherî, **es-Sıhâh**, s. 785; Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1021.
[203] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 609 vd.
[204] Abdü'l-bâkî, "el-Azîm", **Mu'cemu'l-Mufehres…**, s. 570 vd.
[205] Bakara 2/255.
[206] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 209 vd.
[207] Ebû abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-Kurtubî(ö.671/1273), **el-Cami' li ahkâmi"l-Kurân**, Müessesetü"r-risâle, Beyrut 2006, c. IV, s. 279; Züheylî, **et-Tefsîrü'l-Vecîz…,** s. 43; Muhammed Ali Sâbûnî, **Safvetü't-tefâsîr**, el-Mektebetü'l-asriyye, Beyrut 2009, c. I, s. 137.

لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ

"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. O, yücedir, büyüktür."[208]

Ayette Allah Teâlâ'nın gökler ve yer gibi iki delilinin zikredilmesinden dolayı en-Nesefî son kısımda yer almakta olan "el-Azîm" ismine "ortaya koyduğu burhanı büyük"[209] manasını vermektedir. Başka müfessirler de bu ayette geçen "Azîm" kelimesi için, Allah'ın büyük olduğu ve her şeyin mülkiyetinin O'nun elinde olduğu şeklinde yorumlarda bulunmuşlardır. O, yücedir ve büyüktür. Hiç kimse mülkiyette O'na ortak olamaz.[210]

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ

"O hâlde, O yüce Rabbinin adını tesbih et (yücelt)."[211]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Azîm" ismi "Rabbinin büyük adı veya büyük Rabbinin adı" anlamındadır.[212]

en-Nesefî, kalan üç ayetin sonunda zikredilen "el-Azîm" isminin tefsirini yapmamıştır.[213]

2.1.4. el-Azîz (العزيز)

el-Azîz **(العزيز)** kelimesi ismi fail olup **عزّ** fiilinden türemiştir. Zilletin zıddı olup sözlükte galip gelen, üstün olan[214], şerefli, varlığı nadir[215] anlamlarına gelmektedir. Allah Teâlâ'nın isimlerinden olup asla yenilmeyen ve mutlak galip olan anlamındadır.[216]

---

[208] Şûrâ 42/4
[209] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 244.
[210] Süleyman Ateş, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul trs., VIII, 170; M. Sait Şimşek, **Hayat kaynağı Kur'ân Tefsiri**, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, IV, 434.
[211] Vâkı'a 56/74
[212] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 428.
[213] Vâkı'a 56/796; Hâkka 69/ 33, 52
[214] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 598; el-Cevherî, **es-Sıhâh**, s. 764.
[215] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 997.
[216] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 598; Yarımbaş, **Esmâ-i Hüsnâ,** s. 31.

Allah Teâlâ'nın güzel adlarından "el-Azîz", Kur'ân-ı Kerîmde toplamda 88 defa yer almaktadır.[217] 82 ayette, **العزيز** 6 yerde ise **عزيزا** şeklinde geçmektedir. Ayrıca 81 tanesi ayeti Kerîmelerin ortasında yer alırken 7 tanesi de ayet sonlarında zikredilmektedir. Tespitimize göre en-Nesefî, ayet sonlarında zikredilen 7 isme 5 farklı mana yüklemektedir. Bunları teker teker ele alacağız.

فَلَمَّا جَاءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحاً وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ

"(Helâk) emrimiz geldiğinde Salih'i ve beraberindeki iman etmiş olanları tarafımızdan bir rahmetle helâktan ve o günün rezilliğinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[218]

Yukarıda ele aldığımız bu ayette, Allah Teâlâ'nın helak etmesinden bahsedildiğinden en-Nesefî ayet sonunda yer alan "el-Azîz" ismine "helak ederek üstün gelen" manasını vermektedir.[219] Beydâvî'ye göre ise mezkûr ismin manası "her şey üzerinde Kâdir ve Gâlip" şeklindedir.[220]

اَلَّذِينَ اُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ اِلَّا اَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللّٰهُ وَلَوْلَا دَفْعُ اللّٰهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللّٰهِ كَثِيراً وَلَيَنْصُرَنَّ اللّٰهُ مَنْ يَنْصُرُهُ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ

"Onlar, haksız yere, sırf, "Rabbimiz Allah'tır" demelerinden dolayı yurtlarından çıkarılmış kimselerdir. Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını bir kısmıyla defetmesi olmasaydı, içlerinde Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak yerle bir edilirdi. Şüphesiz ki Allah, kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Şüphesiz ki Allah, çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir."[221]

Ayeti Kerîme Müslümanların haksız yere yurtlarından çıkarılmalarını zikreder. Ayetin bu içeriğini göz önünde bulunduran en-Nesefî, "el-Azîz" ismine

---

[217] Abdü'l-bâkî, "el-Azîz", **Mu'cemu'l-Mufehres…**, s. 564 vd.
[218] Hûd 11/66
[219] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 71.
[220] Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî el-Beydâvî**, Envaru't-tenzîl ve esraru't-Te'vîl**, Daru ihyai't-turâsi'l-'Arabî, Beyrut Trs, c. III, s. 140.
[221] Hac 22/40

"düşmanlarından intikam almaya kadir" anlamını vermektedir.[222] en-Nesefî bir başka ayette yine bu anlamı tekrar etmektedir.[223]

وَرَدَّ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُواْ خَيْرًاۚ وَكَفَى ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱلْقِتَالَۚ وَكَانَ ٱللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا

"Allah, inkâr edenleri, hiçbir hayra ulaşmaksızın kin ve öfkeleriyle geri çevirdi. Allah, savaşta mü'minlere kâfî geldi. Allah, kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir."[224]

en-Nesefî'ye göre bu ayetteki "el-Azîz" isminin anlamı şu şekildedir: "Kâdir ve Gâlip."[225] en-Nesefî diğer bir ayette de yine bu anlamı kullanmaktadır.[226]

اَللّٰهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهٖ يَرْزُقُ مَنْ يَّشَآءُۚ وَهُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيْزُ

"Allah, kullarına çok lütufkârdır, dilediğini rızıklandırır. O, kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir."[227]

en-Nesefî ayetin sonunda söylenilen "el-Azîz" ismine şu yorumu yapmaktadır: "Asla yenilmez olan güçlü."[228] en-Nesefî bir ayette daha aynı anlamı vermektedir.[229]

لَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنٰتِ وَاَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتٰبَ وَالْمِيْزَانَ لِيَقُوْمَ النَّاسُ بِالْقِسْطِۚ وَاَنْزَلْنَا الْحَدِيْدَ فِيْهِ بَأْسٌ شَدِيْدٌ وَّمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللّٰهُ مَنْ يَّنْصُرُهٗ وَرُسُلَهٗ بِالْغَيْبِۗ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ عَزِيْزٌ

"Andolsun, biz elçilerimizi açık mucizelerle gönderdik ve beraberlerinde kitabı ve mizanı (ölçüyü) indirdik ki, insanlar adaleti yerine getirsinler. Kendisinde müthiş bir güç ve insanlar için birçok faydalar bulunan demiri yarattık (ki insanlar

---

[222] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 443 vd.
[223] Hac 22/74
[224] Ahzâb 33/25
[225] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 455.
[226] Hac 22/74
[227] Şûrâ 42/19
[228] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 251.
[229] Mücâdele 58/21

ondan yararlansınlar). Allah da kendisine ve Resûllerine gayba inanarak yardım edecekleri bilsin. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir."[230]

Ele aldığımız bu ayetin içeriğinde elçilerden ve onlara yardım edenlerden bahsedilmektedir. Bu içeriğinden dolayı en-Nesefî "el-Azîz" ismine "dinine yardım etmek için harekete geçenlere izzetiyle cesaret veren" anlamını vermektedir.[231]

2.1.5. el-Basîr (البصير)

el-Basîr **(البصير)** kelimesi ismi fail olup **بصُر** fiilinden türemiştir. Sözlükte basiret sahibi, gören ve idrak eden anlamlarına gelmektedir.[232]

Esmâü'l-Hüsnâ'dan yüce Allah'ın **البصير** (el-Basîr) ismi, Kur'ân'da toplamda 44 defa yer almaktadır.[233] 24 ayette **بصير/ البصير** şeklinde ifade edilirken 12 yerde ise **بصيرا** kalıbında zikredilmektedir. Ayrıca ayet sonlarında 35 kez yer alırken 9 defa da ayetlerin içerisinde geçmektedir. Yaptığımız araştırmaya göre en-Nesefî ayeti Kerîmelerin sonunda yer alan "el-Basîr" ismine toplamda 11 farklı anlam vermiştir. 5 ayeti celilede ise izah yapmamıştır.[234] Farklı anlamların verildiği 11 ayeti teker teker ele alacağız.

وَٱلْوَٰلِدَٰتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِۖ لِمَنْ أَرَادَ أَن يُتِمَّ ٱلرَّضَاعَةَۚ وَعَلَى ٱلْمَوْلُودِ لَهُۥ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِٱلْمَعْرُوفِۚ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَاۚ لَا تُضَآرَّ وَٰلِدَةٌۢ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَّهُۥ بِوَلَدِهِۦۚ وَعَلَى ٱلْوَارِثِ مِثْلُ ذَٰلِكَۗ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَن تَرَاضٍ مِّنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَاۗ وَإِنْ أَرَدتُّمْ أَن تَسْتَرْضِعُوٓاْ أَوْلَٰدَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُم مَّآ ءَاتَيْتُم بِٱلْمَعْرُوفِۗ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"Emzirmeyi tamamlamak isteyenler için- anneler çocuklarını iki tam yıl emzirirler. Onların (annelerin) yiyeceği, giyeceği, örfe uygun olarak babaya aittir. Hiçbir kimseye gücünün üstünde bir yük ve sorumluluk teklif edilmez. -Hiçbir anne ve hiçbir baba çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasın- (Baba ölmüşse) mirasçı da aynı şeyle sorumludur. Eğer (anne ve baba) kendi aralarında danışıp anlaşarak (iki

---

[230] Hadîd 57/25
[231] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 441 vd.
[232] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 59; Mevlüt Sarı, **el-Mevârid,** s. 105.
[233] Abdü'l-bâkî, "el-Basîr", **Mu'cemu'l-Mufehres…**, s. 148 vd.
[234] Enfâl 8/39, 72; Tâ-hâ 20/125; Fetih 48/24; el-Mülk 67/19.

yıl dolmadan) çocuğu sütten kesmek isterlerse, onlara günah yoktur. Eğer çocuklarınızı (bir sütanneye) emzirtmek isterseniz, örfe uygun olarak vereceğiniz ücreti güzelce ödediğiniz takdirde size bir günah yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bilin ki, Allah, yapmakta olduklarınızı hakkıyla görendir."[235]

Bu ayette anne ile babanın çocuklarına karşı sorumlulukları anlatıldıktan sonra Allah'a karşı gelmekten sakınmaları ve Allah'ın onların yaptıklarını gördüğü bildirilmektedir. en-Nesefî, bu ifadeler çerçevesinde ayeti Kerîmenin sonunda yer alan "el-Basîr" ismini "hiçbir işin ona gizli kalmadığı ve amellere göre ya cezalandırdığı veyahut ödüllendirdiği" şeklinde yorumlamıştır.[236] Ayrıca bu ayet haricinde 10 yerde daha, ayetin sonunda geçen "el-Basîr" ismine, yine aynı anlamı yüklemiştir.[237]

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللّٰهِ وَتَثْبِيتاً مِنْ اَنْفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ اَصَابَهَا وَابِلٌ فَاٰتَتْ اُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ فَاِنْ لَمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"Allah'ın rızasını kazanmak arzusuyla ve kalben mutmain olarak mallarını Allah yolunda harcayanların durumu, yüksekçe bir yerdeki güzel bir bahçenin durumu gibidir ki, bol yağmur alınca iki kat ürün verir. Bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."[238]

Bu ayetin içeriğinde Allah rızası için infakta bulunma vardır. en-Nesefî bu bağlamı dikkate alarak sonda zikrolunan "el-Basîr" ismine "kullarının az veya çok yaptığı bütün amelleri gören manasını yüklemektedir.[239] 7 ayrı ayette de en-Nesefî aynı anlamı zikretmektedir.[240]

اَللّٰهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ رُسُلاً وَمِنَ النَّاسِ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ

---

[235] Bakara 2/233
[236] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 195 vd.
[237] Bakara 2/110, 237; Âl-u İmran 3/156; Hûd 11/112; Lokmân 31/28; Sebe' 34/11; Fussilet 41/40; Hadîd 57/4; Mümtehine 60/3; İnşikâk 84/15
[238] Bakara 2/265
[239] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 218 vd.
[240] Nisâ 4/58,134; İsrâ 17/1, 96; Hac 22/61; Mü'min 40/20, 56.

"Allah, meleklerden de resûller seçer, insanlardan da. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."[241]

Ayette Allah Teâlâ'nın seçtiği seçkin kullardan haber verildiğinden en-Nesefî ayet bağlamına binaen buradaki "el-Basîr" ismine "elçiliği için seçtiği kişiyi veya milletlerin peygamber olarak gönderilenleri kabul ya da red hususundaki hallerini gören" manasını vermektedir.[242]

وَالَّذِي اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقاً لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ اِنَّ اللّٰهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ

"(Ey Muhammed!) Sana vahyettiğimiz kitap (Kur'ân), kendinden öncekileri tasdik eden hak kitaptır. Şüphesiz Allah (kullarından) hakkıyla haberdardır. Onları hakkıyla görür."[243]

Bu ayeti Kerîmede Allah Teâlâ'nın kullarından bîhaber olmadığı vurgusu yapılmaktadır. en-Nesefî ayetin içeriğine binaen "el-Basîr" ismine "kullarının her halini gören" yorumunu yapmaktadır.[244] en-Nesefî 2 farklı ayetin sonunda yer almakta olan "el-Basîr" ismine yine bu anlamı tekrar etmektedir.[245] Zemahşerî de bu ayetteki "el-Basîr" ismine en-Nesefî ile aynı manayı vermektedir.[246]

فَاطِرُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجاً وَمِنَ الْاَنْعَامِ اَزْوَاجاً يَذْرَؤُكُمْ فِيهِ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

"O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da (kendilerine) eşler yaratmıştır. Bu sûretle sizi üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir."[247]

---

[241] Hac 22/75
[242] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 455 vd.
[243] Fâtır 35/31
[244] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 87 vd.
[245] Şûrâ 42/27; Mücâdele 58/1
[246] Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammedel-Hârizmî ez-Zemahşerî (v.538/1144), **el-Keşşâf ' an hakâiki ğavamidi't-tenzîl ve 'Uyûni'l-'akavîl fî vucûhi't-te'vîl**, Mektebetu'l-abîkân, Riyâd 1998, c. V, s. 155.
[247] Şûrâ 42/11

Ayetin içeriğinde Allah Teâlâ'nın yaratmasından ve yarattıklarını hakkıyla görmesinden bahsedilmektedir. Bu minvalde en-Nesefî "el-Basîr" ismine "göz olmadan görülebilecek her şeyi gören" manasını vermektedir.[248]

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

"O, sizi yaratandır. Böyle iken kiminiz kâfir, kiminiz mü'mindir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."[249]

Bu ayetin konusu insanların itikatlarının muhtelif oluşudur. en-Nesefî bu ifadeyi dikkate alarak burada yer alan "el-Basîr" ismine "amellerin bir parçası olan inkârı ve imanı gören" manasını yüklemektedir. [250]

وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفٰى بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً

"Nûh'tan sonra da nice nesilleri helâk ettik. Kullarının günahlarını hakkıyla bilici ve görücü olarak Rabbin yeter."[251]

Ayet kulların günahlarını bilici olarak Allah Teâlâ'nın yettiğini bizlere haber vermektedir. Buradaki "el-Basîr" ismine en-Nesefî "günahların üzerini kapatsalar dahi onları gören" anlamını vermektedir.[252]

اِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيراً بَصِيراً

"Şüphesiz Rabbin, dilediğine rızkı bol bol verir ve (dilediğine) kısar. Çünkü O, gerçekten kullarından haberdardır ve onları görmektedir."[253]

Ayetin dikkat çektiği husus rızıktır. en-Nesefî bu bağlamda buradaki "el-Basîr" ismine "kullarının ihtiyaçlarını gören" manasını vermektedir.[254]

---

[248] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 247 vd.
[249] Teğâbun 64/2
[250] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 490.
[251] İsrâ 17/17
[252] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 250 .
[253] İsrâ 17/30
[254] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 255.

وَمَا اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ اِلَّا اِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْاَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً اَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيراً

"Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, çarşıda pazarda gezerlerdi. (Ey insanlar!) Sizi birbiriniz için imtihan aracı kıldık. (Bakalım) sabredecek misiniz? Rabbin, hakkıyla görendir."[255]

Bu ayetin içeriğinde imtihan için gönderilen insanların sabretmelerine vurgu yapılmaktadır. en-Nesefî buradaki "el-Basîr" ismine, ayetin konusunu göz önünde bulundurarak "imtihan ettiklerinden kimin sabredeceğini kimin de mızmızlanacağını gören" anlamını vermektedir.[256]

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحاً وَجُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيراً

"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani (düşman) ordular üzerinize gelmişti de biz onların üzerine bir rüzgâr ve göremediğiniz ordular göndermiştik. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir."[257]

Bu ayetin konusu müminlerin düşmanlarının İslam'a ve Müslümanlara karşı yaptıklarıdır. Bu bağlamda en-Nesefî, "el-Basîr" ismine "Allah'ın nurunu söndürmek için kâfirlerin yaptığı azgınlıkları ve çalışmaları gören" yorumunu yapmaktadır.[258]

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلٰى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلٰكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ اِلٰى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاِذَا جَاءَ اَجَلُهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيراً

"Eğer Allah, insanları kazandıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerkürenin sırtında hiçbir canlı bırakmazdı. Ne var ki, onları belirli bir süreye kadar erteliyor. Nihayet süreleri gelince, (gerekeni yapar). Çünkü Allah, kullarını hakkıyla görmektedir."[259]

---

[255] el-Furkan 25/20
[256] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 531.
[257] Ahzâb 33/9
[258] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 20.
[259] Fâtır 35/45

Ayette insanların yaptıkları ve hak ettikleri cezaya rağmen Allah Teâlâ'nın hemen gerekeni yapmadığı fakat zamanı gelince de yapmaktan geri kalmayacağı çünkü Allah Teâlâ'nın kullarını hakkıyla gördüğü hatırlatılmaktadır. en-Nesefî ayetin içeriğine binaen buradaki "el-Basîr" ismine "kulların yaptıkları hiçbir işin hakikati ve verdikleri hiçbir hükmün inceliği O'na gizli kalmayan" anlamını uygun görmektedir.[260]

2.1.6. el-Habîr (الخبير)

el-Habîr **(الخبير)** kelimesi ismi fail olup **خبُر** fiilinden türemiştir. Sözlükte haberdar olan, haber veren,[261] olmuş ve olacakları bilen anlamlarına gelmektedir.[262]

Kur'ânı Kerîmde yüce Allah'ın güzel isimlerinden "el-Habîr" (**الخبير**), toplamda 45 defa yer almıştır.[263] 33 ayeti Kerîmede, **الخبير/ خبير**22 ayette ise **خبيرا** şeklinde geçmektedir. Bunlardan 31 tanesi ayet sonlarında, geriye kalan 14 tanesi ise ayetlerin içerisinde yer almaktadır. Yaptığımız araştırmaya göre en-Nesefî, ayet sonlarında yer alan "el-Habîr" ismine 21 yerde, ayetin içeriğini dikkate alarak 15 farklı mana vermiştir. Kalan 10 yerde ise bu ismin tefsirini yapmamıştır. Bunları teker teker değerlendireceğiz.

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجاً يَتَرَبَّصْنَ بِاَنْفُسِهِنَّ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَعَشْراً فَاِذَا بَلَغْنَ اَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri, kendi kendilerine dört ay on gün (iddet) beklerler. Sürelerini bitirince artık kendileri için meşru olanı yapmalarında size bir günah yoktur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."[264]

Ayeti Kerîme ölüm iddeti bekleyen eşin sürenin dolmasıyla beraber yeni bir evlilik ile ilgili gönlünde olanı yapmasının günah olmadığı anlatılmaktadır. Bunu dikkate alan en-Nesefî buradaki "el-Habîr" ismine "gönüllerdeki şeylerden haberdar

---

[260] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 93 vd.
[261] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 373.
[262] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 215.
[263] Abdü'l-bâkî, ***"Habîr",* Mu'cemu'l-Mufehres…**, s. 277 vd.
[264] Bakara 2/234

olan" manasını vermektedir.[265] Ayrıca bir diğer ayette daha zikredilen "el-Habîr" ismine yine aynı anlamı tekrarlamaktadır.[266] Bir başka müfessir Vehbe Zühaylî ise buradaki Habîr kelimesine "Yapılan her işe muttali olup hiçbir şeyin O'na gizli kalmadığı" anlamını vermektedir.[267] Seâlibî ise aynı kelimeye "bir şeyi en ince detayları ile bilen" yorumunda bulunmaktadır.[268] Merâgî de Seâlibî ile aynı minvalde anlam vermektedir.[269]

اِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَاِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

"*Sadakaları açıktan verirseniz ne güzel! Fakat onları gizleyerek fakirlere verirseniz bu, sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmına da keffaret olur. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."*[270]

Ayetin konusunda infakın açık ve gizlisi yer almaktadır. Buna binaen en-Nesefî buradaki "el-Habîr" ismine "açık ve gizli olarak yapılan her şeyden haberdar olan" anlamını vermektedir.[271]

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

"O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır."[272]

en-Nesefî'ye göre burada yer alan "el-Habîr" isminin manası şöyledir: "Kulları arasında haksızlık edeni bilen."[273]

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

---

[265] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 196.
[266] et-Tahrîm 66/3
[267] Züheyli, **et-Tefsîrü'l-Vecîz…,** s. 39.
[268] Abdürrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebu Zeyd Seâlibî, **el-Cevâhirü'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân**, Dâru ihyâi't-türâs, Beyrut 1997. s, 473.
[269] Ahmed Mustafa Merâgî, **Tefsirü'l-Merâğî**, Şirketü mektebeti ve matbaati Mustafa el-bâbî el-halebî ve evlâdihi bi mısr, Kahire 1946. c, II, s, 193.
[270] Bakara 2/271
[271] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 221.
[272] En'âm 6/18
[273] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 490.

"O, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak yaratandır. Allah'ın "ol" deyip de her şeyin oluvereceği günü hatırla. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği gün de mülk (hükümranlık) O'nundur. Gaybı da, görülen âlemi de bilendir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır."[274]

en-Nesefî buradaki "el-Habîr" isminin anlamını şöyle ifade etmektedir: "Hesap görmede veya mükâfatlandırmada her şeyden haberdar olan."[275]

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ

"Gözler O'nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder." O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."[276]

Bu ayette Allah Teâlâ'nın görmesinin kullarının görmesi gibi olmadığı anlatılmaktadır. Bu bağlamda en-Nesefî buradaki "el-Habîr" ismine "eşyanın iç yüzünü bildiği gibi dış yüzünü de bilen" manasını vermektedir.[277]

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَاۤءِ مَاۤءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً ۗاِنَّ اللّٰهَ لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ

"Allah'ın gökten yağmur yağdırdığı, böylece yeryüzünün yemyeşil olduğunu görmedin mi? Şüphesiz Allah, çok lütufkârdır, hakkıyla haberdardır."[278]

Bu ayeti Kerîmede Allah Teâlâ'nın yarattıklarına karşı çok lütufkâr olduğu ve bu sebeple yağmur yağdırdığı anlatılmaktadır. en-Nesefî bu doğrultuda buradaki "el-Habîr" ismine "mahlûkatın faydalarını bilen veya az-çok her şeyi kuşatan" anlamlarını vermektedir.[279]

يَا بُنَيَّ اِنَّـهَا اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِي صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمٰوٰتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللّٰهُ ۗاِنَّ اللّٰهَ لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ

---

[274] En'âm 6/73
[275] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 515.
[276] En'âm 6/103
[277] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 527.
[278] Hac 22/63
[279] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 451 vd.

(Lokmân, öğütlerine şöyle devam etti:) "Yavrum! Şüphesiz yapılan iş bir hardal tanesi ağırlığında olsa ve bir kayanın içinde yahut göklerde ya da yerin içinde bile olsa, Allah onu çıkarır getirir. Çünkü Allah, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."[280]

Ayeti Kerîmenin konusu Allah Teâlâ'nın gizli açık, büyük küçük her şeyden haberdar olmasıdır. en-Nesefî bu ifadelere dayanarak buradaki "el-Habîr" ismine "her gizli şeyin künhünü bilen veya bulundukları yeri bilen" anlamını uygun görmektedir.[281]

اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِۚ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَۚ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْاَرْحَامِۜ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَداًۜ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِاَيِّ اَرْضٍ تَمُوتُۜ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

"Kıyametin ne zaman kopacağı bilgisi şüphesiz yalnızca Allah katındadır. O, yağmuru yağdırır, rahimlerdekini bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır."[282]

Bu ayette bilgileri sadece Allah Teâlâ'ya ait olan bazı hususlar zikredildiğinden en-Nesefî "el-Habîr" ismine "olmuş ve olacak şeyleri bilen" anlamını yüklemektedir.[283]

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِۜ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

"Hamd, göklerdeki ve yerdeki her şey kendisinin olan Allah'a mahsustur. Hamd ahirette de O'na mahsustur. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır."[284]

Ayetin konusu Allah'a hamd etmektir. Bunu dikkate alarak ayetin sonundaki Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden "el-Habîr" ismine en-Nesefî "ceza ve arz günü için kendisine hamd edenlerin kalplerini bilen" manasını yüklemektedir.[285]

---

[280] Lokman 31/16
[281] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 715 vd.
[282] Lokman 31/34
[283] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 722 vd.
[284] Sebe' 34/1

اِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَٓاءَكُمْۖ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْۖ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْۖ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ

"Eğer onları çağırsanız, çağrınızı duymazlar. Duysalar bile çağrınıza karşılık veremezler. Kıyamet günü de sizin ortak koştuğunuzu inkâr ederler. Bunları sana hiç kimse, hakkıyla haberdar olan (Allah) gibi haber veremez."[286]

Ayette Allah haricinde tapılan varlıkların insanlara fayda getirmeyeceği gibi kıyamet günü bu varlıkların inkâr edecekleri de anlatılmaktadır. Bu bilgilerden sonra en-Nesefî buradaki "el-Habîr" ismine "her eşyanın/işin hakikatini ve inceliklerini bilen" anlamını vermektedir.[287] en-Nesefî iki ayette daha bu anlamı vermektedir.[288]

يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَاُنْثٰى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوباً وَقَبَٓائِلَ لِتَعَارَفُواۚ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰيكُمْۚ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

"Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."[289]

Ayeti Kerîmede insanların dişi ve erkek olmak üzere birbirlerini tanımaları için yaratıldıkları haberi verilmektedir. Buna binaen en-Nesefî buradaki "el-Habîr" isminin anlamının "nefislerin arzularındaki kasıtlarından haberdar olan" manasına geldiğini bildirmektedir.[290]

وَمَا لَكُمْ اَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۜ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ اَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَۜ اُولٰٓئِكَ اَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ اَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُواۜ وَكُلاًّ وَعَدَ اللّٰهُ الْحُسْنٰىۜ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

"Size ne oluyor da, Allah yolunda harcama yapmıyorsunuz? Hâlbuki göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. İçinizden, fetihten (Mekke fethinden) önce harcayanlar ve savaşanlar, (diğerleri ile) bir değildir. Onların derecesi, sonradan harcayan ve

---

[285] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 51.
[286] Fâtır 35/14
[287] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 82
[288] Ahzâb 33/34; el-Mülk 67/14
[289] Hucurât 49/13
[290] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 356 vd.

savaşanlardan daha yüksektir. Bununla beraber Allah, hepsine de en güzel olanı (cenneti) va'detmiştir. Allah, bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."[291]

Bu ayetin teması Allah yolunda harcama olduğu ve her harcamanın da aynı seviyede olmadığıdır. Bu bağlamı göz önünde bulunduran en-Nesefî buradaki "el-Habîr" ismine "amellere göre mükâfatlandıran veya cezalandıran" manasını yüklemektedir.[292] en-Nesefî 3 farklı ayette daha aynı anlamı vermektedir.[293]

وَاِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَماً مِنْ اَهْلِهِ وَحَكَماً مِنْ اَهْلِهَآ اِنْ يُرِيدَٓا اِصْلَاحاً يُوَفِّقِ اللّٰهُ بَيْنَهُمَآ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيماً خَبِيراً

"Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır."[294]

Ayeti Kerîmede eşler arasındaki tartışma temel alınmıştır. Bu doğrultuda en-Nesefî de buradaki "el-Habîr" isminin "eşlerden hangisinin ötekine zulmettiğini bilen" anlamına geldiğini savunmaktadır.[295]

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِۦ وَكَفٰى بِهِۦ بِذُنُوبِ عِبَادِهِۦ خَبِيراً

"Sen, o ölümsüz ve daima diri olana (Allah'a) tevekkül et. O'nu her türlü övgüyle yücelterek tesbih et. Kullarının günahlarından hakkıyla haberdar olarak O yeter!"[296]

Bu ayette Allah Teâlâ'ya ibadet etmenin birkaç türü zikredilmektedir. Ayetin içeriğini dikkate alan en-Nesefî buradaki "el-Habîr" ismine "kullarının hallerinden haberdar olan" manasını vermektedir.[297]

---

[291] Hadîd 57/10
[292] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III. s. 434 vd.
[293] Nisâ 4/128, 135; el-Âdiyât 100/11
[294] en-Nisâ 4/35
[295] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I. s. 356.
[296] el-Furkân 25/58
[297] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 545.

وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَۜ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيراً

"Rabbinden sana vahyolunana uy. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."[298]

en-Nesefî buradaki "el-Habîr" isminin anlamını şu şekilde ele almaktadır: "Kâfirlerin ve münafıkların hilelerini ve onların kurdukları tuzakları bilen."[299]

en-Nesefî, yukarıda ele aldıklarımızın dışında, "el-Habîr" (الخبير) isminin ayet sonlarında yer almasına rağmen tefsirini yapmayıp anlam vermediği 10 ayet daha mevcuttur.[300]

2.1.7. el-Hafîz (الحفيظ)

el-Hafîz **(الحفيظ)** kelimesi **حفِظ** fiilinden türemiştir. Sözlükte emin[301] ve koruyan[302] manasına gelmektedir.

Kur'ân'da Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden "el-Hafîz" iki kez geçmektedir.[303] Her iki yerde de **خفيظ** şeklinde zikredilmekte ve ayet sonlarında yer almaktadır. en-Nesefî ayet bağlamında iki isme iki ayrı mana yüklemektedir. Bu iki ayet ve manalarını ele alacağız.

فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَا اُرْسِلْتُ بِهٖٓ اِلَيْكُمْۜ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّي قَوْماً غَيْرَكُمْۚ وَلَا تَضُرُّونَهُ شَيْئاًۜ اِنَّ رَبِّي عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ

"Eğer yüz çevirirseniz; bilin ki ben, benimle gönderileni size tebliğ ettim. Rabbim (dilerse) sizden başka bir kavmi sizin yerinize getirir ve siz O'na bir zarar veremezsiniz. Şüphesiz Rabbim, her şeyi koruyup gözetendir."[304]

---

[298] Ahzâb 33/2
[299] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II. s. 15
[300] Âl-u İmrân 3/180; en-Nisâ 4/94; Hûd 11/1, 111; el-Furkân 25/59; Lokman 31/29; el-Fetih48/11; Mücâdele 58/3, 11; et-Teğâbün 64/8
[301] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 323.
[302] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 185; el-Cevherî, **es-Sıhâh**, s. 265.
[303] Abdü'l-bâkî, "el-Hafîz", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 255.
[304] Hûd 11/57

Ayette peygamberlerin görevinin tebliğ olduğu ve Allah Teâlâ'nın dilemesi halinde inkârcıların yerine başka bir toplum getirebileceği konu alınmaktadır. Ayet bağlamını dikkate alan en-Nesefî buradaki "el-Hafîz" ismine "gözeten, murakabe edip hâkimiyeti altına alan" anlamını vermektedir.[305] Ayetteki "el-Hafîz" ismini "hiçbir şeyin O'na gizli kalmadığı ve amellere göre karşılık veren" şeklinde yorumlayan müfessirler de olmuştur.[306]

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْاٰخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ

"Oysa şeytanın onlar üzerinde hiçbir hâkimiyeti yoktu. Ancak ahirete inananları, onun hakkında şüphe içinde bulunanlardan ayırt edelim diye (ona bu fırsatı verdik). Senin Rabbin her şey üzerinde hakiki bir koruyucudur."[307]

en-Nesefî buradaki "el-Hafîz" isminin anlamını şöyle açıklamaktadır: "Koruyan."[308]

2.1.8. el-Hakîm (الحكيم)

el-Hakîm **(الحكيم)** kelimesi **حكُم** fiilinden türemiştir.[309] Sözlükte hikmet sahibi[310], âlim[311] manalarına gelmektedir. Ayrıca her işi yerli yerinde yapan anlamındadır.[312]

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden "el-Hakîm" (**الحكيم**), Kur'ân-ı Kerîmde toplamda 91 defa yer almıştır.[313] Bunlardan 79 tanesi ayetlerin sonunda yer alırken 12 tanesi de ayetlerin ortasında geçmektedir. Ayrıca ayet sonunda yer alanlardan 63 tanesi **الحكيم** şeklinde iken, 16 tanesi de **حَكِيما** şeklindedir. Yaptığımız araştırmaya göre en-Nesefî, ayetlerin sonlarında yer alan yüce Allah'ın "el-Hakîm" (**الحكيم**) isimlerine

---

[305] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 68.
[306] Muhammed Ali Taha ed-Dürre, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve irâbuhû ve beyânuhû,** Daru İbn Kesîr, Beyrut 2009, c. IV, s. 458.
[307] Sebe' 34/21
[308] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 61.
[309] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 190.
[310] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 190.
[311] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 331.
[312] el-Cevherî, **es-Sıhâh**, s. 270.
[313] Abdü'l-bâkî, "el-Hakîm", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 262 vd.

45 farklı mana vermiştir. Bunları teker teker alıp belirteceğiz. en-Nesefî, 8 ayette ise manasını vermeyerek tefsirine girmemiştir.[314]

قَالُوا سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَٓا اِلَّا مَا عَلَّمْتَنَٓاۜ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

"Melekler, "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin" dediler."[315]

Ayette meleklerin Allah Teâlâ'nın kendilerine verdiklerinden başka bir ilme sahip olmadıkları hatırlatılmaktadır. Ayetin içeriğine göre en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine "hükmettiğinde ve takdir buyurduğunda bir hikmet gereği yaratan" anlamını vermektedir.[316] Buradaki "el-Hakîm" ismine yine aynı anlamı veren başka müfessirler de mevcuttur.[317]

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْۜ اِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara âyetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin ve onları her kötülükten arındırsın. Şüphesiz, sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin."[318]

en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" isminin anlamını şöyle vermektedir: "Hükmü üzerinde başka şeylerin geçerliliği olmayan."[319]

فَاِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَٓاءَتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Size apaçık deliller geldikten sonra, eğer yine de yan çizerseniz, bilin ki Allah, gerçekten mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[320]

---

[314] Nûr 24/10; Neml 27/9; Ahkaf 46/2; Haşr 59/1, 24; Mümtehine 60/10; Saf 61/1; Cuma 62/1
[315] Bakara 2/32
[316] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 79.
[317] Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî (v. 977/1570), **es-Sirâcü'l-münîr fı'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'ânî kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr,** Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2004, c. I, s 56.
[318] Bakara 2/129
[319] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 130 vd.
[320] Bakara 2/209

Ayette Allah Teâlâ'nın kullarına deliller getirdiği haber verilmektedir. Ayetin bağlamına göre en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine "ancak hakka dayalı olarak azap eden" manasını vermektedir.[321]

فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۗ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْيَتَامٰى ۗ قُلْ اِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ ۗ وَاِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ ۗ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ الْمُصْلِحِ ۗ وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ لَاَعْنَتَكُمْ ۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Dünya ve ahiret hakkında düşünesiniz, diye böyle yapıyor. Bir de sana yetimleri soruyorlar. De ki: "Onların durumlarını düzeltmek hayırlıdır. Eğer onlara karışıp (birlikte yaşar) sanız (sakıncası yok). (Onlar da) sizin kardeşlerinizdir. Allah, bozguncuyu yapıcı olandan ayırır. Allah, dileseydi sizi zora sokardı. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[322]

Bu ayette eğer Allah Teâlâ dileseydi kullarına kaldıramayacakları yükü yükleyebileceği anlatılmaktadır. Buradaki "el-Hakîm" ismine en-Nesefî "kullarının gücü üzerinde onlara yük yüklemeyen, sıkıntı vermeyen" anlamını vermektedir.[323]

وَٱلْمُطَلَّقَٰتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنفُسِهِنَّ ثَلَٰثَةَ قُرُوٓءٍ ۚ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَن يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ ٱللَّهُ فِىٓ أَرْحَامِهِنَّ إِن كُنَّ يُؤْمِنَّ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۚ وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِى ذَٰلِكَ إِنْ أَرَادُوٓا۟ إِصْلَٰحًا ۚ وَلَهُنَّ مِثْلُ ٱلَّذِى عَلَيْهِنَّ بِٱلْمَعْرُوفِ ۚ وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç ay hâli (hayız veya temizlik müddeti) beklerler. Eğer Allah'a ve ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara helâl olmaz. Kocaları bu süre içinde barışmak isterlerse, onları geri almağa daha çok hak sahibidirler. Kadınların, yükümlülükleri kadar meşru hakları vardır. Yalnız erkeklerin kadınlar üzerinde bir derece farkı vardır. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[324]

Bu ayette boşanmış kadınların vaziyetleri ve hakları ele alınmaktadır. en-Nesefî bu doğrultuda buradaki "el-Hakîm" ismine "ancak doğru ve güzel olan şeyleri

---

[321] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 156.
[322] Bakara 2/220
[323] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 184.
[324] Bakara 2/228

emreden" anlamını uygun görmektedir.[325] en-Nesefî başka bir ayette de bu anlamı tekrarlamaktadır.[326]

وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ اَزْوَاجاً وَصِيَّةً لِاَزْوَاجِهِمْ مَتَاعاً اِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ اِخْرَاجٍ فَاِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي اَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"İçinizden ölüp geriye dul eşler bırakan erkekler, eşleri için, evden çıkarılmaksızın bir yıla kadar geçimlerinin sağlanmasını vasiyet etsinler. Ama onlar (kendiliklerinden) çıkarlarsa, artık onların meşru biçimde kendileri ile ilgili olarak işlediklerinden dolayı size bir günah yoktur. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[327]

Ayeti Kerîmede kocası vefat eden kadınlar hakkında Allah Teâlâ'nın bir hükmü anlatıldığından, en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" isminin "vermiş olduğu hükümlerde ve gereğini yapmada hâkim" manasına geldiğini açıklamaktadır.[328] en-Nesefî 5 yerde daha zikredilen "el-Hakîm" ismine yine aynı anlamı vermektedir.[329]

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اَرِنِي كَيْفَ تُحْيِ الْمَوْتٰى قَالَ اَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلٰى وَلٰكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي قَالَ فَخُذْ اَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ اِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ عَلٰى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءاً ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَاْتِينَكَ سَعْياً وَاعْلَمْ اَنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Hani İbrahim, "Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilttiğini göster" demişti. (Allah ona) "İnanmıyor musun?" deyince, "Hayır (inandım) ancak kalbimin tatmin olması için" demişti. "Öyleyse, dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Sana uçarak gelirler. Bil ki, şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[330]

---

[325] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 190.
[326] Ankebût 29/26
[327] Bakara 2/240
[328] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 201.
[329] Âl-u İmrân 3/62; Tevbe 9/28; Nûr 24/59; Casiye 45/37; Mümtehine 60/5
[330] Bakara 2/260

en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" isminin anlamını şöyle beyan etmektedir: "Tedbirini yüklendiği şeyde hikmet sahibi olan."[331] Ayrıca başka bir ayette de bu anlamı tekrarlamaktadır.[332]

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[333]

Bu ayetin içeriğinde Allah Teâlâ'nın rahimlerde olanı istediği gibi şekillendirdiği anlatılmaktadır. Buna binaen en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine "her işi bir hikmete bağlı olan" manasını yüklemektedir.[334] en-Nesefî 7 ayette daha aynı anlamı vermektedir.[335]

شَهِدَ اللّٰهُ أَنَّهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُوا الْعِلْمِ قَائِماً بِالْقِسْطِ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şâhitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[336]

en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" isminin anlamını şöyle ifade etmektedir: "Asla haktan dönmeyen, taviz vermeyen."[337]

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ إِلَّا بُشْرٰى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

"Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bununla yatışsın diye yaptı. Yardım ve zafer ancak mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi Allah katındadır."[338]

---

[331] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 216.
[332] en-Nisâ 4/92
[333] Âl-u imran 3/6
[334] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 236.
[335] en-Nisâ 4/104; Ankebût 29/42; Rum 30/27; Sebe 34/27; Zümer 39/1; Mü'min 40/8; Casiye 45/2
[336] Âl-u İmrân 3/18
[337] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 242.
[338] Âl-u İmrân 3/126

Rivayete göre Bedir harbinde Kürz b. Câbir el-Muhâribî isminde bir adam savaşçıları ile birlikte müşriklere yardıma geleceğini haberi alan Müslümanların kaygılandığı ve peygamberin de buna binaen Müslümanları Allah Teâlâ'nın yardımıyla müjdelediği haber verilmektedir.[339] Ayeti Kerîmede Allah Teâlâ'nın Müslümanlara yardımından bahsedildiğinden en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine "dostlarına zafer veren, yardımda bulunan ve onları düşmanlarının saldırılarıyla deneyen" manasını vermektedir.[340] en-Nesefî bir ayette daha yine bu anlamı vermektedir.[341]

يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Allah, size (hükümlerini) açıklamak, size, sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tövbelerinizi kabul etmek istiyor. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[342]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Hakîm" isminin manası şudur: "Koyduğu kanunlarda yegâne hikmet sahibi."[343]

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا اَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir"[344]

Bu ayetin konusu hırsızlık yapmanın cezasıdır. Bu bağlamda en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine "hırsızlık eden erkek ve kadının ellerinin kesilmesindeki hükmünde mutlak manada hikmet sahibi olan" anlamını vermektedir.[345]

اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

---

[339] Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmail b. Şihabiddin Ömer İbn Kesîr, **Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm**, Daru'l Kutubi'l İlmiyye. I baskı. Beyrut 1998, II. Cilt. S.97.
[340] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 290.
[341] Lokman 31/9
[342] en-Nisâ 4/26
[343] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 351.
[344] Mâide 5/38
[345] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 445 vd.

"Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin."[346]

Ayeti Kerîmede yüce Allah'ın azap etmesi veya bağışlaması ele alınmaktadır. en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" isminin ayetin içeriğine binaen "kimseyi karşılıksız bırakmayıp, ancak bir hikmet ve doğruluktan dolayı gerekeni yapan" anlamında olduğudur.[347]

وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهٖ قُلُوبُكُمْۚ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Allah bunu, sadece bir müjde olsun ve onunla kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı. Yoksa yardım ancak Allah katındandır. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[348]

Bir önceki ayette Allah Teâlâ'nın Bedir'de Müslümanları melekler göndermekle desteklediği[349] haber verildikten sonra devamında gelen bu ayette ise Allah'ın bunu müminlerin sükûnete kavuşmaları için yaptığı anlatılmaktadır. Ayetler arası etkileşimi dikkate alan en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Hakîm" isminin manası "düşmanlarını kahreden" şeklindedir.[350]

اِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَٓاءِ دِينُهُمْۗ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunan kimseler, "Bunları dinleri aldatmış" diyorlardı. Hâlbuki kim Allah'a tevekkül ederse, hiç şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[351]

Ayetin konusu müminler ve münafıklar olduğundan en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine "dostu ile düşmanını bir tutmayan" anlamını vermektedir.[352]

---

[346] Mâide 5/118
[347] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 487.
[348] Enfâl 8/10
[349] Enfâl 8/9
[350] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 634.
[351] Enfâl 8/49
[352] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 650.

وَاِنْ يُرِيدُوا اَنْ يَخْدَعُوكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ هُوَ الَّذِي اَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعاً مَا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ اِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Eğer seni aldatmak isterlerse bilmiş ol ki sana yetecek Allah'tır. O, seni bizzat kendi yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen ve onların kalplerini uzlaştırandır. Şayet yeryüzündeki şeyleri tümüyle harcasaydın, sen onların kalplerini uzlaştıramazdın. Fakat Allah onların arasını uzlaştırdı. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[353]

Ayette Allah Teâlâ'nın peygamberine desteği zikredilmektedir. Bu doğrultuda en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine " (peygambere) uyanlara zafer ihsan eden" manasını vermektedir.[354] en-Nesefî bir diğer ayette de bu anlamı tekrarlamaktadır.[355]

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ اَنْ يَكُونَ لَـهُ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِي الْاَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ يُرِيدُ الْاٰخِرَةَ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah ahireti (kazanmanızı) istiyor. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[356]

Ayeti Kerîmede Allah Teâlâ'nın müminlere "sizler dünyayı istemektesiniz" diyerek azarlaması söz konusudur. Bu bağlamda en-Nesefî "el-Hakîm" ismine "dostlarını azarlamada hikmet sahibi olan" manasını vermektedir.[357]

وَاِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Eğer sana hainlik etmek isterlerse, (bil ki) onlar daha önce Allah'a da hainlik etmişlerdi de Allah onlara karşı (sana) imkân vermişti. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[358]

---

[353] Enfâl 8/62, 63
[354] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 655.
[355] Cuma 62/3
[356] Enfâl 8/67
[357] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 656.
[358] Enfâl 8/71

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Hakîm" isminin geldiği anlam şöyledir: "Verdiği emir konusunda hikmet sahibi olan."[359]

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Onlarla savaşın ki, Allah onlara sizin ellerinizle azap etsin, onları rezil etsin, onlara karşı size yardım etsin, mü'min topluluğun gönüllerini ferahlatsın ve onların kalplerindeki öfkeyi gidersin. Allah, dilediğinin tövbesini kabul eder. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[360]

Ayeti Kerîmelerde Müslümanların müşriklere karşı savaşmaları özendirildikten sonra tövbeye yer verilmektedir. Ayetin bağlamında en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine "kullarının tövbelerini kabul etmede hüküm ve hikmet sahibi" anlamını vermektedir.[361]

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, "Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber" diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[362]

---

[359] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 658.
[360] Tevbe 9/14, 15
[361] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 668.
[362] Tevbe 9/40

İnkârcıların Hz. Peygamber'e yaptıkları eziyete karşılık Allah Teâlâ'nın onu desteklediği ele alınmaktadır. Ayetin içeriğine binaen en-Nesefî, buradaki "el-Hakîm" isminin manasının "müşrik ile kâfirleri zelil ve perişan eden" olduğudur.[363]

اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَٓاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِۖ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[364]

Bu ayette zekâtın kimlere verileceği bizzat Allah Teâlâ tarafından belirlendiğinden en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine "zekât ile sadakaların bölüştürmesinde hikmet sahibi" tefsirini yapmaktadır.[365]

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَٓاءُ بَعْضٍۘ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُۥٓۗ اُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُۗ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[366]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Hakîm" isminin geldiği mana şöyledir: "Her şeyi yerli yerine koyan, yerleştiren."[367] Ayrıca bir başka ayette de en-Nesefî aynı manayı tekrar etmektedir.[368]

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْراً وَنِفَاقاً وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَٓا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهِۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

---

[363] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 681.
[364] Tevbe 9/60
[365] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 688.
[366] Tevbe 9/71
[367] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s.694.
[368] Yûsuf 12/6

"Bedevîler inkâr ve nifak bakımından daha ileri ve Allah'ın peygamberine indirdiği hükümlerin sınırlarını tanımamaya daha yatkındırlar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[369]

Ayeti Kerîmede Bedevilerin azgınlıkları zikredilip hükmün Allah'a ait olduğu vurgulanmaktadır. Ayetin sonunda yer alan "el-Hakîm" ismi en-Nesefî'ye göre şöyle anlam kazanmaktadır: "Mühlet ve süre vermede hikmet sahibi."[370] en-Nesefî 2 ayette daha aynı manayı kullanmaktadır.[371]

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ اِلَّا اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Kurmuş oldukları binaları, (ölüp de) kalpleri paramparça olmadıkça yüreklerinde sürekli bir kuşku olarak kalmaya devam edecektir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[372]

Ayetin konusu münafıkların yapmış olduğu mescit ve Allah Teâlâ'nın onlara verdiği cezadır. en-Nesefî bu doğrultuda ayetin sonunda zikredilen "el-Hakîm" ismine "verdiği cezada hikmet sahibi" manasını vermektedir.[373]

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْراً فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعاً اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

"Yakub, "Nefisleriniz sizi bir iş yapmağa sürükledi. Artık bana düşen, güzel bir sabırdır. Umulur ki, Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir" dedi."[374]

Ayeti Kerîmede Hz. Yakup'un (a.s) başına gelen imtihandan bahsedildiği için en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" isminin manasını "ancak bir hikmet gereği imtihan eden" şeklinde açıklamaktadır.[375]

---

[369] Tevbe 9/97
[370] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 703.
[371] Tevbe 9/106; nahl 16/60
[372] Tevbe 9/110
[373] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 711.
[374] Yûsuf 12/83
[375] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 129.

وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّداً ۚ وَقَالَ يٰٓا اَبَتِ هٰذَا تَأْوِيلُ رُءْيَايَ مِنْ قَبْلُ ۖ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّي حَقًّا ۖ وَقَدْ اَحْسَنَ بِي اِذْ اَخْرَجَنِي مِنَ السِّجْنِ وَجَٓاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ اِخْوَتِيۚ اِنَّ رَبِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَٓاءُۚ اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

"Ana babasını tahtın üzerine çıkardı. Hepsi ona (Yûsuf'a) saygı ile eğildiler. Yûsuf dedi ki: "Babacığım! İşte bu, daha önce gördüğüm rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra; Rabbim beni zindandan çıkararak ve sizi çölden getirerek bana çok iyilikte bulundu. Şüphesiz Rabbim, dilediği şeyde nice incelikler sergileyendir. Şüphesiz O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[376]

Bu ayette Hz. Yusuf (a.s) ve kardeşleri arasında cereyan eden olaylar anlatılmaktadır. Buna binaen en-Nesefî ayet sonunda gelmekte olan "el-Hakîm" isminin anlamını "emel ve arzuları ilerilere dönük olarak ertelemekle veya önce aralarında ihtilaf çıktıktan sonra onları (Yusuf ve kardeşlerini) birbirlerini sevmeye hükmetmekle hikmet sahibi" diye tefsir etmektedir.[377]

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهٖ لِيُبَيِّنَ لَهُمْۖ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[378]

Ayet Allah Teâlâ'nın saptırma veya doğru yola iletmesini anlatırken, en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" isminin "rezil olmayı hak edenler dışında asla kimseyi rezil etmeyen" manasına geldiğini belirtmektedir.[379]

وَمَٓا اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ اِلَّٓا اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فِٓي اُمْنِيَّتِهٖۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهٖۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌۙ

"Senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah,

---

[376] Yûsuf 12/100
[377] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 135 vd.
[378] İbrâhim 14/4
[379] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 162.

şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[380]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Hakîm" isminin ifade ettiği anlam şudur: "Hikmeti hiçbir zaman terk etmeyen."[381]

وَيُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِّ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Allah, size âyetleri açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[382]

en-Nesefî bu ayetteki "el-Hakîm" isminin anlamını şöyle beyan etmektedir. "Amellere göre karşılık veren ya da O, amellerdeki ihlas ve samimiyeti bilip ona göre beraatıyla hükmeden."[383]

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلٰثَ مَرَّاتٍّ مِنْ قَبْلِ صَلٰوةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلٰوةِ الْعِشَاءِ ثَلٰثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلٰى بَعْضٍّ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِّ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbiselerinizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup döküdüğünüz vakitlerdir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah, ayetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[384]

en-Nesefî bu ayetteki "el-Hakîm" ismine şöyle bir yorum getirmektedir: "Muradını açıklama hususunda hikmet sahibi."[385]

وَلَوْ اَنَّ مَا فِي الْاَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقْلَامٌ وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِّ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

---

[380] Hac 22/52
[381] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 443 vd.
[382] Nûr 24/18
[383] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 494.
[384] Nûr 24/58
[385] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 517 vd.

"Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem, deniz de mürekkep olsa, arkasından yedi deniz daha ona katılsa, Allah'ın sözleri (yazmakla) yine de tükenmez. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[386]

Ayette Allah Teâlâ'nın hikmetlerinin sonsuz olduğu belirtilirken, en-Nesefî "el-Hakîm" ismine "hikmetleri bitip tükenmeyen" manasını vermektedir.[387]

مَا يَفْتَحِ اللّٰهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَاۚ وَمَا يُمْسِكْۙ فَلَا مُرْسِلَ لَهٗ مِنْۢ بَعْدِهٖۗ وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ

"Allah, insanlar için ne rahmet açarsa, artık onu tutacak (engelleyecek) yoktur. Neyi de tutarsa, bundan sonra onu gönderecek yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[388]

Bu ayet bize Allah Teâlâ'nın rahmetini açacak veya engelleyecek kimse olmadığını öğretirken en-Nesefî "el-Hakîm" isminin anlamını "hikmetin salıverilmesini veya tutulmasını gerektirdiği şeylerde, salıveren ya da tutan" şeklinde açıklamaktadır.[389]

كَذٰلِكَ يُوْحِيْٓ اِلَيْكَ وَاِلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكْۙ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ

"(Ey Muhammed!) Mutlak güç sahibi, hüküm ve hikmet sahibi olan Allah, sana ve senden öncekilere işte böyle vahyeder."[390]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Hakîm" isminin geldiği mana şöyledir: "Fiiliyle ve kavliyle doğruya isabet eden, aralarında çelişki olmayan."[391] en-Nesefî bir başka ayette de yine aynı anlamı vermektedir.[392]

فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَنِعْمَةًۚ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ

"Allah, kendi katından bir lütuf ve nimet olarak böyle yaptı. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[393]

---

[386] Lokman 31/27
[387] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 720.
[388] Fatır 35/2
[389] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 76.
[390] Şura 42/3
[391] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 244.
[392] Şura 42/51

Bu ayeti Kerîme Allah Teâlâ'nın nimet vermesi ve lütufta bulunmasını konu aldığı için en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" ismine "fazilet sahibi kişilere, onları muvaffak kılmak suretiyle ihsan ve inamda bulunduğunda da hikmet sahibi olan" manasını yüklemektedir.[394]

سَبَّحَ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah'ı tespih etmektedir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[395]

Ayetin içeriğinde kâinattaki her şeyin Allah Teâlâ'yı tesbih etmesi yer aldığından en-Nesefî "el-Hakîm" manasını ismine "emrine uyarak O'nu tesbih edeni mükâfatlandırma hususunda hikmet sahibi" yüklemektedir.[396]

عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"O, gaybı da görünen âlemi de bilendir, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[397]

Bu ayette Allah Teâlâ'nın görünen âlemi bildiği gibi gaybı da bildiği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda en-Nesefî "el-Hakîm" ismine "gayptan haber verme hususunda hikmet sahibi" anlamını vermektedir.[398]

قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ اَيْمَانِكُمْ ۚ وَاللّٰهُ مَوْلٰيكُمْ ۚ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ

"Allah (gerektiğinde) yeminlerinizi bozmayı (ve kefaret ödemeyi) size meşru kılmıştır. Allah, sizin yardımcınızdır. O, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[399]

---

[393] Hucurât 49/8
[394] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 352.
[395] Hadid 57/1
[396] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 432.
[397] Teğabun 64/18
[398] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 495.
[399] Tahrim 66/2

Ayette Allah Teâlâ'nın yemin kefaretini ruhsat tanıması ele alındığı için en-Nesefî buradaki "el-Hakîm" isminin tefsirini "helal ve haram kıldığı hususlarda hikmet sahibi" şeklinde yapmaktadır.[400]

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي اَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْاُنْثَيَيْنِۚ فَاِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَۚ وَاِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُۜ وَلِاَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ اِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌۚ فَاِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ اَبَوَاهُ فَلِاُمِّهِ الثُّلُثُۚ فَاِنْ كَانَ لَهُۚ اِخْوَةٌ فَلِاُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا اَوْ دَيْنٍۗ اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْۚ لَا تَدْرُونَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعاًۚ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِۗ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيماً حَكِيماً

"Allah, size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa, anasının hissesi altıda birdir. (Bu paylaştırma, ölenin) yapacağı vasiyetten ya da borcundan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan, hangisinin size daha faydalı olduğunu bilemezsiniz. Bunlar, Allah tarafından farz kılınmıştır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[401]

Ayet miras dağıtımını ele almaktadır. Buna binaen en-Nesefî "el-Hakîm" ismine "farz kıldığı her şeyi, miras bölüştürmesini ve bunlar dışındaki her şeyi bir hikmete ve hükme göre var eden" anlamını vermektedir.[402]

اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَاُولٰٓئِكَ يَتُوبُ اللّٰهُ عَلَيْهِمْۗ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً

"Allah katında (makbul) tövbe, ancak bilmeyerek günah işleyip sonra çok geçmeden tövbe edenlerin tövbesidir. İşte Allah, bunların tövbelerini kabul buyurur. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[403]

---

[400] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 504.
[401] Nisa 4/11
[402] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 337.
[403] Nisa 4/17

Bu ayette tövbe ve tövbenin kabul olunması anlatılırken, en-Nesefî ayet sonundaki "el-Hakîm" ismine "pişmanlığın da bir tövbe olduğuna hikmeti gereği hüküm veren" manasını yüklemektedir.[404]

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ اِلَّا مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَاُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ اَنْ تَبْتَغُوا بِاَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَاٰتُوهُنَّ اُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيماً حَكِيماً

"(Savaş esiri olarak) sahip olduklarınız hariç, evli kadınlar (da size) haram kılındı. (Bunlar) üzerinize Allah'ın emri olarak yazılmıştır. Bunların dışında kalanlar ise, iffetli yaşamak ve zina etmemek şartıyla mallarınızla (mehirlerini verip) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan (nikâhlanıp) faydalanmanıza karşılık sabit bir hak olarak kendilerine mehirlerini verin. Mehir belirlendikten sonra, onunla ilgili olarak uzlaştığınız şeyler konusunda size günah yoktur. Şüphesiz ki Allah (her şeyi) hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[405]

Ayeti Kerîme nikâh ve mehir konularını içerdiğinden, en-Nesefî "el-Hakîm" isminin tefsirinde "nikâh konusunda nelerin gerekli olduğunu bildirmesi ve farz kılması da bir hikmet gereği olan" yorumunu yapmaktadır.[406]

اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَاراً كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُوداً غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَزِيزاً حَكِيماً

"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri biz ateşe atacağız. Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."[407]

Bu ayette kâfirlerin başına gelecek olan çetin bir azaptan bahsedildiği için en-Nesefî "el-Hakîm" ismine "kâfirlere karşı verdiği hükümlerde hikmet sahibi" manasını vermektedir.[408]

---

[404] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 342.
[405] Nisa 4/24
[406] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 348.
[407] Nisa 4/56
[408] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 366.

وَمَنْ يَكْسِبْ اِثْماً فَاِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلٰى نَفْسِهٖ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً

"Kim bir günah kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[409]

Ayeti Kerîmede bir suçu işleyenin akıbeti ele alındığı için en-Nesefî ayetin sonunda gelen "el-Hakîm" ismine "suçu işleyenden başkasını cezalandırmayan" anlamını vermektedir.[410]

وَاِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلاًّ مِنْ سَعَتِهٖ وَكَانَ اللّٰهُ وَاسِعاً حَكِيماً

"Eğer ayrılırlarsa, Allah bol lütuf ve nimetiyle onların her birini zengin kılar (başkalarına muhtaç bırakmaz). Allah, lütfu geniş olandır. O, hüküm ve hikmet sahibidir."[411]

Ayeti Kerîme boşanma bahsini kapsamaktadır. Bu bağlama göre en-Nesefî "el-Hakîm" ismine "boşanmaya izin vermekle hikmet sahibi" yorumunu yapmaktadır.[412]

بَلْ رَفَعَهُ اللّٰهُ اِلَيْهِ وَكَانَ اللّٰهُ عَزِيزاً حَكِيماً

"Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir."[413]

Allah Teâlâ'nın Hz. İsa'yı kendi katına yükselttiğini bildiren bu ayetin sonunda zikredilen "el-Hakîm" isminin anlamı en-Nesefî'ye göre şöyledir: "Hz. İsa'yı katına çekmekle aldığı tedbirlerinde hikmet sahibi."[414]

يَا اَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَاٰمِنُوا خَيْراً لَكُمْ وَاِنْ تَكْفُرُوا فَاِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً

---

[409] Nisa 4/111
[410] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 394 vd.
[411] Nisa 4/130
[412] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 402.
[413] Nisa 4/158
[414] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 414.

"Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden hakkı (gerçeği) getirdi. O hâlde, kendi iyiliğiniz için iman edin. Eğer inkâr ederseniz bilin ki, göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[415]

Ayetin konusu iman etme ile inkâra kalkışma olduğu için en-Nesefî "el-Hakîm" ismine "iman ve inkâr eden kesimleri değerlendirmede ve ceza ile mükâfat konusunda eşit tutmayan" anlamını vermektedir.[416]

2.1.9. el-Halîm (الحليم)

el-Halîm **(الحليم)** kelimesi **حلُم** fiilinden türemiştir. Sözlükte teenni ile davranan, gücü yettiği halde öfke anında sükûnetle hareket eden, hoş gören ve sabreden gibi anlamlara gelmektedir.[417] el-Halîm sıfatı Allah Teâlâ için kullanıldığında kullarının hata ve günahlarına rağmen cezalandırmada acele etmeyip hata/günahtan dönülmesi Allah'ın için fırsat tanıması anlamına gelmektedir.[418]

Allah Teâlâ'nın adlarından "el-Halîm" (**الحليم**), Kur'ân-ı Kerîmde toplamda 11 defa yer almaktadır.[419] Bunların içerisinden 9 tanesi ayet sonunda yer alırken 2 tanesi de ayetlerin ortasındadır. Söz konusu ayetlerin 8 tanesinde **الحليم** şeklinde yer almakta iken 3 tanesinde de **حليما** şeklinde geçmektedir. Yaptığımız araştırmaya göre en-Nesefî, ayet sonlarında yer alan bu isme 5 farklı mana vermektedir. Bu ayetleri birer birer ele alıp açıklamasını yapacağız.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فِي اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا كَسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ

---

[415] Nisa 4/170
[416] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 418.
[417] Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr el-Ferâhidî (v. 175 h.), **Kitâbü'l-'Ayn**, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Samerrâî, Mektebetü'l-Hilâl, trs, c. III, s. 247; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, **Tehzîbu'l-Lüga**, Daru'l-Mısriyye li't-te'lîf ve'n-neşr, Mısır Trs, c. V, s. 107; Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 194.
[418] Abdullah Temizkan, **Âyet Sonlarında Yer Alan Esmâ-i Hüsnâ'da Takdîm Ve Te'hîr,** Şarkiyat Vakfı, Diyarbakır 2017, s. 502.
[419] Abdü'l-bâkî, "el-Hakîm", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 266.

"Allah, sizi kasıtsız yeminlerinizden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalplerinizin kazandığı (bile bile yaptığınız) yeminlerden sorumlu tutar. Allah, çok bağışlayandır, halîmdir."[420]

Ayetin temas ettiği husus yemin etme olduğu için en-Nesefî buradaki "el-Halîm" ismine "yeminlerdeki yanılgılar sebebiyle hesaba çekmeyecek olan" manasını kazandırmaktadır.[421] Muhammed Ali Taha ed-Dürre ise aynı isme " isyan ehline azap etmede acele etmeyi terk eden" yorumunda bulunmaktadır.[422]

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُم بِهِۦ مِنْ خِطْبَةِ ٱلنِّسَآءِ أَوْ أَكْنَنتُمْ فِىٓ أَنفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ ٱللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ وَلَٰكِن لَّا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّآ أَن تَقُولُوا۟ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۚ وَلَا تَعْزِمُوا۟ عُقْدَةَ ٱلنِّكَاحِ حَتَّىٰ يَبْلُغَ ٱلْكِتَٰبُ أَجَلَهُۥ ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ فَٱحْذَرُوهُ ۚ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ

"(Vefat iddeti beklemekte olan) kadınlara kendileri ile evlenmek istediğinizi üstü kapalı olarak anlatmanızda veya bu isteğinizi içinizde saklamanızda sizin için bir günah yoktur. Allah biliyor ki, siz onlara (bunu er geç mutlaka) söyleyeceksiniz. Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin. Bekleme müddeti bitinceye kadar da nikâh yapmaya kalkışmayın. Şunu da bilin ki, Allah içinizden geçeni hakkıyla bilir. Onun için Allah'a karşı gelmekten sakının ve yine şunu da bilin ki Allah gerçekten çok bağışlayandır, halîmdir."[423]

Ayette vefat iddeti bekleyen kadın ile evlenme niyeti olan kimsenin izlemesi gereken yol belirlenmiş ve bu konuda Allah'a karşı gelmekten sakının emri verilmiştir. en-Nesefî bu bağlamda "el-Halîm" isminin "cezalandırmak için acele etmeyen" anlamına geldiğini bildirmektedir.[424] en-Nesefî 4 ayette daha zikrolunan "el-Halîm" ismine yine aynı manayı vermektedir.[425]

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْئَلُوا عَنْ اَشْيَآءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ ۚ وَاِنْ تَسْئَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ ۚ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ

---

[420] Bakara 2/225
[421] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 187.
[422] Taha ed-Dürre, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve irâbuhû ve beyânuhû,** c. I, s. 529.
[423] Bakara 2/235
[424] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 197 vd.
[425] Bakara 2/263; Al-u İmran 3/155; Nisa 4/12; Ahzap 33/51

"Ey iman edenler! Size açıklandığı takdirde, sizi üzecek olan şeylere dair soru sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken bunlara dair soru sorarsanız size açıklanır. (Hâlbuki) Allah onları bağışlamıştır. Allah, çok bağışlayandır, halîmdir."[426]

Allah Teâlâ'nın soru sorma adabını anlattığı bu ayette en-Nesefî, "el-Halîm" ismine "uyarmadığı müddetçe cezalandırmayan, ancak uyarıdan sonra cezalandıran" manasını yüklemektedir.[427]

لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلاً يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللّٰهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ

"Elbette onları hoşnut olacakları bir yere sokacaktır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, halîmdir."[428]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Halîm" isminin geldiği anlam şudur: "İnatçı bir şekilde savaşanlara mühlet veren."[429]

إِنْ تُقْرِضُوا اللّٰهَ قَرْضاً حَسَناً يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ

"Eğer siz Allah'a güzel bir borç verirseniz, Allah onu size, kat kat öder ve sizi bağışlar. Allah, şükrün karşılığını verendir, halîmdir."[430]

Ayeti Kerîme Allah'a borç verme ile karşılığının çok olmasından söz etmektedir. Buna binaen en-Nesefî, "el-Halîm" isminin "cimrinin büyük günahlarını affeden veya sadaka verenin sevabını kat kat arttıran" anlamına geldiğini belirlemektedir.[431]

---

[426] Mâide 5/101
[427] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 479.
[428] Hac 22/59
[429] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 450.
[430] Teğabun 64/17
[431] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 494.

2.1.10. el-Hamîd (الحميد)

el-Hamîd **(الحميد)** kelimesi **حمِد** fiilinden türemiştir. Sözlükte övgüye değer, övülen manalarına gelmektedir.[432]

Allah-u Teâlâ'nın güzel isimlerinden olan "el-Hamîd" **الحميد**, Kur'ân-ı Kerîmde toplamda 16 kez yer almaktadır.[433] 15 tanesi ayetlerin sonunda gelirken 1 tanesi de ayet ortasında yer almaktadır. Ayrıca 15 ayet-i celilerde **حميد/ الحميد** şeklinde gelmişken 1 ayette ise **حميدا** şeklinde yer almıştır. en-Nesefî, tefsirinde söz konusu ayetlerde geçen bu isimlere, ayetlerin bağlamına göre 6 farklı anlam yüklemiştir. Şimdi bunları ele alacağız.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَنفِقُواْ مِن طَيِّبَٰتِ مَا كَسَبۡتُمۡ وَمِمَّآ أَخۡرَجۡنَا لَكُم مِّنَ ٱلۡأَرۡضِۖ وَلَا تَيَمَّمُواْ ٱلۡخَبِيثَ مِنۡهُ تُنفِقُونَ وَلَسۡتُم بِـَٔاخِذِيهِ إِلَّآ أَن تُغۡمِضُواْ فِيهِۚ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

"Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin içi çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye lâyıktır."[434]

en-Nesefî, zikredilen ayette yüce Allah'ın insanların üzerindeki nimetlerinden bahsettiği için buradaki "el-Hamîd" ismine, "övülmeye layık olan" anlamını vermektedir.[435] Aynı zamanda farklı yerlerde gelen iki ayeti Kerîmede de en-Nesefî yine aynı manayı vermiştir.[436] Muhammed Ali Taha ed-Dürre ise bu ayetteki "el-Hamîd" isminin manasının "bütün yaptıklarında (sevap vermede, azap etmede, hayırda, şerde) ve bütün hallerde övülen" şeklinde olduğunu ifade etmektedir.[437]

الٓرۚ كِتَٰبٌ أَنزَلۡنَٰهُ إِلَيۡكَ لِتُخۡرِجَ ٱلنَّاسَ مِنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ بِإِذۡنِ رَبِّهِمۡ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡحَمِيدِ ٱللَّهِ ٱلَّذِي لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۗ وَوَيۡلٞ لِّلۡكَٰفِرِينَ مِنۡ عَذَابٖ شَدِيدٍ

---

[432] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 341; Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 196.
[433] Abdü'l-bâkî, "el-Hamîd", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 267.
[434] Bakara 2/267
[435] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 220.
[436] Fussilet 41/42; Mümtehine 60/6
[437] Taha ed-Dürre, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve irâbuhû ve beyânuhû,** c. I, s. 647.

"Elif Lâm Râ. Bu Kur'ân, Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, mutlak güç sahibi ve övgüye lâyık, göklerdeki ve yerdeki her şey kendisine ait olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır. Şiddetli azaptan dolayı vay kâfirlerin hâline."[438]

Ayette Allah Teâlâ'nın insanlara en büyük nimeti olan kitap (Kur'ân)'tan bahsedildiği için en-Nesefî buradaki "el-Hamîd" ismine "nimetlere karşılık övülen" manasını vermektedir.[439] en-Nesefî 2 ayette daha aynı manayı tekrarlamaktadır.[440]

وَقَالَ مُوسَىٰٓ إِن تَكۡفُرُواْ أَنتُمۡ وَمَن فِي ٱلۡأَرۡضِ جَمِيعٗا فَإِنَّ ٱللَّهَ لَغَنِيٌّ حَمِيدٌ

"Mûsâ, şöyle dedi: "Siz ve yeryüzünde bulunanların hepsi nankörlük etseniz de gerçek şu ki, Allah her bakımdan sınırsız zengindir, övgüye lâyık olandır."[441]

Bu ayette Allah Teâlâ'nın hiçbir kimseye/şeye muhtaç olmadığı belirtildiğinden, en-Nesefî buradaki "el-Hamîd" ismine "hiçbir övücü övmese de övgüye layık olan" tefsirinde bulunmaktadır.[442] en-Nesefî Lokman suresinde 2 ayette daha zikredilen "el-Hamîd" ismine yine bu anlamı vermektedir.[443]

وَهُدُوٓاْ إِلَى ٱلطَّيِّبِ مِنَ ٱلۡقَوۡلِ وَهُدُوٓاْ إِلَىٰ صِرَٰطِ ٱلۡحَمِيدِ

"Onlar hem sözün hoş olanına ulaştırılmışlar, hem de övgüye lâyık olan Allah'ın yoluna iletilmişlerdir."[444]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Hamîd" isminin geldiği mana şöyledir: "Her dilde övülmeye layık olan."[445] en-Nesefî bir ayette daha bu anlamı tekrar etmektedir.[446]

لَّهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَهُوَ ٱلۡغَنِيُّ ٱلۡحَمِيدُ

---

[438] İbrahim 14/1, 2
[439] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 161.
[440] Şura42/28; Buruç 85/8
[441] İbrahim 14/8
[442] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 164.
[443] Lokman 31/12, 26
[444] Hac 22/24
[445] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 434.
[446] Fatır 35/15

"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. Şüphesiz ki Allah elbette zengindir, elbette övgüye lâyıktır."[447]

Ayette yer ve göklerde her ne var ise hepsinin Allah Teâlâ'ya ait olduğu ve bu yüzden övgüye layık olduğu bildirilmektedir. Ayet bağlamında en-Nesefî buradaki "el-Hamîd" ismine "yer ve göktekilerin övmesinden önce dahi verdiği nimetlerle övgüye layık olan" anlamını vermektedir.[448]

ٱلَّذِينَ يَبۡخَلُونَ وَيَأۡمُرُونَ ٱلنَّاسَ بِٱلۡبُخۡلِۗ وَمَن يَتَوَلَّ فَإِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡغَنِيُّ ٱلۡحَمِيدُ

"Onlar cimrilik edip insanlara da cimriliği emreden kimselerdir. Kim yüz çevirirse bilsin ki şüphesiz Allah ganîdir, zengindir, övülmeye lâyıktır."[449]

en-Nesefî bu ayetin sonunda yer alan Allah Teâlâ'nın "el-Hamîd" ismine "yaptığı her işte övülmeye layık olan"[450] anlamını vermekte ve başka bir ayetin sonunda gelen "el-Hamîd" ismine bu anlamı tekrar etmektedir.[451]

وَلِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَلَقَدۡ وَصَّيۡنَا ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ مِن قَبۡلِكُمۡ وَإِيَّاكُمۡ أَنِ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَۚ وَإِن تَكۡفُرُواْ فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلۡأَرۡضِۚ وَكَانَ ٱللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدٗا

"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de "Allah'a karşı gelmekten sakının" diye tavsiye ettik. Eğer inkâr ederseniz, (bilin ki) göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Allah, zengindir, övülmeye lâyıktır."[452]

en-Nesefî, bu ayeti Kerîmenin en sonunda yer alan yüce Allah'ın "el-Hamîd" isminin tefsirine girmemiş herhangi bir açıklama yapmamıştır.[453]

---

[447] Hac 22/64
[448] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 452.
[449] Hadid 57/24
[450] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 441.
[451] Teğabun 64/6
[452] Nisa 4/131
[453] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 403.

2.1.11. el-Hasîb (الحسيب)

el-Hasîb **(الحسيب)** kelimesi **حسُب** fiilinden türemiştir. Sözlükte şerefli, kâfi, hesap gören gibi manalara gelmektedir.[454]

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden "el-Hasîb", Kur'ân'ı Kerîmde 3 defa yer almaktadır.[455] Üçünde de ayetlerin sonunda geçmektedir. Ayrıca bütün ayetlerde de **حسيبا** şeklinde zikredilmektedir. en-Nesefî üç kez zikredilen "el-Hasîb" isimlerine de farklı anlamlar yüklemektedir. Bunları teker teker zikredeceğiz.

وَٱبۡتَلُواْ ٱلۡيَتَٰمَىٰ حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغُواْ ٱلنِّكَاحَ فَإِنۡ ءَانَسۡتُم مِّنۡهُمۡ رُشۡدٗا فَٱدۡفَعُوٓاْ إِلَيۡهِمۡ أَمۡوَٰلَهُمۡۖ وَلَا تَأۡكُلُوهَآ إِسۡرَافٗا وَبِدَارًا أَن يَكۡبَرُواْۚ وَمَن كَانَ غَنِيّٗا فَلۡيَسۡتَعۡفِفۡۖ وَمَن كَانَ فَقِيرٗا فَلۡيَأۡكُلۡ بِٱلۡمَعۡرُوفِۚ فَإِذَا دَفَعۡتُمۡ إِلَيۡهِمۡ أَمۡوَٰلَهُمۡ فَأَشۡهِدُواْ عَلَيۡهِمۡۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبٗا

"Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (buluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman da yanlarında şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter."[456]

Ayeti Kerîme yetimlerin mallarını elinde bulunduran kimsenin yapması gereken adımları belirlemekle birlikte hesabını da Allah Teâlâ'nın soracağını açıklamaktadır. Bu bağlamda en-Nesefî buradaki "el-Hasîb" ismine "hesap görücü olan" manasını vermektedir.[457] Müfessirlerden Muhammed Ali Taha ed-Dürre de aynı anlamı vermekle beraber "yaratılmışların amellerini koruyan" ilavesinde bulunmaktadır.[458]

وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٖ فَحَيُّواْ بِأَحۡسَنَ مِنۡهَآ أَوۡ رُدُّوهَآۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٍ حَسِيبًا

---

[454] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 171; Mevlüt Sarı, **el-Mevârid,** s. 301.
[455] Abdü'l-bâkî, "el-Hasîb", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 247.
[456] Nisa 4/6
[457] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 332.
[458] Taha ed-Dürre, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve irâbuhû ve beyânuhû,** c. II, s. 374.

"Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır."[459]

Allah Teâlâ bu ayet ile selamlaşma adabını açıklamaktadır. Bu minvalde en-Nesefî burada zikredilen "el-Hasîb" ismine "selamlaşma ve diğer bütün işlerde hesaba çeken" anlamını vermektedir.[460]

ٱلَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَٰلَٰتِ ٱللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُۥ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا ٱللَّهَ ۗ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ حَسِيبًا

"Daha önce gelip geçen o peygamberler, Allah'ın vahiylerini tebliğ eden, Allah'tan korkan, başka hiç kimseden korkmayan kimselerdir. Allah, hesap görücü olarak yeter."[461]

Ayet peygamberlerin vazifelerinden ve onların kimseden korku duymadıklarından söz etmektedir. en-Nesefî "el-Hasîb" ismine "korkulara karşı yeterli ve küçük büyük herkese hesap sorucu olan" yorumunda bulunmaktadır.[462]

3.1.12. el-Kahhâr (القهّار)

el-Kahhâr **(القهّار)** kelimesi **قهَر** fiilinden türemiş olup mübalağalı ismi faildir. Sözlükte üstünlüğüne hudut olmayan ve galip anlamlarına gelmektedir.[463]

Yüce Allah'ın güzel isimlerinden "el-Kahhâr", Kur'ân'da toplam 6 yerde zikredilmektedir.[464] 6 yerde de **القهّار** şeklinde gelmekte ve hepsi de ayetlerin sonunda yer almaktadır. en-Nesefî, ayetlerin içeriklerine binaen mana verdiği "el-Kahhâr" ismine 3 farklı mana kazandırmaktadır. Bahsi geçen muhtelif manaları teker teker açıklayacağız.

يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجْنِ ءَأَرْبَابٌ مُّتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ

---

[459] Nisa 4/86
[460] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 380 vd.
[461] Ahzap 33/39
[462] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 34.
[463] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1266; Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 764.
[464] Abdü'l-bâkî, "el-Kahhâr", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 662.

"Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı ilâhlar mı daha iyidir, yoksa mutlak hâkimiyet sahibi olan tek Allah mı?"[465]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Kahhâr" isminin geldiği mana şöyledir: "O'na karşı galip gelinemeyen."[466] en-Nesefî 2 ayette daha aynı anlamı zikretmektedir.[467] Muhammed Ali Taha ed-Dürre buradaki "el-Kahhâr" ismine "kullarını ölümle mağlup eden" anlamını vermektedir.[468]

قُلْ إِنَّمَآ أَنَا۠ مُنذِرٌ ۖ وَمَا مِنْ إِلَٰهٍ إِلَّا ٱللَّهُ ٱلْوَٰحِدُ ٱلْقَهَّارُ

"(Ey Muhammed!) De ki: "Ben ancak bir uyarıcıyım. Her şey üzerinde mutlak otorite sahibi olan bir Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."[469]

Peygamberin mutlak ve tek otoritenin Allah Teâlâ olduğunu açıkladığı bu ayette en-Nesefî "el-Kahhâr" ismine "her şeyi mağlup etmeye gücü yeten, her şeyin üstünde olan" anlamını vermektedir.[470] en-Nesefî bir ayette daha bu anlamı tekrarlamaktadır.[471]

يَوْمَ هُم بَٰرِزُونَ ۖ لَا يَخْفَىٰ عَلَى ٱللَّهِ مِنْهُمْ شَىْءٌ ۚ لِّمَنِ ٱلْمُلْكُ ٱلْيَوْمَ ۖ لِلَّهِ ٱلْوَٰحِدِ ٱلْقَهَّارِ

"O gün onlar ortaya çıkarlar. Onların hiçbir şeyi Allah'a gizli kalmaz. Bugün mülk (hükümranlık) kimindir? Tek olan, her şeyi kudret ve hâkimiyeti altında tutan Allah'ındır."[472]

Ahirette olacak şeylerin kısa bir özeti niteliğinde olan bu ayetin sonunda zikredilen "el-Kahhâr" ismine en-Nesefî, "mahlûkları (insanları) ölümle mağlup eden" manasını vermektedir.[473]

---

[465] Yusuf 12/39
[466] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 111.
[467] Rad 13/16; İbrahim 14/48
[468] Taha ed-Dürre, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve irâbuhû ve beyânuhû,** c. IV, s. 590.
[469] Sad 38/65
[470] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 165.
[471] Zümer 39/4
[472] Mümin 40/16
[473] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 204.

2.1.13. el-Kayyûm (القيّوم)

el-Kayyûm **(القيّوم)** kelimesi **قوَم** fiilinden türemiştir. Sözlükte her şeyi ayakta tutan ve koruyan manalarına gelmektedir.[474]

Allah Teâlâ'nın güzel adlarından "el-Kayyûm", Kur'ân'da toplam 3 defa yer almaktadır.[475] 2 yerde ayetlerin ortalarında geçerken 1 yerde ise ayet sonunda zikredilmektedir. Hepsinde de **القيّوم** kalıbında yer almaktadır. Ayetin sonunda yer almakta olan "el-Kayyûm" ismini ele alacağız.

ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلۡحَيُّ ٱلۡقَيُّومُ

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayandır. Diridir, kayyumdur."[476]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Kayyûm" ismi "adalet üzere kaim olan ve her kişiyi kendi kazandığı ile ayakta tutan" manasına gelmektedir.[477] Başka müfessirler de aynı manayı vermişlerdir.[478]

2.1.14. el-Kebîr (الكبير)

el-Kebîr **(الكبير)** kelimesi **كبِير** fiilinden türemiştir**.** Sözlükte kadri yüce,[479] büyük ve azametli olan[480] anlamlarına gelmektedir.

Yüce Allah'ın güzel isimlerinden olan "el-Kebîr", kutsal kitabımızda toplam 6 defa yer almaktadır.[481] 5 ayeti Kerîmede **الكبير** 1 ayette ise **كبيرا** kalıbında zikredilmektedir. Ayrıca 5 ayette sonda yer alırken 1 yerde de ayet ortasındadır. en-Nesefî, ayet sonlarına yer almakta olan beş "el-Kebîr" ismine üç farklı mana vermektedir. Bunları tek tek açıklayacağız.

---

[474] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1271; Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 767 vd.
[475] Bakara 2/255; Al-u imrân 3/2; Tâ-hâ 20/111.
[476] Al-u imrân 3/2
[477] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 235.
[478] Bkz. Taha ed-Dürre, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve irâbuhû ve beyânuhû,** c. II, s. 6.
[479] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1279.
[480] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 772.
[481] Abdü'l-bâkî, "el-Kebîr", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 694 vd.

ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدۡعُونَ مِن دُونِهِۦ هُوَ ٱلۡبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡكَبِيرُ

"Bu böyle. Çünkü Allah, hakkın ta kendisidir. O'nu bırakıp da taptıkları ise batılın ta kendisidir. Şüphesiz ki Allah yücedir, büyüktür."[482]

Bu ayette Allah Teâlâ'nın hakkın kendisi ve onun dışında tapınılanların batıl olduğu anlatıldığı için en-Nesefî buradaki "el-Kebîr" ismine "güç bakımından en büyük olan" manasını vermektedir.[483] en-Nesefî iki ayette daha bu anlamı tekrarlamaktadır. [484]

وَلَا تَنفَعُ ٱلشَّفَٰعَةُ عِندَهُۥٓ إِلَّا لِمَنۡ أَذِنَ لَهُۥۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فُزِّعَ عَن قُلُوبِهِمۡ قَالُواْ مَاذَا قَالَ رَبُّكُمۡۖ قَالُواْ ٱلۡحَقَّۖ وَهُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡكَبِيرُ

"Allah katında, O'nun izin verdiği kimseden başkasının şefaati yarar sağlamaz. (Şefaat için izin verilip de) kalplerinden korku giderilince birbirlerine, "Rabbiniz ne söyledi?" diye sorarlar. Onlar da "Gerçeği" diye cevap verirler. O, yücedir, büyüktür."[485]

en-Nesefî'ye göre buradaki "el-Kebîr" isminin ifade ettiği anlam şudur: "Büyüklük sahibi olan".[486]

ٱلرِّجَالُ قَوَّٰمُونَ عَلَى ٱلنِّسَآءِ بِمَا فَضَّلَ ٱللَّهُ بَعۡضَهُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖ وَبِمَآ أَنفَقُواْ مِنۡ أَمۡوَٰلِهِمۡۚ فَٱلصَّٰلِحَٰتُ قَٰنِتَٰتٌ حَٰفِظَٰتٞ لِّلۡغَيۡبِ بِمَا حَفِظَ ٱللَّهُۚ وَٱلَّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَٱهۡجُرُوهُنَّ فِي ٱلۡمَضَاجِعِ وَٱضۡرِبُوهُنَّۖ فَإِنۡ أَطَعۡنَكُمۡ فَلَا تَبۡغُواْ عَلَيۡهِنَّ سَبِيلًاۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلِيّٗا كَبِيرٗا

"Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdırlar. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar. İyi kadınlar, itaatkârdırlar. Allah'ın (kendilerini)koruması sayesinde onlar da "gayb"ı korurlar. (Evlilik yükümlülüklerini reddederek) başkaldırdıklarını gördüğünüz kadınlara öğüt verin, onları yataklarında yalnız bırakın.(Bunlar fayda vermez de mecbur kalırsanız) onları (hafifçe)dövün.

---

[482] Hac 22/62
[483] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 451.
[484] Lokman 31/30; Mümin 40/12
[485] Sebe 34/23
[486] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 62.

Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyüktür.''[487]

Ayette önce erkeklerin kadınlar üzerindeki hâkimiyeti anlatılırken sonra da ayet sonunda Allah Teâlâ'nın büyüklüğü ifade edilmektedir. Ayet bağlamında en-Nesefî "el-Kebîr" ismine "kudreti, erkeğin kadının üzerindeki kudretinden çok daha büyük olan" anlamını vermektedir.[488]

2.1.15. el-Kerîm (الكريم)

el-Kerîm **(الكريم)** kelimesi **كرُم** fiilinden türemiştir. Sözlükte müsamaha ve affı çok olan, cömert sahibi,[489] daima veren ve vermesi hiçbir zaman bitmeyen[490] anlamlarına gelmektedir.

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden olan "el-Kerîm", Kur'ân'da 4 defa yer almaktadır.[491] Hepsinde de ayet sonunda olup **الكريم** şeklinde zikredilmektedir.

en-Nesefî, ayetlerin içeriklerine binaen zikrolunan "el-Kerîm" isimlerine 2 farklı mana vermektedir. Bunları teker teker ele alacağız.

فَتَعَٰلَى ٱللَّهُ ٱلۡمَلِكُ ٱلۡحَقُّۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ ٱلۡعَرۡشِ ٱلۡكَرِيمِ

"Gerçek hükümdar olan Allah, yücedir. O'ndan başka hiç ilâh yoktur. O, şerefli ve yüce Arş'ın Rabbidir.''[492]

en-Nesefî ayet sonunda zikredilen "el-Kerîm" isminin manasını şöyle açıklamaktadır: "Cömertlerin en cömerdi".[493]

قَالَ ٱلَّذِي عِندَهُۥ عِلۡمٞ مِّنَ ٱلۡكِتَٰبِ أَنَا۠ ءَاتِيكَ بِهِۦ قَبۡلَ أَن يَرۡتَدَّ إِلَيۡكَ طَرۡفُكَۚ فَلَمَّا رَءَاهُ مُسۡتَقِرًّا عِندَهُۥ قَالَ هَٰذَا مِن فَضۡلِ رَبِّي لِيَبۡلُوَنِيٓ ءَأَشۡكُرُ أَمۡ أَكۡفُرُۖ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشۡكُرُ لِنَفۡسِهِۦۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٞ

---

[487] Nisa 4/34
[488] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 355.
[489] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1303.
[490] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 784 vd.
[491] Abdü'l-bâkî, "el-Kerîm", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 706.
[492] Mü'minûn 23/116
[493] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 484.

"Kitaptan bilgisi olan biri, "Ben onu, gözünü kapayıp açmadan önce sana getiririm" dedi. Süleyman, tahtı yanında yerleşmiş hâlde görünce şöyle dedi: "Bu, şükür mü, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni denemek için, Rabbimin bana bir lütfudur. Kim şükrederse ancak kendisi için şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse (bilsin ki) Rabbim her bakımdan sınırsız zengindir, cömerttir."[494]

Ayeti Kerîmede verilen nimetlere karşılık şükretme veyahut nankörlük etme davranışları zikredildikten sonra Allah Teâlâ'nın Kerîm olduğu hatırlatılmaktadır. en-Nesefî bu doğrultuda buradaki "el-Kerîm" isminin manasını "nimetlerini görmezlikten gelip inkâr edene dahi nimet veren" şeklinde belirtmektedir.[495]

en-Nesefî iki ayette ise "el-Kerîm" isimlerinin tefsirini yapmamaktadır.[496]

2.1.16. el-Mecîd (المجيد)

el-Mecîd **(المجيد)** kelimesi **مجُد** fiilinden türemiştir. Sözlükte şan ve şeref sahibi anlamlarına gelmektedir.[497]

Yüce Allah'ın güzel adlarından "el-Mecîd", Kur'ânda 1 ayette geçmektedir.[498] Ayet sonunda yer almakta ve **المجيد** kalıbında zikredilmektedir.

قَالُوٓاْ أَتَعۡجَبِينَ مِنۡ أَمۡرِ ٱللَّهِۖ رَحۡمَتُ ٱللَّهِ وَبَرَكَٰتُهُۥ عَلَيۡكُمۡ أَهۡلَ ٱلۡبَيۡتِۚ إِنَّهُۥ حَمِيدٞ مَّجِيدٞ

"Melekler, Allah'ın emrine mi şaşıyorsun? Allah'ın rahmeti ve bereketi size olsun ey (peygamber ocağının) ev halkı! Şüphesiz O, övülmeye lâyıktır, şanı yücedir dediler."[499]

en-Nesefî buradaki "el-Mecîd" isminin anlamını şöyle vermektedir: "Azabı ertelemekle iyiliği ortaya çıkan."[500]

---

[494] Neml 27/40
[495] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 607 vd.
[496] Duhan 44/49; İnfitar 82/6
[497] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1412; Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 854.
[498] Abdü'l-bâkî, "el-Mecîd", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 759.
[499] Hud 11/73
[500] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 73.

2.1.17. el-Metîn (المتين)

el-Metîn **(المتين)** kelimesi **متُن** fiilinden türemiştir. Sözlükte sabit, kavi anlamlarına gelmektedir.[501]

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden olan "el-Metîn", Kur'ân'da 1 ayette yer almaktadır.[502] Ayet sonunda yer almakta ve **المتين** kalıbında zikredilmektedir.

إِنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلرَّزَّاقُ ذُو ٱلْقُوَّةِ ٱلْمَتِينُ

"Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir."[503]

en-Nesefî, bu ayetteki "el-Metîn" isminin tefsirine girmemiş dolayısıyla anlam vermemiştir.[504]

2.1.18. el-Mücîb (المجيب)

Yüce Allah'ın güzel adlarından "el-Mücîb", Kur'ân'da 1 ayette geçmektedir.[505] Ayet sonunda yer almakta ve **المجيب** kalıbında zikredilmektedir.

وَإِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَٰلِحًا قَالَ يَٰقَوْمِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُۥ هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ وَٱسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَٱسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ

"Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i peygamber gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir ilâhınız yok. O, sizi yeryüzünden (topraktan) yarattı ve sizi oranın imarında görevli (ve buna donanımlı) kıldı. Öyle ise O'ndan bağışlanma dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır ve dualara cevap verendir."[506]

Hz. Salih (a.s) peygamberin kavmine birtakım buyruklarını, Rablerinin onlara yakın olduğu ve dua etmelerini konu edinen bu ayetin sonunda yer alan yüce

---

[501] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1409; Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 853.
[502] Abdü'l-bâkî, "el-Metîn", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 757.
[503] Zariyat 51/58
[504] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 381.
[505] Hûd 11/61.
[506] Hûd 11/61

Allah'ın "el-Mücîb" ismine en-Nesefî , "dua edene, çağırana icabet eden" anlamını vermektedir.[507]

2.1.19. el-Mukît (المقيت)

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden "el-Mukît", Kur'ân'da 1 kez yer almaktadır.[508] "el-Mukît" ismi ayet sonunda zikredilmekte ve **مقيتا** şeklinde zikredilmektedir.

مَّن يَشۡفَعۡ شَفَٰعَةً حَسَنَةً يَكُن لَّهُۥ نَصِيبٞ مِّنۡهَاۖ وَمَن يَشۡفَعۡ شَفَٰعَةٗ سَيِّئَةٗ يَكُن لَّهُۥ كِفۡلٞ مِّنۡهَاۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ مُّقِيتًا

"Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse, ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter."[509]

Ayet, iyilik veya kötülükten kim ne işlerse ondan pay alacağını ve Allah Teâlâ'nın bu manada her şeye kâdir olduğu anlatıldığından, en-Nesefî buradaki "el-Mukît" isminin manasını "gücü yeten" şeklinde açıklamaktadır.[510] Aynı manayı veren başka müfessirler de bulunmaktadır.[511]

2.1.20. el-Muktedir (المقتدير)

Yüce Allah'ın güzel adlarından "el-Muktedir", Kur'ân-ı Kerîmde 2 ayette geçmektedir.[512] Her iki ayette de sonda yer almaktadır. Bir ayette **مقتدر ,** diğer ayette ise **مقتدرا** şeklinde zikredilmektedir. Bahsi geçen ayetleri ve en-Nesefî'nin "el-Muktedir" isimlerine verdiği anlamları ele alacağız.

وَٱضۡرِبۡ لَهُم مَّثَلَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا كَمَآءٍ أَنزَلۡنَٰهُ مِنَ ٱلسَّمَآءِ فَٱخۡتَلَطَ بِهِۦ نَبَاتُ ٱلۡأَرۡضِ فَأَصۡبَحَ هَشِيمٗا تَذۡرُوهُ ٱلرِّيَٰحُۗ وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ مُّقۡتَدِرًا

---

[507] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 69.
[508] Nisa 4/85
[509] Nisa 4/85
[510] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 380.
[511] Bkz. Taha ed-Dürre, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve irâbuhû ve beyânuhû,** c. II, s. 555.
[512] Kehf 18/45; Kamer 54/42.

"Onlara dünya hayatının örneğini ver: (Dünya hayatı) gökten yağdırdığımız yağmur sebebi ile yeryüzü bitkilerinin boy verip birbirine karışması, fakat sonunda bütün bu canlılığın; rüzgârın savurduğu kuru bir çer-çöpe dönmesi gibidir. Allah, her şeye karşı kudret sahibidir."[513]

Ayeti Kerîmede dünya hayatı temsili bir doğa olayına benzetilip Allah Teâlâ'nın bunu yapamaya kâdir olduğu söylendiğinden en-Nesefî buradaki "el-Muktedir" ismine "gücü yeten" manasını vermektedir.[514] en-Nesefî bir ayette daha bu anlamı tekrarlamaktadır.[515]

كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذۡنَٰهُمۡ أَخۡذَ عَزِيزٖ مُّقۡتَدِرٍ

"Bütün ayetlerimizi yalanladılar. Biz de onları mutlak güç ve iktidar sahibinin yakalaması gibi yakaladık."[516]

Firavun halkının ayetleri inkâr etmeleri sonucunda Allah Teâlâ'nın onların yakasına iktidar sahibine yaraşır bir biçimde yapışmasını konu edinen bu ayetin sonunda zikrolunan "el-Muktedir" ismine en-Nesefî "hiçbir şeyin onu aciz bırakmadığı" anlamını vermektedir.[517]

2.1.21. er-Rahmân (الرّحمن)

er-Rahmân **(الرّحمن)** kelimesi رحِم fiilinden türemiştir. Allah'a mahsus bir sıfat olup O'nun dışında başka kimse için kullanılmaz.[518] Sözlükte merhameti bol olan ve çok merhamet eden anlamlarına gelmektedir. [519]

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden olan "er-Rahmân", Kur'ân-ı Kerîmde toplamda 57 defa yer almaktadır.[520] 56 ayette ortada zikredilirken 1 ayette ise sonda geçmektedir. Ayet sonunda ifade edilen "er-Rahmân" ismini açıklayacağız.

---

[513] Kehf 18/45
[514] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 304.
[515] Kamer 54/55
[516] Kamer 54/42
[517] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 408.
[518] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 335.
[519] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 588.

ٱلرَّحۡمَٰنُ

"Rahmân."[521]

Konumuz olan ayet sonunda zikredilen "er-Rahmân" ismine en-Nesefî, anlam vermemiş yani tefsirine girmemiştir.[522]

2.1.22. er-Rahîm (الرحيم)

er-Rahîm **(الرحيم)** kelimesi **رحِم** fiilinden türemektedir. Sözlükte çok merhametli manasına gelmektedir.[523] Ayrıca bu kelime aynı rahimden doğdukları için istiare yoluyla akrabalar için de kullanılmaktadır.[524] Aynı zamanda Rahîm kelimesi Allah Teâlâ dışında Hz. Muhammed (s.a.v) için de kullanılan bir sıfat olmaktadır.[525]

Yüce Allah'ın güzel adlarından olan "er-Rahîm", kutsal kitabımız Kur'ân'da toplamda 114 defa yer almaktadır.[526] Bunlardan 94 tanesinde **الرحيم** geriye kalan 20 yerde de **رحيما** şeklinde gelmektedir. Ayrıca 112 tanesi ayet sonlarında zikredilirken geriye kalan 2 tanesi de ayetlerin ortasında geçmektedir. en-Nesefî ayet sonlarında yer alan Allah Teâlâ'nın "er-Rahîm" isimlerine 32 farklı mana vermektedir. Bunları teker teker ele alıp açıklayacağız.

فَتَلَقَّىٰٓ ءَادَمُ مِن رَّبِّهِۦ كَلِمَٰتٖ فَتَابَ عَلَيۡهِۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ

---

[520] Abdü'l-bâkî, "er-Rahmân", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 376 vd.
[521] Rahmân 55/1
[522] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 409.
[523] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 588; Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 335; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî, **el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi Meânî Esmâillâhi'l-Hüsnâ**, Dâru İbn-i Hazm, Beyrut 2003, s. 62.
[524] Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. el-Mufaddal b. Muhammed er-Râgıb el-İsfahânî (v. V/XI yüzyılın ilk çeyreği) **Müfredât, (Kur'ân Kavramları Sözlüğü),** trc. Abdulbaki Güneş-Mehmet Yolcu, Çıra Yay., İstanbul 2012, s. 420; el-Cevherî, **es-Sıhâh,** s. 433.
[525] Ahmet Taşdoğan, **Kur'ân-ı Kerîmde Peygamberler İçin Kullanılan İfadelerin Analizi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi) İnönü Ünv. Sosyal bilimler Enst., Malatya 2018, s. 85 vd.
[526] Abdü'l-bâkî, "er-Rahmân", **Mu'cemu'l-Mufehres** s. 377 vd.

"Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır."[527]

en-Nesefî, Hz. Âdem'in (a.s) tövbesinin ve kabulünün söz edildiği bu ayetin sonunda yer alan "er-Rahîm" ismine "kullarına karşı merhametli" manasını vermektedir.[528] en-Nesefî 15 ayette daha bu anlamı tekrarlamaktadır.[529]

وَإِذۡ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوۡمِهِۦ يَٰقَوۡمِ إِنَّكُمۡ ظَلَمۡتُمۡ أَنفُسَكُم بِٱتِّخَاذِكُمُ ٱلۡعِجۡلَ فَتُوبُوٓاْ إِلَىٰ بَارِئِكُمۡ فَٱقۡتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمۡ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ عِندَ بَارِئِكُمۡ فَتَابَ عَلَيۡكُمۡۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلتَّوَّابُ ٱلرَّحِيمُ

"Mûsâ, kavmine dedi ki: "Ey kavmim! Sizler, buzağıyı ilâh edinmekle kendinize yazık ettiniz. Gelin yaratıcınıza tövbe edin de nefislerinizi öldürün (kendinizi düzeltin). Bu, Yaratıcınız katında sizin için daha iyidir. Böylece Allah da onların tövbesini kabul etti. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir, çok merhametlidir."[530]

Ayeti Kerîmede Hz. Musa'nın (a.s) kavminin işlediği büyük günahtan sonra tövbelerinin kabul edildiği anlatıldığı için, en-Nesefî "er-Rahîm" ismine "büyük dahi olsa hatayı affeden" anlamını yüklemektedir.[531]

وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيۡكُمۡ شَهِيدٗاۗ وَمَا جَعَلۡنَا ٱلۡقِبۡلَةَ ٱلَّتِي كُنتَ عَلَيۡهَآ إِلَّا لِنَعۡلَمَ مَن يَتَّبِعُ ٱلرَّسُولَ مِمَّن يَنقَلِبُ عَلَىٰ عَقِبَيۡهِۚ وَإِن كَانَتۡ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۗ وَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَٰنَكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ

"Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık. Her ne kadar Allah'ın doğru yolu gösterdiği kimselerden başkasına ağır gelse de biz, yönelmekte olduğun ciheti ancak; Resûl'e tabi olanlarla, gerisin geriye dönecekleri ayırt edelim diye

---

[527] Bakara 2/37
[528] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 83.
[529] Bakara 2/199; Al-u imrân 3/89; Nisâ 4/29,64; A'râf 7/167;Tövbe 9/91; Şu'arâ 26/68; Rûm 30/5; Secde 32/6; Ahzâb 33/73, 43; Şûrâ 42/5 Duhân; 44/42; Fetih 48/14; Tûr 52/28
[530] Bakara 2/54
[531] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 90.

kıble yaptık. Allah, imanınızı boşa çıkaracak değildir. Şüphesiz Allah, insanlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.''[532]

Resul-i Ekrem'e şeksiz şüphesiz tabi olanların imanlarının boşa çıkmadığının bahsedildiği bu ayetin sonunda zikredilen "er-Rahîm" ismine en-Nesefî, "mükâfatları zayi etmeyen" manasını vermektedir.[533] en-Nesefî bir ayette daha aynı anlamı tekrarlamaktadır.[534]

وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَٰحِدٌ ۖ لَّآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ

''Sizin ilâhınız bir tek ilâhtır. O'ndan başka ilâh yoktur. O, Rahmân'dır, Rahîm'dir.''[535]

en-Nesefî'ye göre buradaki "er-Rahîm" isminin geldiği mana şöyledir: "Küçük büyük bütün nimetlerin sahibi."[536] en-Nesefî bir diğer ayette de bu manayı tekrar etmektedir.[537]

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةَ وَٱلدَّمَ وَلَحْمَ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ بِهِۦ لِغَيْرِ ٱللَّهِ ۖ فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَآ إِثْمَ عَلَيْهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

''Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da, istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, ona günah yoktur. Şüphesiz, Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.''[538]

Bu ayette zor durumda kalanın kullanabileceği bir kolaylık anlatıldığından, en-Nesefî "er-Rahîm" ismine "zaruret halinde ruhsat vermekle merhametli olan" anlamını vermektedir.[539] en-Nesefî 4 ayette daha bu anlamı tekrarlamaktadır.[540]

---

[532] Bakara 2/143
[533] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 139.
[534] Nisâ 4/96
[535] Bakara 2/163
[536] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 147.
[537] Ahzâb 33/50
[538] Bakara 2/173
[539] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 152.
[540] Enam 6 /145; Nahl 16/110; Nûr 24/33; Mücâdele 58/12

فَإِنِ ٱنتَهَوۡاْ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ

"Eğer onlar (savaştan ve küfürden) vazgeçerlerse, (şunu iyi bilin ki) Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[541]

Ayet, insanların kötülükten vazgeçmeleri halinde Allah Teâlâ'yı affedici ve merhamet edici olarak bulacaklarını içermektedir. en-Nesefî, bu bağlamda buradaki "er-Rahîm" ismine "günahları affedip, tövbeleri ve imanları kabul eden" manasını vermektedir.[542] Aynı zamanda 21 ayette daha zikrolunan "er-Rahîm" ismine yine aynı anlamı tekrarlamaktadır.[543]

لِّلَّذِينَ يُؤۡلُونَ مِن نِّسَآئِهِمۡ تَرَبُّصُ أَرۡبَعَةِ أَشۡهُرٖۖ فَإِن فَآءُو فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ

"Eşlerine yaklaşmamaya yemin edenler için dört ay bekleme süresi vardır. Eğer (bu süre içinde) dönerlerse, şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[544]

Ayette ila yapanın bu sözünden dönmesi halinde Allah Teâlâ'yı merhametli bulacağı haber verildiğinden, en-Nesefî buradaki "er-Rahîm" ismine "kefaret koymakla merhamet eden" yorumunda bulunmaktadır.[545]

وَمَن لَّمۡ يَسۡتَطِعۡ مِنكُمۡ طَوۡلًا أَن يَنكِحَ ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِ فَمِن مَّا مَلَكَتۡ أَيۡمَٰنُكُم مِّن فَتَيَٰتِكُمُ ٱلۡمُؤۡمِنَٰتِۚ وَٱللَّهُ أَعۡلَمُ بِإِيمَٰنِكُمۚ بَعۡضُكُم مِّنۢ بَعۡضٖۚ فَٱنكِحُوهُنَّ بِإِذۡنِ أَهۡلِهِنَّ وَءَاتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِٱلۡمَعۡرُوفِ مُحۡصَنَٰتٍ غَيۡرَ مُسَٰفِحَٰتٖ وَلَا مُتَّخِذَٰتِ أَخۡدَانٖۚ فَإِذَآ أُحۡصِنَّ فَإِنۡ أَتَيۡنَ بِفَٰحِشَةٖ فَعَلَيۡهِنَّ نِصۡفُ مَا عَلَى ٱلۡمُحۡصَنَٰتِ مِنَ ٱلۡعَذَابِۚ ذَٰلِكَ لِمَنۡ خَشِيَ ٱلۡعَنَتَ مِنكُمۡۚ وَأَن تَصۡبِرُواْ خَيۡرٞ لَّكُمۡۗ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ

"Sizden kimin, hür mü'min kadınlarla evlenmeye gücü yetmezse sahip olduğunuz mü'min genç kızlarınızdan (cariyelerinizden) alsın. Allah, sizin imanınızı daha iyi bilir. Hepiniz birbirinizdensiniz. Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost tutmamaları hâlinde, sahiplerinin izniyle onlarla evlenin, mehirlerini de

---

[541] Bakara 2/192
[542] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 166.
[543] Nisa 4/16, 110, 152; Mâide 5/34,39,74; Tövbe 9/102,104; Yusuf 12/53; İbrahim 14/36; Nûr 24 /5,20,22; Şu'arâ 26/9; Ahzâb 33/5,24; Ahkâf 46/8; Hucurât 49/5,12,14; Teğâbün 64/14
[544] Bakara 2/226
[545] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 188.

güzelce verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa, onlara hür kadınların cezasının yarısı uygulanır. Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.''[546]

Ayeti Kerîmede hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimsenin cariyelerle evlenmesine izin verildiği anlatılmaktadır. Bu bağlamda en-Nesefî'ye göre buradaki "er-Rahîm" isminin anlamı "yasakları kaldırmakla merhamet eden" olduğudur.[547]

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ ٱلْمَيْتَةُ وَٱلدَّمُ وَلَحْمُ ٱلْخِنزِيرِ وَمَآ أُهِلَّ لِغَيْرِ ٱللَّهِ بِهِۦ وَٱلْمُنْخَنِقَةُ وَٱلْمَوْقُوذَةُ وَٱلْمُتَرَدِّيَةُ وَٱلنَّطِيحَةُ وَمَآ أَكَلَ ٱلسَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى ٱلنُّصُبِ وَأَن تَسْتَقْسِمُواْ بِٱلْأَزْلَٰمِ ذَٰلِكُمْ فِسْقٌ ٱلْيَوْمَ يَئِسَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ مِن دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَٱخْشَوْنِ ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا فَمَنِ ٱضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِّإِثْمٍ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız7 size haram kılındı. İşte bütün bunlar fısk (Allah'a itaatten kopmak)tır. Bugün kâfirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim. Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.''[548]

Şiddetli açlık halinde haram kılınan etlerden aşırıya kaçmadan yenilebileceği belirtilen bu ayetin sonunda gelen "er-Rahîm" ismine en-Nesefî, "özür sahibine yasakları mubah kılmakla merhamet eden" anlamını vermektedir.[549]

ٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلْعِقَابِ وَأَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

---

[546] Nisa 4/25
[547] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 350.
[548] Mâide 5/3
[549] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 427.

"Bilin ki, Allah'ın cezası çetindir ve Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[550]

en-Nesefî'ye göre buradaki "er-Rahîm" isminin geldiği mana şöyledir: "Harem bölgesine sığınan suçluyu koruma altına almakla merhametli olan."[551]

وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَكُمۡ خَلَٰٓئِفَ ٱلۡأَرۡضِ وَرَفَعَ بَعۡضَكُمۡ فَوۡقَ بَعۡضٖ دَرَجَٰتٖ لِّيَبۡلُوَكُمۡ فِي مَآ ءَاتَىٰكُمۡۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ ٱلۡعِقَابِ وَإِنَّهُۥ لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ

"O, sizi yeryüzünde halifeler (oraya hâkim kimseler) yapan, size verdiği nimetler konusunda sizi sınamak için bazınızı bazınıza derece derece üstün kılandır. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır. Şüphe yok ki O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[552]

en-Nesefî'ye göre buradaki "er-Rahîm" isminin ifade ettiği anlam: "Şükrünü eda edene merhamet eden" olduğudur.[553] en-Nesefî bir ayette daha bu anlamı vermektedir.[554]

وَٱلَّذِينَ عَمِلُواْ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ثُمَّ تَابُواْ مِنۢ بَعۡدِهَا وَءَامَنُوٓاْ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعۡدِهَا لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ

"Kötülükleri işleyip de sonra ardından tövbe edenler ile iman(larında sebat) edenlere gelince şüphe yok ki, Rabbin ondan (tövbeden) sonra elbette çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[555]

en-Nesefî'ye göre buradaki "er-Rahîm" isminin ifade ettiği mana şudur: "Cenneti nimet vermekle merhamet eden."[556] en-Nesefî bir başka ayette de aynı manayı tekrarlamaktadır.[557]

فَكُلُواْ مِمَّا غَنِمۡتُمۡ حَلَٰلٗا طَيِّبٗاۖ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ

---

[550] Mâide 5/98
[551] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 478.
[552] Enam 6/165
[553] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 553.
[554] Nahl 16/18
[555] A'râf 7/153
[556] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 608.
[557] Şu'arâ 26/4

"Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[558]

Bu ayet savaş sonlarında ele geçirilen malların (ganimet) Allah Teâlâ tarafından müminlere helal kılındığı bilgisini içerdiğinden en-Nesefî buradaki "er-Rahîm" ismine "ganimeti helal kılmakla merhametli olan" manasını vermektedir.[559]

فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرُمُ فَٱقْتُلُواْ ٱلْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدتُّمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَٱحْصُرُوهُمْ وَٱقْعُدُواْ لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِن تَابُواْ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ فَخَلُّواْ سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."[560]

Ayeti Kerîmede Müslümanların haram aylar bittikten sonra müşriklerle savaşmaları, onları öldürmeleri ve hapsetmeleri emirleri zikredilmesinin akabinde müşriklerin tövbe edip namaz kılmaları durumunda serbest bırakılmaları ifade edilmektedir. Hemen peşinden de Allah Teâlâ'nın bağışlayıcı ve merhamet edici olduğu hatırlatılmaktadır. Bahsi geçen emirlerden sonra söylenilen "er-Rahîm" ismine en-Nesefî şu tefsiri yapmaktadır: "Gereği yerine getirilmeden önce onların (müşriklerin) öldürülmelerini önlemekle merhamet eden."[561]

ثُمَّ يَتُوبُ ٱللَّهُ مِنۢ بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Sonra Allah, bunun ardından yine dilediği kimsenin tövbesini kabul eder. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[562]

en-Nesefî'ye göre buradaki "er-Rahîm" isminin ifade ettiği mana şudur: "Mağlubiyetten sonra büyüklere (İslam'a) zafer vermekle merhamet eden."[563]

---

[558] Enfal 8/69
[559] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 657.
[560] Tevbe 9/5
[561] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 665.
[562] Tevbe 9/27
[563] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 673.

وَمِنَ ٱلۡأَعۡرَابِ مَن يُؤۡمِنُ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنفِقُ قُرُبَٰتٍ عِندَ ٱللَّهِ وَصَلَوَٰتِ ٱلرَّسُولِۚ أَلَآ إِنَّهَا قُرۡبَةٞ لَّهُمۡۚ سَيُدۡخِلُهُمُ ٱللَّهُ فِي رَحۡمَتِهِۦٓۚ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٞ رَّحِيمٞ

"Bedevîlerden kimileri de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır. Harcayacaklarını, Allah katında yakınlığa ve Peygamberin dualarını almağa vesile sayarlar. Bilesiniz ki bu, (Allah katında) onlar için yakınlıktır. Allah, onları rahmetine sokacaktır. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[564]

en-Nesefî buradaki "er-Rahîm" ismine "az bir gayreti dahi kabul etmekle merhametli olan"[565] anlamını vermekte ve bir başka ayette de aynı anlamı tekrarlamaktadır.[566]

وَإِن يَمۡسَسۡكَ ٱللَّهُ بِضُرّٖ فَلَا كَاشِفَ لَهُۥٓ إِلَّا هُوَۖ وَإِن يُرِدۡكَ بِخَيۡرٖ فَلَا رَآدَّ لِفَضۡلِهِۦۚ يُصِيبُ بِهِۦ مَن يَشَآءُ مِنۡ عِبَادِهِۦۚ وَهُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ

"Eğer Allah sana herhangi bir zarar verecek olursa, bil ki onu, O'ndan başka giderebilecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun lütfunu engelleyebilecek de yoktur. O, bunu kullarından dilediğine eriştirir. O, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."[567]

Ayeti Kerîme hayır ve şerrin Allah'tan olduğu anlatıldığından en-Nesefî buradaki "er-Rahîm" ismine "nimetler vermekle ihsanı bol olan" manasını vermektedir.[568] en-Nesefî bir ayette daha bu anlamı tekrarlamaktadır.[569]

وَقَالَ ٱرۡكَبُواْ فِيهَا بِسۡمِ ٱللَّهِ مَجۡرٖىٰهَا وَمُرۡسَىٰهَآۚ إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ

"(Nûh), "Binin ona. Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." dedi."[570]

---

564 Tevbe 9/99
565 en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 704.
566 Müzzemmil 73/20
567 Yunus 10/107
568 en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 44.
569 Şu'arâ 26/122
570 Hud 11/41

Ayet Hz. Nuh'un (a.s) gemisi ve içerisindeki müminleri ele almaktadır. Bu bağlamda en-Nesefî buradaki "er-Rahîm" isminin manasını "müminleri kurtarmakla merhametli olan" şeklinde açıklamaktadır.[571]

وَتَحۡمِلُ أَثۡقَالَكُمۡ إِلَىٰ بَلَدٖ لَّمۡ تَكُونُواْ بَٰلِغِيهِ إِلَّا بِشِقِّ ٱلۡأَنفُسِۚ إِنَّ رَبَّكُمۡ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ

"Onlar ağırlıklarınızı, sizin ancak zorlukla varabileceğiniz beldelere taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok esirgeyicidir, çok merhametlidir."[572]

Ayeti Kerîme Allah Teâlâ tarafından insanların yüklerini taşımaları için yarattığı binek hayvanlardan bahsetmektedir. Bu doğrultuda en-Nesefî buradaki "er-Rahîm" ismine "yüklerini taşıyacak binekleri yaratmakla merhamet eden" manasını vermektedir.[573]

أَوۡ يَأۡخُذَهُمۡ عَلَىٰ تَخَوُّفٖ فَإِنَّ رَبَّكُمۡ لَرَءُوفٞ رَّحِيمٞ

"Yahut da, onları korku üzere iken yakalamayacağından güven içinde midirler? Şüphesiz Rabbiniz çok esirgeyicidir, çok merhametlidir.[574]

en-Nesefî'ye göre buradaki "er-Rahîm" isminin ifade ettiği mana: "Kulların hak ettiklerini vermede acele etmeyerek merhametli olan" şeklindedir.[575] en-Nesefî bir diğer ayette daha aynı anlamı tekrarlamaktadır.[576]

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُواْ ٱلسُّوٓءَ بِجَهَٰلَةٖ ثُمَّ تَابُواْ مِنۢ بَعۡدِ ذَٰلِكَ وَأَصۡلَحُوٓاْ إِنَّ رَبَّكَ مِنۢ بَعۡدِهَا لَغَفُورٞ رَّحِيمٞ

"Sonra, şüphesiz ki Rabbin; cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra bunun ardından tövbe eden ve durumunu düzeltenlerden yanadır. Şüphesiz Rabbin bundan sonra da elbette çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[577]

en-Nesefî, Cahillik sebebiyle hata yapan kimsenin kesin karar verip tövbe etmesi sonucunda Allah Teâlâ'yı affeden ve merhamet eden ilah olarak bulacakları

---

[571] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 59.
[572] Nahl 16/7
[573] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 204.
[574] Nahl 16/47
[575] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 215.
[576] Furkân 25/6
[577] Nahl 16/119

haber verilen bu ayetin sonunda gelen "er-Rahîm" ismine "kesin kararlılıktan sonra vermiş oldukları gerçek güvenleri sebebiyle esirgeyen" anlamını vermektedir.[578]

أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ سَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلْأَرْضِ وَٱلْفُلْكَ تَجْرِي فِي ٱلْبَحْرِ بِأَمْرِهِۦ وَيُمْسِكُ ٱلسَّمَآءَ أَن تَقَعَ عَلَى ٱلْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِۦٓ إِنَّ ٱللَّهَ بِٱلنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَّحِيمٌ

"Görmüyor musun ki, Allah bütün yerdekileri ve emri uyarınca denizde akıp gitmekte olan gemileri sizin hizmetinize vermiştir. İzni olmaksızın yerin üzerine düşmesin diye göğü O tutuyor. Şüphesiz ki Allah, insanlara karşı çok esirgeyici, çok merhametlidir."[579]

Gökyüzünü tutanın Allah Teâlâ olduğu bilgisi verilen bu ayetin sonunda zikredilen "er-Rahîm" ismine en-Nesefî, "gökyüzünü (semayı) tutmakla merhametli olan" anlamını vermektedir.[580]

وَتَوَكَّلْ عَلَى ٱلْعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ

"Mutlak güç sahibi, çok merhametli olan Allah'a tevekkül et."[581]

en-Nesefî'ye göre bu ayetteki "er-Rahîm" isminin manası şudur: "Peygambere yardımıyla merhamet eden."[582]

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَٱغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُۥٓ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ

"Mûsâ, "Rabbim! Şüphesiz ben nefsime zulmettim. Beni affet" dedi. Allah da onu affetti. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[583]

Ayeti Kerîmede Hz. Musa'nın (a.s) istemeden Kıptî' bir adamı öldürdükten sonra pişman olduğu[584] haber verildiğinden en-Nesefî buradaki "er-Rahîm" ismine

---

[578] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 239.
[579] Hac 22/65
[580] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 452.
[581] Şu'arâ 26/217
[582] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 586.
[583] Kasas 28/16
[584] Ahmed el-Mahallî ve Celaluddin es-Siyuti, **Tefsiru'l-İmâmeyn el- Celileyn**, c. II. s. 25.

"peygamberi utanç bir duruma düşmekten ve yüzünü kara çıkarmaktan korumakla merhamet eden" anlamını vermektedir.[585]

تَنزِيلَ ٱلۡعَزِيزِ ٱلرَّحِيمِ

"Kur'ân, ataları uyarılmamış, bu yüzden de gaflet içinde olan bir kavmi uyarman için mutlak güç sahibi, çok merhametli Allah tarafından indirilmiştir."[586]

Ayette Kur'ân'ın gaflette olan bir topluluğa indirildiği söylendikten sonra Allah Teâlâ'nın merhametli olduğu ön plana çıkarılmaktadır. en-Nesefî bu bağlamda "er-Rahîm" ismine "Kur'ân'ın hitabındaki mananın letafetiyle olgun kişilerin kalplerini celp etmekle merhamet eden" manasını vermektedir.[587]

قُلۡ يَٰعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ أَسۡرَفُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ لَا تَقۡنَطُواْ مِن رَّحۡمَةِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغۡفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًاۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلۡغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ

"De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[588]

Bazı insanlar günahların büyüklüğünü düşünerek artık bağışlanmayacağı zannı ve ümitsizlik girdabına kapılırlar.[589] Hâlbuki Allah bu ayette bütün günahları affedebileceğini haber vermektedir. en-Nesefî de ayet bağlamında burada zikredilen "er-Rahîm" ismine "büyük dertleri (günahları) kaldırmak suretiyle merhametli olan" anlamını vermektedir.[590]

عَسَى ٱللَّهُ أَن يَجۡعَلَ بَيۡنَكُمۡ وَبَيۡنَ ٱلَّذِينَ عَادَيۡتُم مِّنۡهُم مَّوَدَّةٗۚ وَٱللَّهُ قَدِيرٞۚ وَٱللَّهُ غَفُورٞ رَّحِيمٞ

---

[585] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 633.
[586] Yâsîn 36/5,6.
[587] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 96.
[588] Zümer 39/53
[589] Mehmet Zeki Duman, **Beyânu'l-Hâk (Kur'ân-ı Kerîmin Nüzul Sırasına Göre Tefsiri),** Fecr Yayınları, Ankara 2008, c. II, s. 205.
[590] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s.187.

"Ola ki Allah sizinle, içlerinden düşman olduğunuz kimseler arasına bir sevgi (ve yakınlık) koyar. Allah, hakkıyla gücü yetendir. Allah çok bağışlayandır, çok merhametlidir."[591]

Ayeti Kerîmede Allah Teâlâ'nın Müslümanlar ile henüz İslam'ı kabullenmemiş dolayısıyla düşmanların safında yer alan akrabaları arasına bir sevgi bağı koyabileceği anlatıldığı için, en-Nesefî "er-Rahîm" isminin manasını "müşriklerden teslim olanları esirgeyip onlara merhamet eden" şeklinde vermektedir.[592]

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِذَا جَآءَكَ ٱلْمُؤْمِنَٰتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰٓ أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِٱللَّهِ شَيْـًٔا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَٰدَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَٰنٍ يَفْتَرِينَهُۥ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِى مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُنَّ ٱللَّهَ إِنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Ey Peygamber! Mü'min kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[593]

Bu ayette kadınların Hz. Peygamberden biat almalarını ele almakta dolayısıyla yeni bir başlangıç yaptıkları hatırlatılmaktadır. en-Nesefî ayetin içeriğinden yola çıkarak burada zikrolunan "er-Rahîm" ismine "yeniden başlamaya muvaffak kılmakla merhamet eden" manasını vermektedir.[594]

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَآ أَحَلَّ ٱللَّهُ لَكَ ۖ تَبْتَغِى مَرْضَاتَ أَزْوَٰجِكَ ۚ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ

"Ey peygamber! Eşlerinin rızasını arayarak, Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[595]

---

[591] Mümtehine 60/7
[592] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 469.
[593] Mümtehine 60/12
[594] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 471.
[595] Tahrîm 66/1

Ayeti Kerîmede "Hz. Peygamberin eşlerinin hatırına aslında helâl kılınan bir şeyi kendisi için yasakladığı ve Allah Teâlâ tarafından uyarıldığı" haber verilmektedir. [596] en-Nesefî ayet bağlamında buradaki "er-Rahîm" ismine "peygamberi sorumlu tutmamakla rahmet eden" anlamını vermektedir.[597]

وَلَن تَسْتَطِيعُوٓاْ أَن تَعْدِلُواْ بَيْنَ ٱلنِّسَآءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ ۖ فَلَا تَمِيلُواْ كُلَّ ٱلْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَٱلْمُعَلَّقَةِ ۚ وَإِن تُصْلِحُواْ وَتَتَّقُواْ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا

"Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocası hem var, hem yok) askıda kalmış kadın

gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir."[598]

Ayette kadınlarınıza karşı sevginin farklı olacağı dolayısıyla kalbin de bir tarafa illa meyledeceği yazılmaktadır. en-Nesefî ayetteki ifadelere binaen buradaki "er-Rahîm" ismine "kalbin neye/kime meylettiğini bilmekle beraber sorumlu tutmayıp cezalandırmayan" manasını vermektedir.[599]

إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَٰلِحًا فَأُوْلَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَٰتٍ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا

"Ancak tövbe edip de inanan ve salih amel işleyenler başka. Allah işte onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[600]

Bu ayette, kişinin yaptığı bir fenalıktan sonra pişman olup tövbe etmesi durumunda Allah Teâlâ'yı affedici ve merhametli bulacağı mesajı verilmektedir. en-

---

[596] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd et-Taberî, **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân,** Muessesetu"r-Risâle, Beyrut 1994, c. IV, s, 325.
[597] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 503.
[598] Nisa4/129
[599] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 402.
[600] Furkân 25/70

Nesefî buna binaen burada zikredilen "er-Rahîm" ismine "günahları iyiliğe çevirmekle rahmet eden" anlamını vermektedir.[601]

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ قُل لِّأَزۡوَٰجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَآءِ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ يُدۡنِينَ عَلَيۡهِنَّ مِن جَلَٰبِيبِهِنَّۚ ذَٰلِكَ أَدۡنَىٰٓ أَن يُعۡرَفۡنَ فَلَا يُؤۡذَيۡنَۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورٗا رَّحِيمٗا

"Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına söyle, bedenlerini örtecek elbiselerini giysinler. Bu, onların tanınıp incitilmemelerine de daha uygundur. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir."[602]

Ayetin içeriğinde kadınlara örtünme ile ilgili bir adabın öğretilmesi yer almaktadır. Bunun hemen akabinde zikredilen "er-Rahîm" ismine en-Nesefî, "adabın güzelliklerini öğretmekle merhamet eden" manasını vermektedir.[603]

en-Nesefî, yukarıda ele aldığımız ayetlerin dışında 37 ayeti Kerîmelerde yüce Allah'ın "er-Rahîm" isimlerine mana vermeyerek bu isimleri tefsir etmemiştir.[604]

2.1.23. er-Rakîb (الرّقيب)

er-Rakîb **(الرّقيب)** kelimesi **رقَب** fiilinden türemiştir. Sözlükte kendisinden hiçbir şeyin kaybolmadığı şekilde koruyan,[605] bekçi ve gözetici[606] gibi anlamlara gelmektedir.

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden "er-Rakîb", Kur'ân'da 2 kez yer almaktadır.[607] Her iki yerde de **رقيبا** şeklinde ve ayet sonunda yer almaktadır.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا

---

[601] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 550.
[602] Ahzâb 33/59
[603] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 45.
[604] Fatiha 1/1,3; Bakara 2/128,160,182,218; Al-u İmran 3/31,89,129; Nisa 4/23,100,106,152; Enam 6/54; A'râf 7/167; Enfal 8/70; Tevbe 9/117,118; Yusuf 12/98; hicr 15/49; Nahl 16/115; İsra 17/66; Nûr 24/62; Şuara 26/140,191; Neml 27/11,30; Ahab 33/43; Yasin 36/58; Fussilet 41/2,32; Şura 42/5; Hucurât 49/12; Hadid 57/9,28; Haşr 59/10
[605] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 364.
[606] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 637.
[607] Abdü'l-bâkî, "er-Rakîb", **Mu'cemu'l-Mufehres…**, s. 397.

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip kabileler ve boylar halinde) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir."[608]

en-Nesefî'ye göre buradaki "er-Rakîb" isminin ifade ettiği mana şöyledir: "İnsanları koruyan/gözetleyen veya bilen."[609] en-Nesefî bir ayette daha bu anlamı tekrarlamaktadır.[610]

2.1.24. es-Samed (الصّمد)

es-Samed **(الصّمد)** kelimesi **صمَد** fiilinden türemiştir. Sözlükte her yaratığın muhtaç olduğu eşsiz varlık,[611] ihtiyaçların giderilmesi noktasında aranan, kast edilen[612] anlamlarına gelmektedir.

Yüce Allah'ın güzel adlarından "es-Samed", Kur'ân'da 1 ayette yer almaktadır.[613] Ayet sonunda zikredilmekte ve **الصّمد** şeklinde ifade edilmektedir.

ٱللَّهُ ٱلصَّمَدُ

"Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır; O, hiçbir şeye muhtaç değildir.)"[614]

en-Nesefî'ye göre ayette zikredilen "es-Samed" isminin anlamı şudur: "Her mahlûkun doğrudan doğruya yöneldiği, muhtaç olduğu maksudu."[615]

---

[608] Nisa 4/1
[609] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 326.
[610] Ahzab 33/52
[611] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 879.
[612] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 523.
[613] Abdü'l-bâkî, "es-Samed", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 509.
[614] İhlas 112/2
[615] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 694.

2.1.25. eş-Şehîd (الشّهيد)

eş-Şehîd **(الشّهيد)** kelimesi **شهِد** fiilinden türemiştir. Sözlükte şahit[616] manasına gelmektedir.

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden "eş-Şehîd", kutsal kitabımız Kur'ân-ı Kerîmde toplam 20 defa yer almaktadır.[617] 9 ayeti Kerîmede , **شهيد**10 ayette **شهيدا** ve 1 yerde de **لشهيد** şeklinde zikredilmektedir. Ayrıca "eş-Şehîd" isimlerinden 12 tanesi ayet sonunda yer almakta iken 8 tanesi de ayet ortalarında geçmektedir. en-Nesefî ayet sonlarında zikrolunan 12 isme ayetlerin bağlamını dikkate alarak 6 farklı mana vermektedir. Söz konusu farklı manaları teker teker ele alacağız.

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَآ أَمَرْتَنِي بِهِۦٓ أَنِ ٱعْبُدُواْ ٱللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْۚ وَكُنتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْۖ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنتَ أَنتَ ٱلرَّقِيبَ عَلَيْهِمْۚ وَأَنتَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

"Ben onlara, sadece bana emrettiğin şeyi söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin (dedim.) Aralarında bulunduğum sürece onlara şahit (ve örnek) idim. Ama beni içlerinden aldığında, artık üzerlerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen, her şeye hakkıyla şahitsin."[618]

Bu ayette Hz. İsa'nın (a.s) kavmine şahit olduğu bilgisi verildikten sonra Allah Teâlâ'nın her şeye şahit olduğu vurgulanmaktadır. en-Nesefî, ayet bağlamını dikkate alarak buradaki "eş-Şehîd" ismine "söylenilen ve yapılan her şeye şahit olan" manasını vermektedir.[619] en-Nesefî 4 ayette daha aynı anlamı tekrarlamaktadır. [620]

إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱلَّذِينَ هَادُواْ وَٱلصَّٰبِـُٔونَ وَٱلنَّصَٰرَىٰ وَٱلْمَجُوسَ وَٱلَّذِينَ أَشْرَكُوٓاْ إِنَّ ٱللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ

---

[616] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 842.
[617] Abdü'l-bâkî, "eş-Şehîd", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 478 vd.
[618] Mâide 5/117
[619] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 487.
[620] Ahzab 33/55; Fussilet 41/53; Mücadele 58/ ; Buruc 85/9

"Şüphesiz, iman edenler, Yahudiler, Sâbiîler, Hıristiyanlar, Mecûsiler ve Allah'a ortak koşanlar var ya; Allah, kıyamet günü onların aralarında mutlaka hüküm verecektir. Çünkü Allah, her şeye şahittir."[621]

Ayeti Kerîme hak ve batıl inançlardan bahsetmektedir. Bu minvalde en-Nesefî ayet sonunda zikrolunan "eş-Şehîd" ismine "kimin neye iman ettiğine, ne söylediğine ve ne yaptığına şahit olan" anlamını vermektedir.[622]

قُلۡ مَا سَأَلۡتُكُم مِّنۡ أَجۡرٖ فَهُوَ لَكُمۡۖ إِنۡ أَجۡرِيَ إِلَّا عَلَى ٱللَّهِۖ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدٞ

"De ki: "Sizden herhangi bir ücret istemişsem, o sizin olsun. Benim ücretim ancak Allah'a aittir. O, her şeye hakkıyla şahittir."[623]

en-Nesefî'ye göre buradaki "eş-Şehîd" isminin geldiği mana şöyledir: "Peygamberin insanlara nasihat etmesine karşılık, ecrini sadece Allah'tan istediğini bilen."[624]

وَإِنَّهُۥ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٞ

"Hiç şüphesiz buna kendisi de şahittir."[625]

Önceki ayette[626] insanın Rabbine karşı nankör olduğu vurgusu yapıldıktan sonra devamında gelen bu ayette Allah Teâlâ'nın bunu bildiği haber verilmektedir. Bu bağlamda en-Nesefî'ye göre buradaki "eş-Şehîd" isminin manası şudur: "İnsanların nankörlüklerine şahit olan."[627]

وَلِكُلّٖ جَعَلۡنَا مَوَٰلِيَ مِمَّا تَرَكَ ٱلۡوَٰلِدَانِ وَٱلۡأَقۡرَبُونَۚ وَٱلَّذِينَ عَقَدَتۡ أَيۡمَٰنُكُمۡ فَـَٔاتُوهُمۡ نَصِيبَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ شَهِيدًا

---

[621] Hac 22/17
[622] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 432.
[623] Sebe 34/47
[624] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 71.
[625] Âdiyât 100/7
[626] Âdiyât 100/6
[627] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 672.

"(Erkek ve kadından) her biri için ana-babanın ve akrabanın bıraktıklarından (pay alan) varisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı (ahitleştiğiniz) kimselere de kendi hisselerini verin. Şüphesiz Allah her şeye şahittir."[628]

en-Nesefî'ye göre buradaki "eş-Şehîd" isminin ifade ettiği mana "gaip ve hazırı bilen" olduğudur. [629]

مَّآ أَصَابَكَ مِنۡ حَسَنَةٖ فَمِنَ ٱللَّهِۖ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٖ فَمِن نَّفۡسِكَۚ وَأَرۡسَلۡنَٰكَ لِلنَّاسِ رَسُولٗاۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدٗا

"Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindendir. (Ey Muhammed!) Seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak Allah yeter."[630]

Ayeti Kerîmede Allah Teâlâ'nın elçisine şahit olarak yeteceği söz edildiğinden, en-Nesefî buradaki "eş-Şehîd" ismine "Hz. Muhammed (s.a.s)'in Peygamber olduğuna şahit olan" anlamını vermektedir.[631] en-Nesefî 2 ayette daha yine bu manayı tekrarlamaktadır.[632]

2.1.26. eş-Şekûr (الشّكور)

eş-Şekûr **(الشّكور)** kelimesi **شكَر** fiilinden türemiştir. Mübalağa ismi fail olup Allah Teâlâ'nın sıfatlarından bir tanesidir. Sözlükte az amele karşılık çok mükâfat veren[633] ve yapılan şükürleri çokça kabul eden, mükâfat vermekle nimetlendiren[634] vb. manalara gelmektedir.

Yüce Allah'ın güzel adlarından "eş-Şekûr" adı, Kur'ân'da toplamda 4 kez yer almaktadır.[635] Bütün ayetlerde de **شكور** şeklindedir. Ayrıca 3 yerde ayet sonu kalan 1 yerde ise ayet ortasında zikredilmektedir. en-Nesefî, 3 ayetin sonunda zikredilen "eş-Şekûr" isimlerine 2 farklı mana vermektedir. Bunları ele alacağız.

---

[628] Nisa 4/33
[629] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 354.
[630] Nisa 4/79
[631] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 376.
[632] Nisa 4/166; Fetih 48/28
[633] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 833.
[634] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 490.
[635] Abdü'l-bâkî, "eş-Şekûr", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 475.

لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ

"Allah, kendilerine mükâfatlarını tam olarak versin ve kendi lütfundan daha da artırsın diye (böyle yaparlar). Şüphesiz O, çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir."[636]

en-Nesefî'ye göre buradaki "eş-Şekûr" isminin manası "az amele karşılık çok mükâfat veren" olduğudur.[637]

وَقَالُواْ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِيٓ أَذْهَبَ عَنَّا ٱلْحَزَنَۖ إِنَّ رَبَّنَا لَغَفُورٌ شَكُورٌ

"Şöyle derler: "Hamd, bizden hüznü gideren Allah'a mahsustur. Şüphesiz Rabbimiz çok bağışlayandır, şükrün karşılığını verendir."[638]

en-Nesefî bu ayetteki "eş-Şekûr" isminin tefsirini "az da olsa ibadetleri kabul eden" diyerek belirtmektedir.[639] en-Nesefî bir ayette daha bu anlamı tekrarlamaktadır.[640]

2.1.27. el-Vâhid (الواحد)

el-Vâhid **(الواحد)** kelimesi **وحَد** fiilinden türemiştir. Allah Teâlâ'nın sıfatlarından olup, vahdaniyet sahibi, rububiyet, celalet ve azametiyle tek olan, ikincisi olmayan anlamındadır.[641] Sözlükte tek, biricik, eşsiz anlamlarına da gelmektedir.[642]

Kur'ân-ı Kerîmde yüce Allah'ın güzel isimlerinden "el-Vâhid" toplamda 22 kez yer almaktadır.[643] Bunlardan 21 tanesi ayet ortalarında, geriye kalan 1 tanesi de ayet sonunda zikredilmektedir. Ayrıca 19 yerde **واحد** / **الواحد** , 3 yerde de **واحدا** şeklinde geçmektedir.

---

[636] Fatır 35/30
[637] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 87.
[638] Fatır 35/34
[639] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 90.
[640] Şura 42/23
[641] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 1017.
[642] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1637.
[643] Abdü'l-bâkî, "el-Vâhid", **Mu'cemu'l-Mufehres s.** 835.

إِنَّ إِلَٰهَكُمْ لَوَٰحِدٌ

"sizin ilâhınız gerçekten bir tek ilâhtır."[644]

en-Nesefî bu ayetin sonunda zikredilen "el-Vâhid" isminin anlamına girmemiştir.[645]

2.1.28. el-Vedûd (الودود)

el-Vedûd **(الودود)** kelimesi **ودَّ** fiilinden türemiştir. Allah Teâlâ'nın isimlerinden olup, salih kullarını çok seven yahut evliyalarının gönlünde çok sevilen manasındadır.[646] Ayrıca salih kullarına rıza ve merhameti çok olan ve çok sevilen anlamlarına da gelmektedir.[647]

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden el-Vedûd, Kur'ân'da 2 ayette yer almaktadır.[648] Bir ayette **الودود** diğer ayette ise **ودود** şeklinde gelmekte ve her ikisinde de ayetlerin sonunda zikredilmektedir. en-Nesefî, her iki yerde de "el-Vedûd" ismine farklı manalar vermektedir.

وَٱسْتَغْفِرُواْ رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوٓاْ إِلَيْهِۚ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ

"Rabbinizden bağışlanma dileyin, sonra O'na tövbe edin. Şüphesiz Rabbim çok merhametlidir, çok sevendir."[649]

Ayette Hz. Şuayp (a.s)'ın kavmini uyardıktan sonra Rabbinizden af dilenin ve tövbe edin buyurulmakta ve peşinden bunu yaptıkları takdirde Allah'ı merhametli ve kendilerini seven bir halde bulacakları haber verilmektedir. en-Nesefî'nin buradaki "el-Vedûd" ismine ayet bağlamına göre verdiği mana " salih kullarından vefa ehlini seven" şeklindedir.[650]

وَهُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلْوَدُودُ

---

[644] Sâffât 37/4
[645] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 116.
[646] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 1020.
[647] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1642.
[648] Abdü'l-bâkî, "el-Vedûd", **Mu'cemu'l-Mufehres**, s. 837.
[649] Hud 11/90
[650] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 80.

"O, çok bağışlayandır, çok sevendir."[651]

en-Nesefî'ye göre bu ayetteki "el-Vedûd" isminin manası "dostlarını seven" olduğudur.[652]

2.1.29. el-Vehhâb (الوهّاب)

el-Vehhâb **(الوهّاب)** kelimesi **وهَب** fiilinden türemiştir. Sözlükte karşılıksız veren[653] ve çok bağışlayan anlamlarına gelmektedir.[654]

Yüce Allah'ın güzel isimlerinden "el-Vehhâb", Kur'ân'da toplam 3 defa yer almaktadır.[655] Bütün ayetlerde de **الوهّاب** şeklinde geçmektedir. Ayrıca her üçünde de ayetlerin sonunda zikredilmektedir.

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنتَ ٱلْوَهَّابُ

"(Onlar şöyle yakarırlar): "Rabbimiz! Bizi hidayete erdirdikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize katından bir rahmet bahşet. Şüphesiz sen çok bahşedensin."[656]

Burada bir önceki ayette zikredilen "ilimde derinleşmiş olanların"[657] yaptığı dua haber verildiğinden en-Nesefî buradaki "el-Vehhâb" ismine " bağışlayan/bağışta bulunan" anlamını vermektedir.[658] en-Nesefî bir başka ayette de aynı anlamı tekrarlamaktadır.[659] Bir ayette ise en-Nesefî "el-Vehhâb" ismine mana vermemiştir.[660]

---

[651] Buruc 85/14
[652] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 625.
[653] Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 1059.
[654] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1686.
[655] Abdü'l-bâkî, "el-Vehhâb", **Mu'cemu'l-Mufehres** s. 857.
[656] Al-u İmran 3/8
[657] Bkz. Al-u İmran 3/7
[658] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 237.
[659] Sâd 38/9
[660] Sâd 38/35

2.1.30. el-Vekîl (الوكيل)

el-Vekîl **(الوكيل)** kelimesi **وكَل** fiilinden türemiştir. Sözlükte kullarının rızkına kefil olan ve onları koruyan manasına gelmektedir.[661]

Allah Teâlâ'nın güzel adlarından "el-Vekîl", Kur'ân-ı Kerîmde toplamda 18 kez zikredilmektedir.[662] Bunlardan 6 tanesinde, **وكيل** 12 tanesinde de **وكيلا** şeklinde geçmektedir. Ayrıca hepsi de ayetlerin sonunda yer almaktadır. en-Nesefî söz konusu isimlere 7 farklı mana vermektedir. Bunları teker teker anlatacağız.

ٱلَّذِينَ قَالَ لَهُمُ ٱلنَّاسُ إِنَّ ٱلنَّاسَ قَدۡ جَمَعُواْ لَكُمۡ فَٱخۡشَوۡهُمۡ فَزَادَهُمۡ إِيمَٰنٗا وَقَالُواْ حَسۡبُنَا ٱللَّهُ وَنِعۡمَ ٱلۡوَكِيلُ

"Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine, "İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun" dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!" dediler."[663]

Bazı kaynaklarda yer aldığına göre "Uhud savaşının hemen akabinde Kureyş ordusu Müslümanların üzerine tekrar saldırıp onları imha etmek istediler. Bu esnada oradan geçmekte olan bir kervana Muhammed (s.a.s)'e rastlarsanız ona kendilerini toptan yok edeceğimizi söyleyiniz dediler. Bu haber Hz. Peygamber ve Müslümanlara ulaşınca "Hasbünallahü ve ni'me'l-vekîl" dediler."[664] Bu olay üzerine yukarıda zikrettiğimiz ayet inmiştir. en-Nesefî ayet bağlamında bu ayetteki "el-Vekîl" ismine "en güzel vekâlet verilen" anlamını vermektedir.[665] Buhâri'nin bir rivayetine göre aynı sözü Hz. İbrâhim (a.s) de ateşe atıldığı gün söylemektedir.[666]

ذَٰلِكُمُ ٱللَّهُ رَبُّكُمۡۖ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَۖ خَٰلِقُ كُلِّ شَيۡءٖ فَٱعۡبُدُوهُۚ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيۡءٖ وَكِيلٞ

---

[661] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 1681; Mustafa − ez-Zeyyât –Abdülkadir –en-Neccâri, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** s. 1055.
[662] Abdü'l-bâkî, "el-Vekîl", **Mu'cemu'l-Mufehres** s. 852.
[663] Al-u İmran 3/173
[664] Hayreddin Karaman-Mustafa Çağrıcı-İbrahim Kafi Dönmez-Sadrettin Gümüş, **Kur'ân Yolu…,** c. I, s. 716 vd.
[665] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 312.
[666] Buhâri, "Tefsîr", 3/13; İbn Kesîr, **Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm,** c. II, s. 149.

"İşte sizin Rabbiniz Allah. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. O, her şeye vekil (her şeyi yöneten, görüp gözeten)dir."[667]

Ayeti Kerîmede Allah Teâlâ'nın her şeyin yaratıcısı ve vekili olduğu haber verildiğinden en-Nesefî buradaki "el-Vekîl" ismine " bütün rızık ile ecellerin sahibi ve amelleri gözetleyen" manasını vermektedir.[668] en-Nesefî bir diğer ayette de aynı manayı tekrar etmektedir.[669]

فَلَعَلَّكَ تَارِكُۢ بَعْضَ مَا يُوحَىٰٓ إِلَيْكَ وَضَآئِقُۢ بِهِۦ صَدْرُكَ أَن يَقُولُواْ لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْهِ كَنزٌ أَوْ جَآءَ مَعَهُۥ مَلَكٌۚ إِنَّمَآ أَنتَ نَذِيرٌۚ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ

"(Ey Muhammed!) Belki de sen, (müşriklerin) "Ona bir hazine indirilseydi veya beraberinde bir melek gelseydi ya!" demelerinden dolayı sana vahyolunanlardan bir kısmını göz ardı edeceksin ve o yüzden göğsün daralacak. Fakat sen, ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir."[670]

Bu ayette müşriklerin Hz. Peygamberi hedef almaları neticesinde kendisine söylenilen "madem peygambersin bir hazinen olsaydı ya" gibi alaylı ifadelerden sonra Allah Teâlâ'nın kendisine ve her şeye vekil olduğu anlatılmaktadır. en-Nesefî ayetin içeriğine binaen buradaki "el-Vekîl" ismine "koruyan" anlamını vermektedir.[671] Ayrıca en-Nesefî 4 ayette daha aynı manayı tekrarlamaktadır.[672]

قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَۖ أَيَّمَا ٱلْأَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَٰنَ عَلَيَّۖ وَٱللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكِيلٌ

"Mûsâ, şöyle dedi: "Bu, seninle benim aramda bir iş. İki süreden hangisini tamamlarsam bana bir husûmet yok. Allah, söylediklerimize vekildir."[673]

Ayette Hz. Musa'ya (a.s) yapılan "8 veya 10 yıl çalışmaya karşılık kızlardan biri ile evlenme"[674] teklifi ve buna karşılık Hz. Musa'nın (a.s) "Allah bize

---

667 Enam 6/102
668 en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 526.
669 Yusuf 12/66
670 Hud 11/12
671 en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 49.
672 Nisâ 4/109, 171; îsrâ 17/86; Zümer 39/62
673 Kasas 28/28

vekildir" sözü anlatılmaktadır. en-Nesefî ayet bağlamında buradaki "el-Vekîl" ismine "bütün işlerde vekil kılınan"[675] manasını vermekte ve 4 ayette daha aynı manayı tekrar etmektedir.[676]

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُواْ مِنۡ عِندِكَ بَيَّتَ طَآئِفَةٌ مِّنۡهُمۡ غَيۡرَ ٱلَّذِي تَقُولُۖ وَٱللَّهُ يَكۡتُبُ مَا يُبَيِّتُونَۖ فَأَعۡرِضۡ عَنۡهُمۡ وَتَوَكَّلۡ عَلَى ٱللَّهِۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ وَكِيلٗا

"Sana "baş üstüne" derler. Fakat senin yanından çıktıklarında, içlerinden birtakımı, geceleyin; (senin gündüz) söylediklerinin aksini kurarlar. Allah, onların geceleyin kurduklarını yazmaktadır. Sen onlara aldırma. Allah'a tevekkül et. Vekil olarak Allah yeter."[677]

Bu ayeti Kerîmede münafıkların peygamberin yüzüne farklı arkasından farklı şeyler söyledikleri ve yaptıklarını anlatmaktadır. en-Nesefî buna binaen "el-Vekîl" ismine "kendisine tevekkül edene yeten" anlamını vermektedir.[678] en-Nesefî 2 yerde daha zikredilen "el-Vekîl" isimlerine de aynı manayı uygun görmektedir.[679]

إِنَّ عِبَادِي لَيۡسَ لَكَ عَلَيۡهِمۡ سُلۡطَٰنٞۚ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ وَكِيلٗا

""Şüphesiz, (gerçek) kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin olmayacaktır. Vekil olarak Rabbin yeter!"[680]

Ayette Allah Teâlâ'nın gerçek kullarının üzerinde şeytanın hâkimiyeti olmayacağı haber verildiğinden, en-Nesefî buradaki "el-Vekîl" ismine "şeytandan sığınma hususunda vekil kılınan" manasını vermektedir.[681]

أَفَأَمِنتُمۡ أَن يَخۡسِفَ بِكُمۡ جَانِبَ ٱلۡبَرِّ أَوۡ يُرۡسِلَ عَلَيۡكُمۡ حَاصِبٗا ثُمَّ لَا تَجِدُواْ لَكُمۡ وَكِيلٗا

---

[674] Bkz. Kasas 28/27
[675] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 639.
[676] Nisa 4/132; Îsrâ 17/2, 54; Ahzâb 33/3
[677] Nisa 4/81
[678] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. I, s. 377.
[679] Ahzâb 33/48; Müzemmil 73/79
[680] Îsrâ 17/65
[681] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 267.

"Peki, karada sizi yere geçirmesinden yahut üzerinize taşlar savuran kasırga göndermesinden, sonra da kendinize bir vekil bulamamaktan güvende misiniz?"[682]

en-Nesefî'ye göre bu ayetteki "el-Vekîl" ismimin manası şudur: "İnsanların üzerinden yerin dibine geçme yahut taş yağdırma gibi türlü tabiat felaketlerini kaldıran."[683]

2.1.31. Zü'lcelâli ve'l-ikrâm (ذو الجلال والإكرام)

Zü'lcelâli ve'l-ikrâm **(ذو الجلال والإكرام)** terkibi, isim tamlaması olup celal ve ikram kelimelerinden oluşmaktadır. Azamet ve iyilik sahibi anlamındadır.[684]

Allah Teâlâ'nın güzel isimlerinden "Zü'lcelâli ve'l-ikrâm", Kur'ân'da 2 defa yer almaktadır.[685] Bir ayette **ذو الجلال والإكرام** diğer ayette ise **ذي الجلال والإكرام** şeklinde geçmektedir. Ayrıca her ikisi de ayetlerin sonunda zikredilmektedir.

وَيَبْقَىٰ وَجْهُ رَبِّكَ ذُو ٱلْجَلَٰلِ وَٱلْإِكْرَامِ

"Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır."[686]

en-Nesefî'ye göre ayette zikredilen "Zü'lcelâli ve'l-ikrâm" isminin anlamı şudur: "Azamet ve kudret sahibi/Nimet verme, müsamaha gösterme ve ihsanda bulunma suretiyle ikram sahibi."[687] en-Nesefî bir diğer ayette de zikredilen "Zü'lcelâli ve'l-ikrâm" ismine yine aynı manayı vermektedir.[688]

---

[682] Îsrâ 17/68
[683] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. II, s. 268.
[684] Mevlüt Sarı, **el- Mevârid,** s. 234.
[685] Abdü'l-bâkî, "Zü'lcelâli ve'l-ikrâm", **Mu'cemu'l-Mufehres** s. 341 vd.
[686] Rahman 55/27
[687] en-Nesefî, **Medâriku't-Tenzîl…,** c. III, s. 412.
[688] Rahman 55/ 78

SONUÇ

İnsanlar, yaratılışları gereği sığınabilecekleri aşkın bir güce inanma ihtiyacını içlerinde hissederler. Bu nedenle insanlığın başından bu yana, insanlar çeşitli şeyleri kutsal kabul edip onlara tapmışlardır. Zamanla insanlar arasında Allah'a inanma duygusu hâkim olmuştur. Allah, bu konuda insanlara doğruyu bulmaları ve ona göre hareket etmeleri için, zaman zaman peygamberler göndermiş ve bu peygamberlerden bazıları vasıtası ile kutsal metinler indirmiştir. Gönderilen son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) ve indirilen son kitap da Kur'ân-ı Kerîm'dir. Hz. Muhammed (s.a.v.), bizlere Kur'ân'ı ve sünneti emanet olarak bıraktığını, bunlara uygun hareket ettiğimiz sürece haktan ayrılmayacağımızı söylemiştir.

Kur'ân, Allah'ın kelamıdır. Sünnet ise, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) söylediği, yaptığı ve tasvip ettiği şeylerdir. Onun sünneti, Kur'ân-ı Kerîm'in tefsir ve açıklaması durumundadır. Kur'ân ve sünnette, insanoğlunu ilgilendiren her şey hakkında özet de olsa bilgi verilmiştir. Varlığına, birliğine, üstün kuvvet ile kudretine ve egemenliğine inandığımız Yüce Allah'ın 99 isimleri vardır ve bunlardan her biri, farklı güzel anlamlar ifade etmektedir. Bunlar, Kur'ân ve sünnette geniş yer almaktadır. Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî'nin (ö. 279/892), "*el-Câmiu's-Sahîh*" adlı hadis kitabında bu isimlerin 99'u da sıra ile zikredilmiş bulunmaktadır. Konumuzu teşkil eden ayet sonlarındaki esmâü'l-hüsna isimleri 31 tanedir. Yüce Allah'ın bu 99 isminden 31 tanesi, Kur'ân ayetlerinin sonunda bulunmaktadır. Bunları şöyle sıralaya biliriz:

el-Afüv (**العفو**) el-Alîm **(العليم)** el-Azîm **(العظيم)** el-Azîz **(العزيز)** el-Basîr **(البصير)** el-Habîr **(الخبير)** el-Hafîz **(الحفيظ)** el-Hakîm **(الحكيم)** el-Halîm **(الحليم)** el-Hamîd **(الحميد)** el-Hasîb **(الحسيب)** el-Kahhâr **(القهّار)** el-Kayyûm **(القيّوم)** el-Kebîr **(الكبير)** el-Kerîm **(الكريم)** el-Mecîd **(المجيد)** el-Metîn **(المتين)** el-Mücîb **(المجيب)** el-Mukît **(المقيت)** el-Muktedir **(المقتدير)** er-Rahmân **(الرّحمن)** er-Rahîm **(الرحيم)** er-Rakîb **(الرّقيب)** es-Samed **(الصّمد)** eş-Şehîd **(الشّهيد)** eş-Şekûr **(الشّكور)** el-Vâhid **(الواحد)** el-Vedûd **(الودود)** el-Vehhâb **(الوهّاب)** **el-Vekîl (الوكيل)** Zü'lcelâli ve'l-ikrâm **(ذو الجلال والإكرام)**

Bunların her biri, farklı anlamlar ifade etmekte ve Yüce Allah'ın üstünlük ve güzelliklerini anlatmaktadır. Bu nedenle Müslümanlar, zaman zaman bu isimleri ezberleyip okumaktadırlar. Bunları okuyarak, bir nevi Allah'a yalvarıp yakarmaktadırlar. Önemli olan bu güzel isimlerin manalarını anlayarak, ona göre hal ve hareketlerimizi düzene koymaktır.

Çalışmamızı bitirdiğimizde konuyla alakalı olarak vardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz:

İslam âlimlerinin çoğuna göre, Allah Teâlâ'nın isimleri 99 rakamı ile sınırlı değildir.

Hadislerde geçen 99 sayısından maksat çokluktur.

Esmaü'l-Hüsnâ nas ile belirlendiği için tevkifîdir.

Hadislerde yer alan ihsâ (saymak) ve hıfz (ezberlemek) sözcüklerinden maksat Allah'ı en güzel şekilde en güzel isimleri ile tanımak, O'na gerektiği şekilde iman ve itaat etmektir.

Esmaü'l-Hüsnâ içerisindeki bazı isimlerin sadece Allah Teâlâ için kullanılabileceği, bazılarının da insanlar için istimalinin sakıncalı olmadığı tespit edilmiştir. Örneğin, Semi' (işiten) adı, işiten herkesi, Basîr (gören) adı, gören herkesi, Âdil sıfatı da adaletli olan herkesi içerisine aldığından Allah Teâlâ dışında insanlar için kullanılmasında sakınca yoktur. Fakat İslam âlimleri bazı isimlerin ise ulûhiyete has olduğunu beyan etmekte ve başka varlıklarla ortaklığı kabul etmediğini ifade etmektedirler. Örneğin, er-Rahmân, el-Hâlık, Malikü'l-Mülk, el-Kuddûs, el-Muhyî, er-Rezzâk, vb. isimler zikredilebilir.

en-Nesefî, esmâü'l-hüsnâ mevzusuna ehemmiyet vermiş ve isimlerin geçtiği ayetlerin neredeyse tamamında yorumda bulunmuştur.

en-Nesefî'nin defaatle zikredilen aynı isimlere tek bir anlam vermediği bilakis farklı sure veya ayetlerde zikredilen aynı isme, ayetin mefhumu gereğince anlam yüklediği görülmüştür. Örneğin en-Nesefî ayet sonlarında 22 defa zikredilen Allah Teâlâ'nın el-Habîr **(الخبير)** ismine ayetlerin siyak-sibakına göre 15 farklı mana

vermektedir. Söz gelimi ayet, infakın gizli ve aşikâr olmasından bahsediyor ise en-Nesefî, el-Habîr ismine "açık ve gizli olarak yapılan her şeyden haberdar olan" manasını vermektedir. Başka bir ayetin konusu ölüm iddeti bekleyen eşin yeni bir evlilik hakkındaki düşüncesi olduğunda ise en-Nesefî aynı isme "gönüllerdeki şeylerden haberdar olan" anlamını kazandırmaktadır. Böylelikle en-Nesefî, esmâü'l-hüsnâ konusuna farklı bir bakış kazandırmıştır.

Aynı ayette yer alan Allah Teâlâ'nın isimlerine her müfessirin de aynı manayı vermediği belirlenmiştir. Söz gelimi eş-Şûrâ suresinin 4. ayetinin sonunda zikredilen yüce Allah'ın "el-Azîm" ismine ayetin muhtevasını dikkate alarak mana veren en-Nesefî "ortaya konulan burhanın büyük olduğunu" beyan ederken, genel manayı benimseyen Süleyman Ateş'e göre ise oradaki "el-Azîm" isminin manası "bizatihi Allah Teâlâ'nın büyük" olduğudur. Burada da en-Nesefî'nin isimlere mana verirken ayetin içeriğini, siyak ve sibakını göz önünde bulundurduğu anlaşılmıştır.

Bu alanda tefsirlerin taranıp müfessirlerin esmâü'l-hüsnâ'da yer alan Allah teâlâ'nın güzel isimlerine verdikleri anlamların bir araya toplanması ve bu verilen manaların her bir ismin başlığı altında zikredilmesi kanaatimizce faydalı olacaktır. Böylelikle tefsirlerde isimlere verilen bütün anlamlar tek bir yerde toplanmış olacaktır. Allah'ın güzel isimlerinden bir tanesine bakmak isteyen kişi istediği bilgilerin tümüne ulaşma imkânı elde edecektir.

KAYNAKÇA

KUR'ÂN-I KERÎM

ABDÜ'L-BÂKÎ, Muhammed Fuad, **el-Mu'cemu'l-Müfehres Li-elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm,** Dâru'l-Hadîs, Kahire, 2007.

ÂLÛSÎ, Ebü's-Senâ Şihâbüddin Mahmud b. Abdullah b. Mahmud el-Hüseynî, **Rûhü'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî,** Darü ihyai't-türâsi'l-arabi, Lübnan Trs.

ASKALÂNÎ, Şeyhu'l-İslam Şihâbüddîn Ahmed İbn Hacer, **ed-Düreru'l-Kâmine fi A'yâni'l-Mie es-Sâmine** (Muhammed Seyyid Câd el-Hakk), Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse, yrs. 1996.

ATEŞ, Süleyman, **Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri**, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul Trs, I-XII.

AYDIN Hayati, **"Esmâ'i Hüsnâ ve Kur'ân'daki Bağlam İlişkisi",** İslami Araştırmalar Dergisi, sy. 3, Van 2012.

BAĞDÂDÎ, Ebû Mansûr Abdülkâhir b. Tâhir b. Muhammed et-Temîmî, **el-Esmâ' ve's-sıfât,** nşr. Muhammed Aruçi, Müsbe yayınları, İstanbul 1994.

BEDİR, Murteza, "**en-Nesefî, Ebu'l-Berekât**" DİA, İstanbul 2006, XXXII.

BEĞAVÎ, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud el-Ferrâ eş-Şafiî, **Meâlimu't-tenzîl**, Daru ibn Hazm, Beyrut 2002.

BEYDÂVÎ, Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî, **Envaru't-tenzîl ve esraru't-Te'vîl**, Daru ihyai't-turâsi'l-'Arabî, Beyrut Trs, I-V.

BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali, **el-Esmâ ve's-Sıfât**, thk. İmâüddîn Ahmed Haydar, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1985.

BİKÂÎ, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn İbrâhîm b. Ömer b. Hasen er-Rubât el-Hırbevî, **Nazmü'd-dürer fî tenâsübi'l-âyât ve's-süver,** Dar'ul-kütübi'l-islamiyye, Kahire Trs, I-XXII.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, **Büyük Tefsir Tarihi**, Diyanet İşleri Reisliği Yayını, Ankara 1960, I-II.

BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî, **el-Câmiu's-Sahîh,** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

CERRAHOĞLU, İsmail, **Tefsir Usûlü,** Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları**,** Ankara 2007.

CEVHERÎ, Ebu Nasr İsmail b. Hammad, **es-Sıhâh**, Dâru'l-hadîs, Kâhire 2009,

ÇETİNER, Bedrettin, **Ebu'l-Berekât Abdullah İbn Ahmed en-Nesefî ve Medâriku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vil Adlı Eseri**, İFAV Yayınları, İstanbul 1995.

DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Tarihi**, Marmara Ünv. İlahiyat Fak. Vakfı Yayınları, Eylül 2010.

DUMAN, Mehmet Zeki, **Beyânu'l-Hâk (Kur'ân-ı Kerîmin Nüzul Sırasına Göre Tefsiri),** Fecr Yayınları, Ankara 2008. I-III.

DÜRRE, Muhammed Ali Taha, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Kerîm ve irâbuhû ve beyânuhû,** Daru İbn Kesîr, Beyrut 2009, I-IX.

EBÛ HAYYÂN, Muhammed b. Yusuf (ö.754/1353), **el Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir**, Dâru'l- Kutubü'l-İlmiyye Beyrut 1994, I-VIII.

EZHERÎ, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, **Tehzîbu'l-Lüga**, Daru'l-Mısriyye li't-te'lîf ve'n-neşr, Mısır Trs, I-XVI.

FERÂHİDÎ, Ebû Abdurrahman Halil b. Ahmed b. Amr, **Kitâbü'l-'Ayn**, thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Samerrâî, Mektebetü'l-Hilâl, trs, I-VIII.

FÎRUZÂBÂDÎ, Muhyiddin Ebu Tahir Muhammed b.Yakub, **el-Kamûsu'l-Muhît**, thk. Muhammed Naîm el-Arkûsî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 2005.

GAZZÂLÎ, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b.Ahmed, **el-Maksadü'l-Esnâ fî Şerhi Meânî Esmâillâhi'l-Hüsnâ**, Dâru İbn-i Hazm, Beyrut 2003.

GUSN, Abdullah b. Salih b. Abdülazîz, **Esmâüllahi'l-Hüsnâ**, Daru'l-Vatan'in-Neşr, Beyrut 1999.

HATTÂBÎ, Ebû Süleyman Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî, Thk. Ebû Yûsuf ed-Dekkâk, **Şe'nü'd-duâ**, Dâru'l-Me'mûn, Beyrut 1404/1984.

HEFFENİNG, W. " **en-Nesefî**", M.E.B İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1996.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir, **Tefsîrü't-Tahrîr ve't-Tenvîr**, Darü't-Tûnusiyye, Tûnus 1984. I-XXX.

İBN CÜZEY Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kelbî el-Gırnâtî, **et-Teshîl li-'ulûmi't-Tenzîl,** Dar"ul-kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut 1990, I-II.

İBN HACER, Ebü'l Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî, Thk. Abdülazîz b. Abdillah b. Bâz-Muhammed Fuâd Abdülbâkî, **Fethu'l-Bârî fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dârü'l-Hadîs, Kahire 1424/2004, I-XV.

İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmail b. Şihabiddin Ömer, **Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm**, Daru'l Kutubi'l İlmiyye. Beyrut 1998. I-IX.

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî, **Lisânu'l-'Arab**, Dar'ul-kutubi'l-'ilmiyye, Beyrut 2009.

İBNÜ'L-ARABÎ, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî, **el-Emedü'l-aksâ fî ma'rifeti'l-esmâi'l-hüsnâ ve ef'âlihî te'âlâ**, thk. Abdullah et-Tevrâtî-Ahmet Arrûbî, Dârü'l-Hadîsi'l-Kettâniyye, Beyrut 2015.

İMÂDÎ, Ebu's-Suûd b. Muhammed, **İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**, Mektebetü'r-Riyâdi'l-hadîse, Riyâd 1974, I-IX.

İSFAHÂNÎ**,** Ebü'l-Kāsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb, **el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳurʾân,** Dâru'l-Marife**,** Beyrut, Trs**.**

İSFAHÂNÎ**,** Ebü'l-Kāsım Hüseyn b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb, **Müfredât, (Kur'ân Kavramları Sözlüğü),** trc. Abdulbaki Güneş-Mehmet Yolcu, Çıra Yay., İstanbul 2012.

KARAGÖZ, İsmail (ed.), **Dualar,** DİB. Yayınları, Ankara 2015.

KARAMAN Hayreddin - ÇAĞRICI Mustafa - DÖNMEZ İbrahim Kafi - GÜMÜŞ Sadrettin, **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, DİB Yayınları, Ankara 2006. I-V.

KEHHÂLE, Ömer Rızâ, , **Mu'cemu'l-Mü'ellifîn**, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1993.

KOMİSYON, **el-Mü'cemü'l-Vasît,** el-Mektebetü'l-İslamiyye, Kâhire 1960,I-II.

KOMİSYON, **Hadislerle İslam,** DİB Yayınları, Ankara 2013,I-VII.

KUREŞÎ, Muhyiddin Ebu Muhammed Abdulkadir b. Muhammed b. Muhammed b. Nasrillah ibn Salim b. Ebi'l-Vefâ el-Hanefî, **el-Cevâhirü'l-Mudıyye fi Tabakâti'l-Hanefiyye**, (Thk. Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Hecr 1993.

KURTUBÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh, **el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'ân**, Müessesetüʻr-risâle, Beyrut 2006, I-XXIV.

LEKNEVÎ, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay b. Muhammed Abdilhalîm b. Muhammed Emînillâh es-Sihâlevî, **el-Fevâ'idü'l-Behiyye fî Terâcimi'l-Hanefiyye**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1906.

MAHALLİ Celaluddin Muhammed b. Ahmed ve Celaluddin es-Siyuti, **Tefsiru'l-İmâmeyn el-Celileyn**, Dimaşk trs.

MERÂGİ, Ahmed Mustafa, **Tefsirü'l-Merâğî**, Şirketü mektebeti ve matbaati Mustafa el-bâbî el-halebî ve evlâdihi bi mısr, Kahire 1946. I-XXX.

NESÂÎ, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Ali, "es-Sünen", Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992

NESEFÎ, Ebu'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd, **Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl**, Daru ibn Kesîr, Beyrut 2017, I-III.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. şeref b. Mürî (v.676/1277), **Şerhu en-Nevevî alâ Sahîhi Müslim**, Daru'l-Fikr, Beyrut 1401.

NURSİ, Said, **Sözler (Otuz birinci Söz / İkinci Esas),** Sözler Yayınevi, İstanbul 1979.

NÜVEYHÎZ, Âdil, **Mu'cemü'l-Müfessirîn**, Müessesetü Nüveyîz es-Sekâfiyye, Beyrut, 1988.

ÖZEL, Ahmet, **Kerderî, Şemsüleimme**, DİA, TDV yayınları. İstanbul 1995.

ÖZSOY, Ömer – GÜLER, İlhami, **Konularına göre Kur'ân,** Fecr Yayınevi**,** Ankara 2005.

RÂZÎ, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn, **Mefâtîhu'l-Gayb**, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1981, I-XXXI.

RÂZÎ, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn, **Levâmiu'l- Beyyinât Fî Şerhi Esmâ'illâh ve's-Sıfât**, Nşr. Tâhâ Abdurraûf Saîd, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1404/1983.

RÂZÎ, Ebû Abdillâh (Ebü'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn, **Şerhu Esmâillahi'l-Hüsnâ**, Darü'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1990.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, **Safvetü't-tefâsîr**, el-Mektebetü'l-asriyye, Beyrut 2009, I-III.

SARI, Mevlüt, **el- Mevârid (Arapça-Türkçe Lügat),** Bahar Yayınları, İstanbul trs.

SAVİ, Ahmed, **Haşiyetün ala Tefsiri'l-Celâleyn**, Daru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut trs. I-IV.

SEÂLİBÎ, Abdürrahman b. Muhammed b. Mahlûf Ebu Zeyd, **el-Cevâhirü'l-Hisân fî Tefsîri'l-Kur'ân,** Dâru ihyâi't-türâs, I-V, Beyrut 1997.

SEM'ANİ, Ebû Sa'd Abdu'l-Kerîm b. Muhammed ibn Mansur, **Kitabu'l-Ensab**, thk. Abdurrahman el-Yemânî, el-Fârûkû'l-Hadîse li't-tabâ'ati ve'n-Neşr, Hindistan 1397/1977.

ŞİMŞEK, M. Sait, **Hayat kaynağı Kur'ân Tefsiri**, Beyan Yayınları, İstanbul 2012, I-V.

ŞİRBÎNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb, **es-Sirâcü'l-münîr fı'l-i'âne 'alâ ma'rifeti ba'zı me'ânî kelâmi rabbine'l-hakîmi'l-habîr,** Daru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2004. I-IV.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, **Câmiu'l-beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân,** Muessesetu'r-Risâle, Beyrut 1994, I-VII.

TABERSÎ, Ebû Alî Emînüddîn (Emînü'l-islâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl, **Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân**, Daru'l-'ulûm, Beyrût 2005, I-X.

TAŞDOĞAN, Ahmet, **Kur'ân-ı Kerîmde Peygamberler İçin Kullanılan İfadelerin Analizi** (Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi) İnönü Ünv. Sosyal bilimler Enst., Malatya 2018.

TEMİZKAN, Abdullah, **Âyet Sonlarında Yer Alan Esmâ-i Hüsnâ'da Takdîm ve Te'hîr,** Şarkiyat vakfı, Diyarbakır 2017.

TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre, **"el-Câmiu's-Sahîh",** Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

TOPALOĞLU Bekir, "**esmâü'l-hüsnâ**", DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

TÛSÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasan, **et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân**, Müessesetü'n Neşri'l-İslâmî, Kum 2014, I-XI.

VÂHİDÎ, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en- nîsâbûrî, **el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'ân'il-mecîd**, Dar'ul-kutubi'l-ilmiyye, Beyrut 1994, I-IV.

VEHBİ, Mehmed, **Hülâsatü'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân,** Üçdal neşriyat, İstanbul 1966. I-XVI.

YÂKÛT EL-HAMEVÎ, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh, **Mu'cemü'l-Büldân,** Dar Seâdet, Mısır 1906, I-VIII.

YARIMBAŞ, Emine, **Esmâ-i Hüsnâ,** Ensar Neşriyat, İstanbul 2007.

YEŞİLYURT, Temel, **Ebu'l-Berekât en-Nesefî ve İslam düşüncesindeki Yeri**, Kubbealtı yayınları, Malatya 2000.

YURDAGÜR, Metin, **el-Esmâü'l-hüsnâ'nın İhsâ'ı ve el-Mukît İsminin Düşündürdükleri**, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Kayseri 1985.

ZECCÂC, Ebû İshâk İbrâhîm b. Serî b. Sehl, Thk. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk, **Tefsîru esmâ'illâhi'l-hüsnâ**, Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, Beyrut 1395/1975.

ZECCÂCÎ, Ebü'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk en-Nihâvendî, **"İştikâku Esmâ'illah"**, Müessetü er-Risale, Beyrut, 1986.

ZEHEBÎ, Muhammed Huseyn, **et-Tefsir ve'l-Mufessirun**, Daru'l-Erkam, Beyrut, trs, I-III.

ZÜHEYLİ, Vehbe, **et-Tefsîrü'l-Vecîz alâ Hâmişi'l-Kur'ân'il-Azîm**, Dârü'l-fikir, Dımeşk 1994.

ZEMAHŞERÎ, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-hârizmî, **el-Keşşâf 'an hakâiki ğavamidi't-tenzîl ve 'Uyûni'l-'akavîl fî vucûhi't-te'vîl**, Mektebetu'l-abîkân, Riyâd 1998, I-VI.

ZÜRKÂNÎ, Muhammed Abdülazîm, **Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân,** Daru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut 1996.